

POHJOIS-SAVON MAAKUNTAOHJELMA 2003 – 2006

**Maakuntavaltuusto hyväksynyt
9.6.2003**

Pohjois-Savon liitto

Pohjois-Savon
maakuntaohjelma
2003-2006

ISBN 952-5188-43-4
ISSN 1238-6383

POHJOIS-SAVON MAAKUNTAOHJELMA 2003 - 2006

Sisältö:

1. JOHDANTO	3
1.1 Yhteys maakuntasuunnitelmaan	3
1.2 Valtakunnallinen ohjeisto	3
2. LAADINTAPROSESSIN KUVAUS	5
3. POHJOIS-SAVON VIIMEAIKAINEN KEHITYS SUHTEESSA TAVOITTEISIIN	6
3.1 Väestönkehitys	7
3.2 Työpaikat ja työllisyys	8
3.3 Aluetalouden kehitys	9
4. POHJOIS-SAVON KEHITTÄMISEN TAVOITTEET	10
5. MAAKUNTAOHJELMAN YDINSTRATEGIA	12
6. TOIMINTALINJAT JA TOIMENPIDEKOKONAISUUDET	16
6.1 Yritystoiminnan ja elinkeinojen kehittäminen	16
6.1.1 Yritystoiminnan kehittäminen	16
6.1.2 Maaseudun ja sen elinkeinojen kehittäminen	19
6.2 Osaamisen ja työllisyyden vahvistaminen	22
6.2.1 Osaaminen, inhimilliset voimavarat ja kulttuuri	22
6.2.2 Työvoiman saatavuus ja syrjäytymisen ehkäisy	25
6.3 Hyvinvoinnin vahvistaminen	28
6.3.1 Hyvinvointipalvelujen järjestäminen	28
6.3.2 Asuminen	31
6.4 Perusrakenne, saavutettavuus ja ympäristö	33
6.4.1 Infrastruktuuri ja yhteydet	33
6.4.2 Ympäristön parantaminen ja luonnonvarojen kestävä käyttö	38
7. TARKASTELU SEUDUITTAIN	41
8. MAAKUNTAOHJELMA JA ALUEIDENKÄYTTÖ	47
9. RAHOITUSSUUNNITELMA	50
10. MAAKUNTAOHJELMAN VAIKUTTAVUUS	54
10.1 Sosiaaliset vaikutukset	54
10.2 Ympäristövaikutukset	55
11. SEURANTA	60
Liite 1: Pohjois-Savon maakuntaprofiili	60
Liite 2: Pohjois-Savon seutukuntien profiili	61
Liite 3: Pohjois-Savon aluerakennesuunnitelma 2020	62
Liite 4: Pohjois-Savon maakuntaohjelmaan sisältyvät tavoite 1 -ohjelman rakennerahastovarot ja niiden vastinrahat sekä valtion kansalliset budjettivarat momenteittain vuosina 2002-2006	63

1. JOHDANTO

1.1 Yhteys maakuntasuunnitelmaan

Maakunnallisen ohjelmityön perustana on laki alueiden kehittämisestä (L 602/2002), joka hyväksyttiin eduskunnassa 17.6.2002. Lain mukaan maakunnan liitto huolehtii toimialueellaan aluekehittämissuunnitelmien valmistelusta ja hyväksymisestä sekä alueella toimiville viranomaisille kuuluvien aluekehittämistoimenpiteiden yhteensovittamisesta.

Maakunnan suunnitteluun sisältyy

- Maakuntasuunnitelma
- Maakuntakaava
- Maakuntaohjelma ja siihen liittyvä vuosittainen toteuttamissuunnitelma

Suunnittelujärjestelmä on maankäyttö- ja rakennuslain perusteella kokonaisuudessaan lakisääteinen. Maakuntasuunnitelma, maakuntakaava ja maakuntaohjelma muodostavat yhdessä kokonaisuuden, joka tulee ottaa huomioon muita maakuntaa koskevia suunnitelmia, ohjelmia ja toimenpiteitä laadittaessa.

Maakuntasuunnitelma osoittaa tavoitellun kehityksen sekä kehittämisen strategian pitkällä aikavälillä, aikatahtain 20-30 vuotta. Maakuntakaava osoittaa alueiden käytön ratkaisut aikatahtimella 10-20 vuotta. **Maakuntaohjelmassa aikatahtain on lyhyempi, 4 vuotta, ja sen tehtävänä on osoittaa keinot maakuntasuunnitelman tavoitteiden toteuttamiselle** maakuntasuunnitelmassa määritellyllä perusstrategialla. Myös maakuntakaava saa tavoite- ja strategiaperustansa maakuntasuunnitelmasta.

1.2 Valtakunnallinen ohjeisto

Alueiden kehittämissäissä maakuntaohjelma määritellään seuraavasti:

"Maakunnan liitto laatii määräaikaisen maakuntaohjelman. Se sisältää maakunnan mahdollisuuksiin ja tarpeisiin perustuvat kehittämisen tavoitteet, maakunnan kehittämisen kannalta olennaiset toimenpiteet tavoitteiden saavuttamiseksi ja suunnitelman ohjelman rahoittamiseksi . . .

Maakuntaohjelmaa laadittaessa otetaan huomioon valtakunnalliset alueiden kehittämisen tavoitteet, hallinnonaloittainen alueiden kehittämisen suunnittelu, maakuntaa koskevat muut tässä laissa tarkoitetut ohjelmat sekä maankäyttö- ja rakennuslain (132/1999) 25 §:ssä tarkoitettu maakuntasuunnitelma.

Maakuntaohjelma valmistellaan yhteistyössä valtion viranomaisten, kuntien ja alueiden kehittämiseen osallistuvien yhteisöjen ja järjestöjen sekä muiden vastaavien tahojen kanssa. Maakuntaohjelma laaditaan kunnanvaltuuston toimikausittain neljäksi vuodeksi. Maakuntaohjelman hyväksyy maakunnan liiton ylin päättävä toimielin. Maakuntaohjelmaa tarkistetaan tarvittaessa.

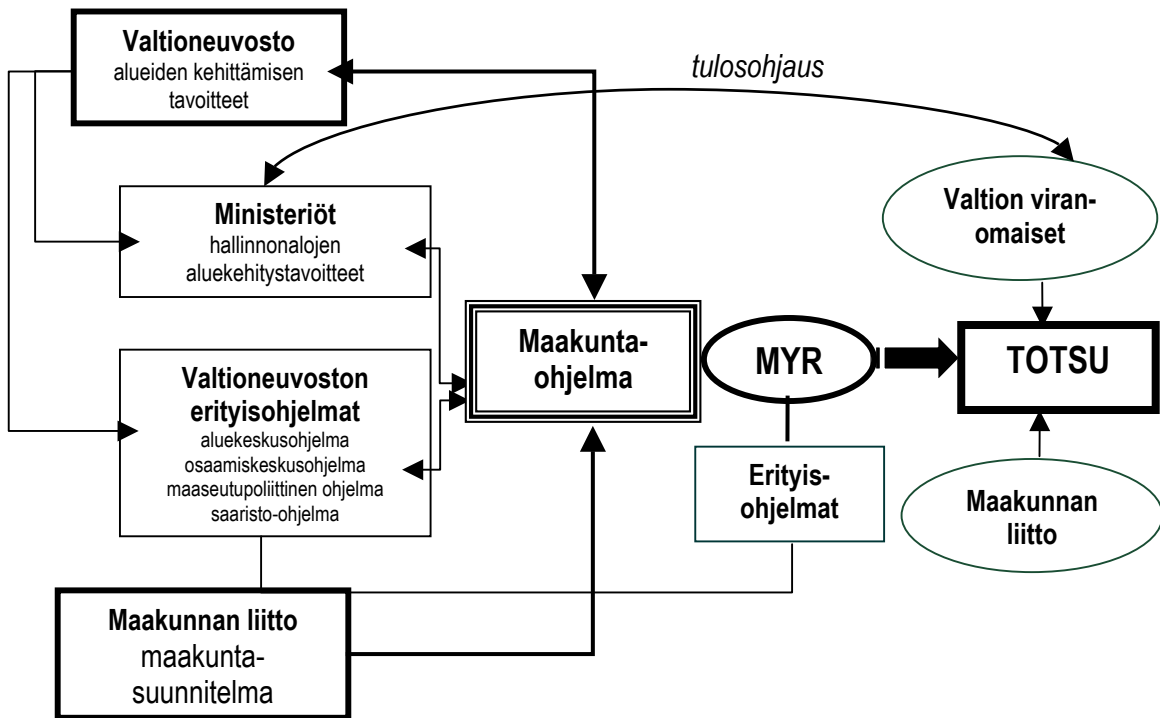
Valtion viranomaiset ottavat toiminnassaan huomioon maakuntaohjelmat, edistävät niiden toteuttamista ja arvioivat toimenpiteidensä vaikutuksia aluekehitykseen."

Maakuntaohjelma on siis maakuntasuunnitelman tavoitteisiin ja strategiaan pohjautuva lähivuosien konkreettinen toimintaohjelma, jonka perusteella valikoituvat mm. vaikuttavimmat hankkeet.

Maakuntaohjelma yhteen sovittaa myös erilaisia teema- ja erillisohjelmia, joista kukin tarkentaa alueensa tai teemansa tavoitteita, toimintastrategiaa sekä toimenpidevalikoimaa. Tällaisia erityisohjelmia ovat Pohjois-Savossa erityisesti Kuopion seudun osaamiskeskusohjelma, Kuopion, Ylä-Savon ja Varkauden seutujen aluekeskusohjelmat, Pohjois-Savon teknologiastrategia, eri klustereitten kehittämissuunnitelmat samoin kuin alueelliset maaseudun kehittämiseen liittyvät ohjelmat toteuttajina alueelliset toimintaryhmät: Kalakukko ry, Mansikka ry sekä Ylä-Savon Veturi ry. Kokonaisuudessa tärkeää roolia näyttää EU-rahoitusta suuntaava Itä-Suomen tavoite 1-ohjelma.

Varsinkin hankkeistuksen näkökulmasta maakuntaohjelman ja aluekeskusohjelmien välillä on erityisen kiinteä yhteys.

Alueiden kehittämisen suunnittelujärjestelmä

2. LAADINTAPROSESSIN KUVAUS

Maakuntaohjelman valmistelu tehtiin yhteistyössä kuntien, seutukuntien, valtionhallinnon viranomaisten, alueen elinkeinoelämän, työmarkkinajärjestöjen ja muiden yleensä ohjelmatyöhön osallistuvien tahojen kanssa.

Maakuntaohjelman ja strategisen taustan ja tavoitteet muodostavan Maakuntasuunnitelman 2020 laadinta toteutettiin laajaa, osallistuvaa prosessia noudattaen. Maakuntasuunnitelmaluonnoksen pohjalta toteutettiin laajapohjainen lausuntokierros. Annettuihin lausuntoihin sisältyi merkittävässä määrin maakuntaohjelmaan liittyviä ja sitä linjaavia kannanottoja. Edellä mainittu prosessi hyödytti näin jo lähtökohtana myös maakuntaohjelman laadintaa.

Klusteriryhmillä on ollut merkittävä rooli maakuntaohjelman laadinnassa. Klusteriryhmät ovat tarkistaneet kehittämisohjelmansa tarpeen mukaan. Lisäksi klusteriryhmät ovat ottaneet kantaa vuosina 2003-2006 toteutettaviin ja käynnistettäviin hankkeisiin, joilla on merkittävä vaikutus kuntien, seutujen ja maakunnan kehittämiseen.

Myös **seudut** ovat tarkistaneet yhteistyössä alueen elinkeinoelämän, oppilaitosten ja muiden kehitykseen vaikuttavien tahojen kanssa omat kehittämisohjelmansa ja strategiansa. Erityisesti hanketietojen kokoamisessa seuduilla on ollut tärkeä rooli.

Maakuntaohjelmatyössä ja sen toteuttamissuunnitelmaprosesseissa **seuduttaiset aluekeskusohjelmat** ovat merkittävä osa. Yhteistyötä, neuvottelumekanismia ja kehittämistyön ajoitusta seutukuntien ja aluekeskusohjelmien kanssa tullaan edelleen syventämään ja kehittämään.

3. POHJOIS-SAVON VIIMEAIKAINEN KEHITYS SUHTEESSA TAVOITTEISIIN

Seuraavassa tarkastellaan tarkemmin Pohjois-Savon kehitystä 1990-luvun puolivälistä alkaen.

Nyt laadittavaa maakuntaohjelmaa vastaava edellinen suunnitelmakierros toteutettiin v. 1997 (Pohjois-Savon kehittämisohjelma 1998-2000), jossa määriteltiin myös maakunnan kehittämisen tavoitteet. Tavoitteita täsmennettiin mm. laadittaessa Itä-Suomen tavoite 1 –ohjelmaa.

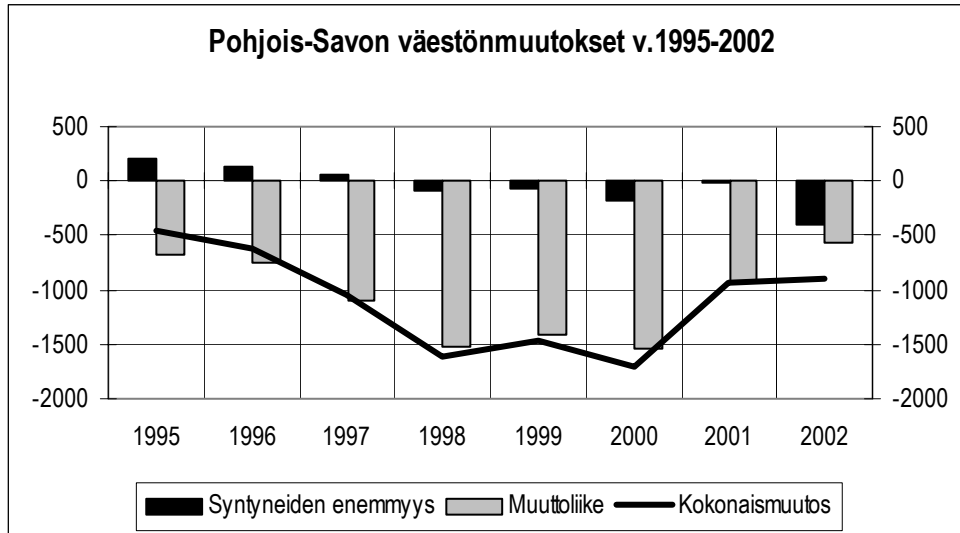
Viime vuosien kehitys Pohjois-Savossa on jäänyt jälkeen aikaisemmissa suunnitelmissa esitetystä tavoitteista. Maakunnan väestömäärä on ollut selvässä laskusuunnassa. Esimerkiksi tavoite 1 –ohjelman yhteydessä laadittu väestötavoite on alitettu; muuttotappiosta johtuen vuoden 2003 väestötavoite alittui jo v. 2001. Samoin työllisyyden ja aluetalouden kehitys ei ole vastannut tavoitteita. Aluetalouden osalta Pohjois-Savo on jopa menettänyt suhteellista asemaansa.

Harjoitettu alueellinen kehittämispolitiikka ei Pohjois-Savon näkökulmasta ole ollut riittävän tehokasta. Keskeisinä ongelmina on ollut resurssien riittämättömyyden lisäksi riittämätön koordinaatio EU-ohjelmien ja kansallisten alueellisten kehittämistoimenpiteiden välillä. Tämä on ollut omiaan heikentämään EU-ohjelmien lisäysperiaatteen toteutumista. Eri kansallisten erillisohjelmien (rakennemuutos-, saaristo- jne.) merkitys on Pohjois-Savossa jäänyt varsin vähäiseksi. Maakunnan näkökulmasta onnistunein näistä on ollut osaamiskeskusohjelma, jolle voidaan kirjata selviä onnistuneita myös pidemmällä aikavälillä vaikuttavia tuloksia. Ylivoimaisesti vaikuttavin yksittäinen kehittämisväline on ollut yritysten investointituki.

Vuosina 2001 ja 2002 Pohjois-Savon kehitys työpaikkojen ja työllisyyden näkökulmasta on ollut myönteistä ja eroa valtakunnalliseen keskiarvoon on pystytty jo jossain mitassa kaventamaan. Tätä kehitystä on voitava vahvistaa. Maakuntaohjelma, siihen sisältyvät hankkeet ja niiden toteuttamiseen tarvittavien resurssien turvaaminen on tässä yksi keskeinen väline.

3.1 Väestönkehitys

Pohjois-Savon väestötappio kasvoi tasaisemman kauden jälkeen selvästi 1990-luvun loppupuolella kiihtyen vuosikymmenen loppua kohden. Keskeinen syy tähän oli, että koko maan tasolla taloudellinen viriäminen oli nopeampaa kuin Pohjois-Savossa, mikä johti lisääntyvään poismuuttoon. - Vastaavasti 2000-luvun alussa muuttotappiot ovat tasaantuneet, jolle merkittävä taustaselittäjä on, että Pohjois-Savon talouskehitys koko maahan nähden on tasoittunut suhteessa muuhun maahan.

Seuduittainen väestönkehitys maakunnassa on ollut 1990-luvulla sekä 2000-luvun alussa hyvin eriytyvää, mikä näkyy seuraavassa taulukossa.

Väkiluku Pohjois-Savossa v. 1995-2002

	1995	2002	Muutos 1995-2002		Indeksi 2002 1995=100
			henkeä	%	
KUOPION SEUTUKUNTA	113887	117007	3120	2,7	103
YLÄ-SAVON SEUTUKUNTA	66749	61692	-5057	-7,6	92
SISÄ-SAVON SEUTUKUNTA	17997	16287	-1710	-9,5	90
KOILLIS-SAVON SEUTUKUNTA	23930	21400	-2530	-10,6	89
VARKAUDEN SEUTUKUNTA	37522	35590	-1932	-5,1	95
POHJOIS-SAVO	260085	251976	-8109	-3,1	97

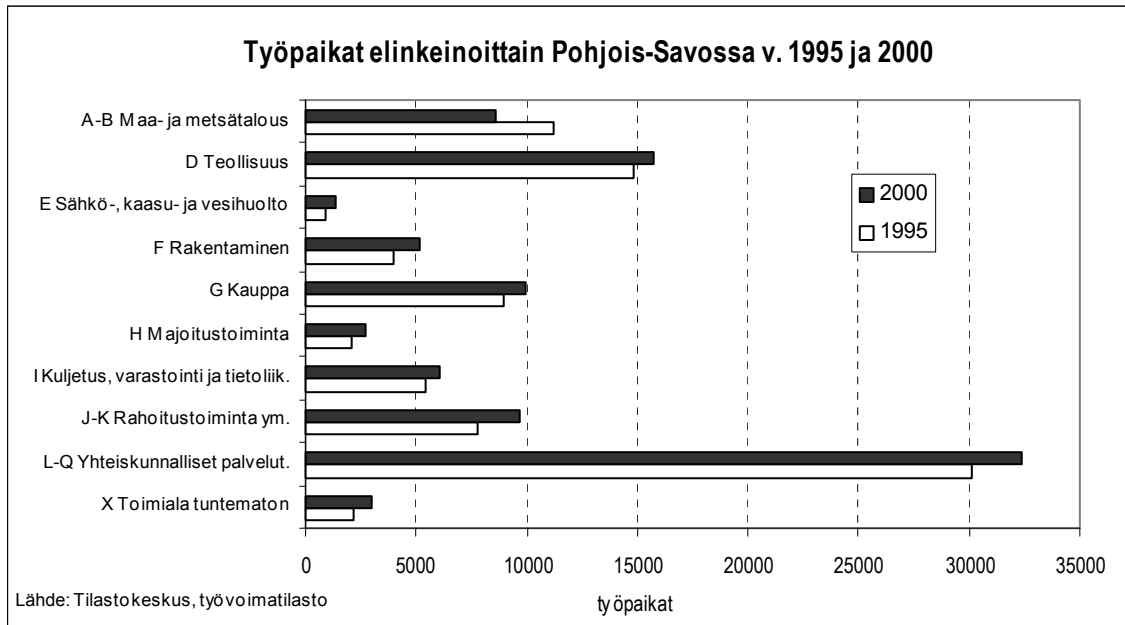
Lähde: Tilastokeskus

Vuodesta 1995 alkaen Kuopion seutukunnan väkiluku on kasvanut n. 3000 henkilöllä. Kasvu on keskittynyt Kuopioon ja Siilinjärvelle. Kaikki muut seutukunnat ovat menettäneet väestöään, absoluuttisesti eniten Ylä-Savo (yli 5000 henkeä) sekä suhteellisesti nopeimmin Koillis-Savo, yli 10 %.

Myös **kuntien sisällä** keskittymiskehitys on jatkunut maaseutuväestön vähentyessä vv. 1996-2001 koko maakunnassa yhteensä 6400 hengellä. Merkittävää aikaisempaan kehitykseen oli se, että useimmissa Pohjois-Savon kunnissa myös taajamaväestön määrä väheni vv. 1996-2001.

3.2 Työpaikat ja työllisyys

Pohjois-Savon **työpaikkamäärä** kasvoi v. 1995-2000 yhteensä 7070 työpaikalla. Merkittäväntä kasvu oli teollisuudessa sekä liike-elämää palvelevissa toiminnoissa. Suhteellisesti voimakkainta kasvua kirjattiin kuitenkin ICT-klusterilla. Alkutuotannossa menetettiin maakunnassa yhteensä 2580 työpaikkaa 1990-luvun loppupuoliskolla.

Vuosikymmenen puolenvälin jälkeen Pohjois-Savon työpaikkakasvu oli vielä suhteellisesti hitaampaa kuin muussa maassa keskimäärin. Sen sijaan vuosikymmenen vaihteessa työpaikkakasvu kiihtyi ja valtakunnalliset kasvuluvut pystyttiin jo ylittämään. Valtakunnan keskiarvoon nähden selvästi nopeampaa kasvu oli teollisuudessa sekä ICT-alalla, jossa alan rakennemuutokseen liittyvä kasvun taittuminen ei Pohjois-Savossa juuri näkynyt.

Pohjois-Savon **työllisyystilanne** oli 1990-luvulla heikoimmillaan v. 1993, jolloin Pohjois-Savon työvoimasta lähes viidesosa (18,4%) oli Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan työttömiä. Vuonna 2002 työttömyys oli alentunut 12 %:iin, mikä oli selvästi vielä yli valtakunnallisen keskiarvon (koko maa 9,1 %). Myönteisen aluetalouskehityksen kanssa Pohjois-Savon työttömien määrä on alentunut viimeisen vuoden aikana muuta maata nopeammin.

Työllisyys on lisääntynyt kaikissa muissa elinkeinoissa lukuun ottamatta maa- ja metsätaloutta. Samoin työttömyys on alentunut useimmissa ammattiryhmissä.

Nuorten korkea työttömyys (työvoimatutkimuksen mukaan 30%) ja hyvä koulutustaso ovat omalta osaltaan lisänneet muuttoalttiutta Etelä- ja Länsi-Suomeen. Eräillä aloilla ja paikkakunnilla on ilmennyt jossain mitassa erityisesti tiettyjen erikoisalojen osaajista puutetta. Kokonaisuutena rekrytointiongelmien on kuitenkin olleet vähäisiä.

3.3 Aluetalouden kehitys

Arvonlisäys

Yhteenvetona voidaan todeta, että eri toimialoilla tapahtunut **kasvu on monipuolistanut maakunnan elinkeinoelämää**, vaikka vv. 1995-2000 välisenä aikana kokonaiskasvu onkin ollut koko maata heikompaa. **Vuonna 2001 maakunnan kasvu oli maan keskimääräistä parempi. Elinkeinorakenteen uudistuminen ja jalostusarvon kohoaminen ovat parantaneet maakunnan talouden kilpailukykyisyyttä pitkällä aikavälillä.**

Arvonlisäys henkeä kohden oli Pohjois-Savossa v. 2000 16 394 euroa valtakunnallisen keskiarvon ollessa 22 018 euroa. Kasvuksi kirjattiin Pohjois-Savossa vuodesta 1995 lähtien yhteensä + 24,8 %, kun valtakunnallinen keskiarvo oli + 36,3 %.

Esimerkiksi tavoite 1 -ohjelman keskeisiä tavoitteita on alueen kasvattaminen valtakunnallista keskiarvoa nopeammin ja siten aluetalouden kehityksen "jälkeenjääneisyyden" umpeenkurominen. Tavoite ei toteutunut, sillä v. 1995 Pohjois-Savon henkeä kohden lasketun arvonlisäyksen indeksi koko maahan nähden oli 81 ja laski selvästi vuosikymmenen loppupuoliskolla ollen vuonna 2000 74.

Pohjois-Savo on jäänyt **investointiasteeltaan** (20,3%) hieman koko maan keskiarvon (21,0%) alapuolelle. Korkein investointiaste maakunnista on ollut Ahvenanmaalla, Pohjois-Pohjanmaalla sekä Itä-Uudellamaalla. Itä-Suomessa korkein investointiaste on ollut Kainuussa (22,5%).

Pohjois-Savon yritysten **liikevaihdon** kasvu oli 1990-luvun loppupuolella vielä muuta maata hitaampaa.

Vuosi 2001 oli pitkään aikaan ensimmäinen vuosi, jolloin liikevaihto kasvoi Pohjois-Savossa koko maata paremmin. Tilanne johtui kuitenkin ensi sijassa koko maan kasvun voimakkaasta taitumisesta. Koko maassa liikevaihdon nimelliskasvu oli v. 2001 vain 2,8 % ja Pohjois-Savossa 3,8 %.

1990-luvun lopulla pohjoissavolaisten yritysten **viennin** kasvu noudatti läheisesti valtakunnallisia keskiarvolukuja vaihdellen kuitenkin vuosittain merkittävästi.

Taloukskasvun hidastuminen v. 2001 johtui pääasiassa viennin ongelmista. Koko maan viennin arvo väheni jo v. 2001. Varkauden seudun viennin kasvun ansiosta koko maakunnan vienti kasvoi vielä v. 2001 jossain määrin.

Viennin osuus liikevaihdosta on pohjoissavolaisissa yrityksissä noudattanut hyvin läheisesti koko maan keskiarvokehitystä ollen v. 2001 n. 20 %.

Liikevaihtoon ja palkkasummaansa nopeasti vv. 1996-2000 kasvattaneita, samalla myös suuria työllistäjiä olivat liike-elämän palvelut, rakentaminen, puusepän tuotteet sekä koneet ja laitteet. Kasvu on ollut vahvaa myös kuljetuksessa ja varastoinnissa, mineraalituotteissa sekä kulkuneuvoissa.

Hitaan kasvun aloja olivat 1990-luvun loppupuolella mineraalien kaivu, sellu- ja paperiteollisuus, metallituotteet, tukku- ja vähittäiskauppa, vaatetusteollisuus, majoitus- ja ravitsemustoiminta ja kemianteollisuus.

Vuonna 2001 Pohjois-Savossa nopeimmin liikevaihto ja palkkasumma kasvoivat ICT-aloilla (ohjelmistot, sähkötekniikka ja tietoliikenne sekä lähiala lääkintäkojeet ja optiikka) ja metalliteollisuudessa sekä palkkasumma rakentamisessa. Vuosien 1995-2001 välisenä aikana ICT-alat ovat olleet maakunnan nopeimmin kasvaneet alat.

4. POHJOIS-SAVON KEHITTÄMISEN TAVOITTEET

Pohjois-Savon maakuntasuunnitelmassa 2020 Pohjois-Savon kehittämisen visioksi on hyväksytty seuraava:

VISIO

Pohjois-Savo on henkisesti ja sosiaalisesti hyvinvoiva, hyvän ympäristön ja tasa-arvon monikulttuurinen ja vauras maakunta, jossa ihmisten kaikinpuolinen kehittyminen on turvattu.

Maakunnan kehittämistavoitteet voidaan tiivistää ensisijaisesti seuraaviin asioihin:

- Aluetalouden kasvun vahvistaminen lähemmäksi valtakunnallista keskiarvoa niin, että Pohjois-Savon aluetalouden kasvu vv. 2003-2006 on n. 90 % koko maan kasvunopeudesta.
- Maakunnan vuotuisen muuttotappion pienentäminen vv. 2003-2006 40 %:iin vuosien 2000-2002 tasosta.
- Työttömyysasteen pienentäminen 33 %:lla vuoden 2002 tasosta.
- Työllisyysasteen parantaminen 2,5 %-yksiköllä vuoden 2002 tasosta.
- Investointien lisääminen 1 mrd.€:oon vuoteen 2006 mennessä nostamalla investointiastetta 22,4 %:iin aluebkt:sta.
- Väestön hyvinvoinnin parantaminen ja palvelujen saatavuuden turvaaminen.

Maakuntasuunnitelman määrälliset tavoitteet on esitetty vuoteen 2020 ulottuvina.

Maakuntasuunnitelmasta johdetut tavoitteet vuoteen 2006 ovat seuraavat:

	1990	1995	2000	2002	2006
Väestö 31.12. (henkeä)	258633	260085	253759	251976	249000
Työvoima (henkeä)	126345	117862	116928	116000	114700
Työlliset (henkeä) = työpaikat	120700	96600	102700	101500	105000
Työttömät (henkeä)	5645	21262	14228	14500	9700
Työttömyysaste (%)	4,5	18,0	12,2	12,5	8,4
Työllisyysaste (työlliset 15-64 v:sta, %)	70,4	56,6	61,7	61,4	63,9
BKT perushintaan, M€ (v. 1995 hintoihin)	3539	3409	3827	3900	4474
Investoinnit, M€ (v. 1995 hintoihin)	1030	593	838	761	1002
Työpaikat:					
A-B Alkutuotanto	21500	14000	12000	11400	10300
C-E Teollisuus	21300	16700	18700	18300	19000
F Rakennustoiminta	10300	6000	7300	7100	8300
G-H Kauppa, rav.- ja maj.toim.	16500	12000	13300	13200	13500
I Liikenne	7100	6500	6500	6400	6500
J-K Muut yksityiset palvelut	8000	6500	7500	7400	8400
L-Q Yhtkunnall.palv. ja järjestöt	36000	34900	37400	37700	39000

Huom! Luvuissa mukana Kangaslampi/Kangaslamilla asui v. 2002 tilanteessa 1.608 henkeä

Väestötavoite vuodelle 2006 on 249.000 henkeä, kun vuoden 2002 lopussa Pohjois-Savossa asui yhteensä 251.946 henkeä. Vastaavasti **työpaikkoja** maakunnassa on em. tavoitteen mukaan v. 2006 105.000 työpaikkaa. Vuonna 2002 maakunnan työpaikkamäärä supistui yli 1.000 työpaikalla vv. 2001-2002 suhdannetaantumien johdosta. Työpaikatavoitteen saavuttaminen edellyttää noususuhdanteen alkamista v. 2003 ja ripeää n. 3,5 %:n vuotuista kasvua vv. 2003-2006. Maatalouden rakennemuutoksen seurauksena alkutuotannon työllisyyden arvioidaan supistuvan nykytasosta vain 1.100 hengellä. Suurimmat kasvuodotukset kohdistuvat ICT-klusteriin. Selvää työpaikkakasvua arvioidaan tapahtuvan myös mekaanisessa puuteollisuudessa, metalliteollisuudessa, rakennustoiminnassa, matkailussa ja liike-elämää palvelevissa toiminnoissa.

Väestötavoitteen, työttömyydelle asetetun tavoitteen ja työllisyystavoitteen saavuttaminen edellyttää em. aluetaloudessa tapahtuvan kehityksen lisäksi vuosittaisten muuttotappioiden pienenemistä viime vuosien n. 1.000 hengestä n. 400 henkeen. Lisäksi syntyvyys ei saisi laskea eikä kuolleisuus oleellisesti lisääntyä nykyisestä. Pohjois-Savon luonnollinen väestönkehitys on kääntynyt negatiiviseksi, ja väestötavoitteeseen sisältyy n. 340 hengen keskimääräinen vuotuinen luonnollinen väestötappio (syntyneet -- kuolleet).

Matalasuhdanteen aikana maassamuutto on vähäisempää, mutta paineet työttömyyden lisääntymiseen ovat suuremmat. Asetetut tavoitteet ovat vahvasti riippuvaisia siten suhdannevaihteluista – niiden syvyydestä ja pituudesta. Lähivuosien talouskehitykseen vaikuttaa kansainvälisten epävarmuustekijöiden lisääntyminen. Pohjois-Savon tavoitteiden toteutumisen kannalta on välttämätöntä, että seuraava nousukausi alkaa tasatahtia Etelä-Suomen kanssa ja että talouskasvu on lähes yhtä ripeää kuin koko maassa keskimäärin.

Työvoiman tarjonnassa on odotettavissa raju muutos tämän vuosikymmenen loppupuolella, mutta erityisesti v. 2010 jälkeen suurten ikäluokkien siirtyessä eläkkeelle. Tällöin on odotettavissa työvoimakapeikkoja sekä alueellisesti että ammattikohtaisesti. Jo aivan lähivuosina ollaan Pohjois-Savossa tilanteessa, jolloin työvoimaan tulevat ikäluokat ovat pienempiä kuin työvoimasta poistuvat ikäryhmät. Samoin jo nykytilanteessa monissa maaseutukunnissa ilmenee laadullista työvoimapulaa ammattihenkilöstön osalta. **Tilanteeseen tulee varautua ennakolta riittävän ajoissa myös maakuntaohjelman toteutuskaudella.** Maakuntasuunnitelmassa asetettu maakunnan pitkän tähtäyksen väestötavoite 250.000 asukasta v. 2020 on johdettu pitkälle riittävän työvoiman saannin turvaamisen lähtökohdasta.

5. MAAKUNTAOHJELMAN YDINSTRATEGIA

Ydinstrategia:

Elinkeinoelämää ja sen toimintaedellytyksiä kehitetään, osaamistasoa nostetaan ja osaavan työvoiman tarjonta varmistetaan. Näin turvataan elämisen laatua, hyvinvointipalveluja, infrastruktuurin kehittämistä ja estetään syrjäytymistä kestäväen kehityksen periaatteita noudattaen.

Maakuntaohjelmakaudella **vuoteen 2006 strategia voidaan hahmottaa kaksijakoisena:**

- Toimintalinjat, joilla voidaan edistää Pohjois-Savon kehitystä jo lyhyellä aikavälillä.
- Toimintalinjat, joilla vahvistetaan edellytyksiä Pohjois-Savon myönteiselle kehitykselle, mutta joiden varsinaiset vaikutukset näkyvät vasta pitemmällä aikavälillä.

Yllä esitettyä ydinstrategiaa eritellen maakuntaohjelmassa **Pohjois-Savon kehittämisen painopisteet ja strategiset peruslinjaukset** ovat seuraavat:

- Keskeistä on **elinkeinoelämän kehittäminen** ja sitä kautta työpaikkojen ja työllisyyden lisääntyminen. Tämä on välttämätöntä mm. maakunnassa edelleen korkeana olevan työttömyyden alentamiseksi.

Uusien työpaikkojen synnyttämiseksi panostetaan sekä **jo toimivien yritysten** kehittämiseen ja kilpailukyvyyn parantamiseen että **uusien yritysten** ja toimipaikkojen synnyttämiseen. Näin voidaan luoda myös edellytykset hyvinvoinnin myönteiselle kehitykselle.

Maaseudun yritystoiminnassa strategiana on toisaalta vahvistaa perusmaatalouden kilpailukykyä sekä toisaalta edistää uuden yritystoiminnan syntymistä elinkeinorakenteen monipuolistamiseksi.

Elinkeinojen kehittäminen perustuu ensisijaisesti **valittujen klustereiden vahvistamiseen menestystuoteajattelun pohjalta**. Kehitettävät klusterit ovat: elintarvike-, hyvinvointi-, ICT-, kulttuuri-, matkailu-, metalli-, metsä- sekä ympäristö- ja bioenergiaklusterit.

- Keskeinen alueellinen kilpailutekijä yritystoiminnan kehittämiseksi on **osaavan työvoiman tarjoaminen**. Erityisen tärkeää on turvata työvoiman saantiedellytykset pitemmällä aikavälillä, jolloin työvoiman tarjonta ikärakennekehityksestä johtuen on niukkenemassa. Tämä tapahtuu sekä koulutusta että oppi- ja tutkimuslaitoksia kehittämällä. **Kulttuuri** on keskeisimpiä yksilön voimavarojen aktivoijia ja siihen panostetaan merkitystä vastaavasti.

Syrjäytyminen on suurimpia vaaroja, synnä mm. pitkään korkeana jatkunut työttömyys. Syrjäytymisen ehkäisy on yksi tärkeimmistä painopisteistä erityisesti lyhyemmällä tähtäyksellä.

- Väestön **elämisen laadun ja hyvinvointipalvelujen turvaaminen**.
- **Infrastruktuurin** rakentaminen ja sen toimivuuden ylläpito ovat välttämättömiä sekä yritystoiminnan että väestön näkökulmasta.

- Tulevaisuudessa jatkuvasti niin yritysten kuin kansalaistenkin paikkavalintojen perustana merkitystään kohottava kilpailutekijä on **hyvä ympäristö**.

Kestävän kehityksen periaate huomioidaan kaikkien toimintojen lähtökohtana, painopisteitä ovat ympäristön tilan parantaminen, ympäristöosaamisen ja -tietoisuuden kasvattaminen sekä kulttuuriperinnöstä huolehtiminen.

Ympäristökysymykset voidaan nähdä sekä itsenäisenä toimenpidelohkonaan että kaikkiin toimintoihin liittyvänä yleisperiaatteena.

- Kestävän kehityksen periaatetta toteutettaessa huomioidaan sen ympäristölliset, taloudelliset ja sosiaaliset ulottuvuudet.
- Kaikkia toimenpiteitä koskevia läpäiseviä periaatteita ovat **kestävän kehityksen** näkökulman lisäksi **tasa-arvo** niin alueellisesti kuin yksilöiden välillä sekä **yhteistyön lisääminen**, mikä on välttämätöntä mm. huomioiden niukkenevat kuntatalouden resurssit palvelujen järjestämiseen.

Maakunnan eri seutuja ja kuntia kehitetään niiden omista lähtökohdista huomioiden niiden ominaispiirteet ja vahvuudet.

Maakunnan kehittämisessä **Kuopion seudulla** on kansallisesti merkittävänä ja kansainvälistymispotentiaalia omaavana kaupunkikeskuksena sekä maakunnan veturina erityisasema. Kuopion seudun kilpailukyvyyn parantaminen on tärkeää koko maakunnan kehityksen kannalta. Samalla on varmistettava, että seudun myönteinen kehitys heijastuu koko maakuntaan. Elinkeinopolitiikassa Kuopion seudulla painotetaan erityisesti hyvinvointi- ja ICT-klustereitten sekä matkailun kehittämistä. Niin Kuopion seutukunnan kuin koko maakunnankin kannalta strategisessa asemassa ovat erityisesti Kuopion yliopisto ja Pohjois-Savon ammattikorkeakoulu.

Varkauden seutukunta muodostaa vahvan teollisen keskuksen, jossa kehittämispanokset suunnataan kansainvälisesti menestyvien osaamisalueiden metsän, metallin ja korkean teknologian teollisuuden sekä matkailualan ja niitä tukevien verkostojen toimintaan. **Ylä-Savon** strategiset kehittämisen painopistealueet ovat maito ja elintarviketalous, metsä, metalliteollisuus ja matkailu. **Sisä-Savossa** vahvimmat osaamisalueet liittyvät elintarvikkeisiin erityisesti marjat, metsä- ja puuteollisuuteen, matkailuun sekä metallialaan. **Koillis-Savon** seutukunnassa vahvimmat kasvuodotukset liittyvät matkailuun keskuspaikkana ja myös maakunnallisesti merkittävänä keskuksena Tahko. Muita kehitettäviä elinkeinoaloja ovat elintarvike, metsä sekä metallialat.

Strategian peruslähtökohta on **valtakunnallisten alueiden kehittämiss politiikan luoma tuki alueen omille kehittämistoimenpiteille**. Valtion toimintojen hajauttaminen aluehallintoon on yksi viime aikoina aikaisempaa konkreettisemmin esille tulleista toimenpiteistä. Kaavailujen mukaan kyseessä saattaisi olla alkuvaiheessa noin 1000 työpaikan vastaavasta työpanoksen siirrosta maakuntiin.

Pohjois-Savo tulee huomioida em. suunnitelmissa vahvan toiminnallisen infrastruktuurin ja väestöpohjan omaavalla painoarvolla.

Edellä esitettyjen kehittämisen painopisteiden pohjalta maakuntaohjelman toimenpiteet on ryhmitelty **toimintalinjoittain** ja niiden sisällä **toimenpidekokonaisuuksittain** seuraavasti:

Toimintalinja 1:

YRITYSTOIMINNAN JA ELINKEINOJEN KEHITTÄMINEN

Tpk. 1.1 Yritystoiminnan kehittäminen

Tpk. 1.2 Maaseudun ja sen elinkeinojen kehittäminen

Toimintalinja 2:

OSAAMISEN JA TYÖLLISYYDEN VAHVISTAMINEN

Tpk. 2.1 Osaaminen, inhimilliset voimavarat ja kulttuuri

Tpk. 2.2 Työvoiman saatavuus ja syrjäytymisen ehkäisy

Toimintalinja 3:

HYVINVOINNIN VAHVISTAMINEN

Tpk. 3.1 Hyvinvointipalvelujen järjestäminen

Tpk. 3.2 Asuminen

Toimintalinja 4:

PERUSRAKENNE, SAAVUTETTAVUUS JA YMPÄRISTÖ

Tpk. 4.1 Infrastruktuuri ja yhteydet

Tpk. 4.2 Ympäristön parantaminen ja luonnonvarojen kestävä käyttö

Maakuntaohjelman yksi rooli on yhteen sovittaa maakunnassa laadittuja **teema- ja erillisohjelmia**. Tällaisia ovat erityisesti aluekeskusohjelmat, osaamiskeskusohjelmat sekä myös EU:n alueohjelmat, Pohjois-Savon osalta tavoite 1 –ohjelma. Yhteenvetona em. ohjelmien strategioista sekä kehittämisen painopisteistä Pohjois-Savossa voidaan todeta, että **ne vastaavat maakuntatason strategisia peruslinjauksia ja ovat kukin osaltaan niin maakuntasuunnitelmaa kuin maakuntaohjelmaa täsmentäviä**. Keskeinen tekijä yhdensuuntaisiin linjauksiin ovat olleet yhteistyölähtöiset, vuorovaikutteiset suunnitteluprosessit maakunnan sisällä.

Seurantaindikaattorit

Ohjelman tulosten seurannan kannalta välttämätöntä on määritellä ne tunnusluvut, joilla kehitystä seurataan. Myös uudessa aluelaissa on tähän liittyvät yleisohjeet. Niiden mukaan maakuntaohjelman yhteydessä käytetään ainakin sellaisia tunnuslukuja, jotka kuvaavat muuttoliikettä, alueellista bruttokansantuotetta, työmarkkinatilannetta ja koulutustasoa.

Maakuntaohjelmassa on määritelty ohjelmason tavoitteet, jotka on esitetty edellisessä kappaleessa. Tavoitteet on johdettu maakuntasuunnitelmasta 2020.

Toimintalinjoille ja toimenpidekokonaisuuksille ei ole määritelty erillisiä määrällisiä tavoitteita, vaan on esitetty muuttujat, indikaattorit, joilla toimintalinjan/toimenpidekokonaisuuden kehitystä arvioidaan. Maakunnassa puolivuositain laadittavassa aluekehityksen seurantaraportissa ("Pohjois-Savon aluekatsaukset") käytetään perustana samoja seurantaindikaattoreita kuin nyt maakuntaohjelmassa on määritelty. Näin aluekatsaukset toimivat suoraan myös maakuntaohjelman seurannan välineinä.

Ohjelmataason seurantaindikaattorit ovat seuraavat:

- nettomuutto; osuus väestöstä
- luonnollinen väestönkasvu; osuus väestöstä
- huoltosuhde (ei-työlliset/työlliset)
- työllisyyden ja työttömyyden kehitys
- muutokset elinkeinorakenteessa
- bruttokansantuotteen/alueellisen arvonlisäyksen kehitys, bkt/asukas
- väestön koulutustason kehitys
- tulotason kehitys

Em. indikaattoreista alueellista arvonlisäystä voidaan seurata seutukunnittain, muita myös kunnittain.

Kutakin toimenpid kokonaisuutta koskevat seurantaindikaattorit on määritelty ao. toimenpid kokonaisuutta koskevan tarkastelun yhteydessä.

6. TOIMINTALINJAT JA TOIMENPIDEKOKONAISUUDET

6.1 Yritystoiminnan ja elinkeinojen kehittäminen

6.1.1 Yritystoiminnan kehittäminen

Nykytila

Maakunnassa toimi 31.12.2001 **9777 yritystä**. Yritysten perustamisvauhti vastasi 1990-luvun loppupuolella suunnilleen valtakunnallista keskiarvoa. Myös yritysten lopettamisalttius oli Pohjois-Savossa valtakunnallisen keskiarvon mukaista. Kokonaisuutena yritysten määrä asukasluokun suhteutettuna on Pohjois-Savossa muun Itä-Suomen tapaan alempi kuin maassa keskimäärin.

Maakunnan **yritysrakenne painottuu lukumääräisesti pieniin yrityksiin**, sillä yli 2/3 yrityksistä on alle viisi henkeä työllistäviä yrityksiä. Suuret yritykset ovat pääasiallisesti osia suuremmista konserneista, jolloin myös strategiset päätökset tehdään käytännössä alueen ulkopuolella. Pienissä yrityksissä yrittäjien keski-ikä on nopeasti kohoamassa.

Pohjois-Savon **teollisuuden tuotannosta 41,7 % menee vientiin**, kun koko maassa vastaava osuus on 50,6 %. Valtakunnallinen keskiarvo ylittyy ainoastaan elintarvike- ja metsäteollisuudessa. Hienojakoisemmassa tarkastelussa kuitenkin metallituoteteollisuudessa valtakunnallinen keskiarvo viennin osuudessa ylittyy selvästi (Pohjois-Savossa 48,9 %, koko maassa keskimäärin 23,1 %).

Pohjois-Savossa elinkeinojen kehittäminen perustuu ensisijaisesti valittujen elinkeinoklustereiden kehittämiseen.

Klusteriasiantuntijaryhmät ovat määritelleet kehittämistarpeet, -tavoitteet sekä tarvittavat kehittämistoimenpiteet ja –hankkeet keväällä 2002.

Yhteisinä nykytilanteeseen liittyvinä **toiminnallisina ongelmina ja haasteina** klusteriryhmät näkivät työvoiman sekä määrällisen että laadullisen riittävyyden turvaamisen erityisesti pitemmällä aikavälillä, tuotekehityksen vähäisyyden ja asiakaslähtöisyyden puutteen sekä yritysten verkostoyhteistyön vähäisyyden.

Viennin lisäämistä keskeisesti vaikeuttavana tekijänä nähtiin se, että toimivia yritysketjuja (veturiyritykset – osatoimittajat) ei ole muodostunut riittävästi.

Yhteistyö tutkimus- ja oppilaitosten sekä yritystoiminnan välillä todettiin edelleen vähäiseksi, mikä rajoittaa innovaatioiden ja teknologian siirtoa koulutus- ja tutkimuslaitoksilta elinkeinoelämän käyttöön.

Elintarvike- ja metsäklusterit totesivat raaka-aineiden saannin turvaamisen olevan haaste varsinkin pitemmällä aikavälillä.

Erityisesti metalli- ja elintarvikeklustereiden mielestä ko. aloihin liittyvät imago-ongelmat voivat rajoittaa työvoiman saantia.

Kehittämisen painopisteet:

Nykyisten ja uusien yritysten investointien tukeminen (vastuutahot: yritykset)

- menestystuotteiden valmistusta edistävien uusien ja laajennusinvestointien suora ja välillinen tuki (mm. toimitilat)

Yrittäjyys (vastuutahot: oppilaitokset yrittäjäjärjestöt, yritykset)

- yrittäjyysvaihtoehdon tuominen esille kaikessa koulutuksessa ja kaikilla koulutustasoilla
- aktivointi yrittäjäksi ryhtymiseen
- yrittäjävalmiuksien parantamiseen liittyvä koulutustoiminta
- yrittäjien sukupolvenvaihdoksen edistäminen, mm. asiaan liittyvä koulutus
- korkeakouluissa ja tutkimuslaitoksissa tehtyjen keksintöjen ja tutkimustulosten hyödyntäminen yrityksiksi

Tuotekehitys ja tutkimus (vastuutahot: tutkimuslaitokset ja tutkimusta soveltavat osaamiskeskukset, oppilaitokset, erityisesti yliopistot ja AMK:t, kehittämisorganisaatiot, yritykset)

- tutkimustiedon soveltamisen tehostaminen – koulutus- ja tutkimuslaitosten sekä yritysten välisen yhteistyön tiivistäminen, keskeinen asia innovaatioiden ja teknologian siirron sekä t&k –toiminnan kannalta
- alan palvelujen vahvistaminen maakunnassa
- ICT-alan perustutkimuksen vahvistaminen maakunnassa yritysten tekemää soveltavaa tutkimusta tukevaksi ja täydentäväksi

Työvoima ja koulutus (vastuutahot: oppilaitokset, työmarkkinajärjestöt, yritykset ja muut työnantajatahot, kehittämisorganisaatiot)

- oppilaitosten ja yritysten yhteistyön tiivistäminen
- osaavan työvoiman saatavuuden turvaaminen varautuen niukkenevaan työvoiman tarjontaan koulutuksen rakenteita ja sisältöjä kehittämällä sekä yritysten omilla toimenpiteillä (mm. työolosuhteet)
- työssä olevan ammattihenkilöstön osaamistason nosto ja uudentaminen kansainvälisen kilpailun edellyttämälle tasolle
- oikean tiedon välittäminen yrityksistä ja niissä työskentelystä esim. oppilaitosten kautta

Vienti, kansainvälistyminen (vastuutahot: yritykset, kehittämisorganisaatiot)

- yritysten liiketoiminta- ja kansainvälistymisosaamisen lisääminen
- veturiyritys/osahankintaverkoston kehittäminen

Yritysten verkostoyhteistyö (vastuutahot: yritykset, kehittämisorganisaatiot)

- yhteistyön lisääminen, mm. tuotekokonaisuudet, erikoistuminen

Sijaintitekkijöiden kompensoimiseksi tarvitaan aluepoliittista tukea mm. investointien edistämiseksi ja kehittämishankkeiden toteuttamiseksi. Investointien osalta on tarvetta edelleen myös toimitilojen rakentamisen tukemiseen. Samoin tulee kehittää edelleen järjestelmiä omapääomaehtoisen rahoituksen saamiseksi yrityksiin.

Kokemusten mukaan yrittäjien ja eri toimijoiden kiinteä keskinäinen yhteistyö ovat synnyttäneet tavoitteellisen yhdessä tekemisen kulttuurin, jolla on saatu aikaan hyviä tuloksia. Tähän tähtääviä prosesseja tulee vahvistaa.

Keskeisimmät hankkeet:

- Yritysten omat hankkeet
- Tiedon ja teknologian siirto yliopistoista ja ammattikorkeakouluista sekä tutkimuslaitoksista yrityselämän käyttöön erityisesti hyvinvointi-, ympäristö-, metsä-, energia- ja elintarvikeklustereilla
 - Kuopion seudun osaamiskeskittymä
 - Korkean osaamisen vahvistaminen erityisesti hyvinvointi- ja ympäristöaloilla
 - teknillisen koulutuksen käynnistäminen Kuopion yliopistossa Oulun yliopiston osastona
 - Varkauden korkean teknologian keskittymä
 - Iisalmen ympäristöyrityspuiston kehittäminen
 - Suonenjoen yrityspuisto Futurian kehittäminen Sisä-Savon verkostohautomokokonaisuutena.
- Yrityspalvelujen vahvistaminen
 - VTT:n ja Tekesin palvelujen vahvistaminen maakunnassa
- Keskeisten elinkeinoalueiden kehittäminen
 - Rissalan lentokentän alue
- Matkailukeskusten ja niihin liittyvien palvelujen ja verkostojen kehittäminen
 - Tahko
 - Puijo + Rauhalahdi
 - Lohimaa
 - Runni
 - Leppävirta
 - Metsäkartano
 - Kehitettäviä tuoteryhmiä ovat vesistö- ja muu luontomatkailu, hyvinvointimatkailu, kannustematkailu, kulttuurimatkailu, työ- ja kokousmatkailu sekä lomamökit.
- Tavoitteena on valtakunnallisen kansallisen sensoriteknologia-ohjelman käynnistäminen Pohjois-Savossa Tekesin ja ao. yritysten rahoittamana. Sitä tulee laajentaa myöhemmin myös lääkekehityksen ja terveydenhuollon teknologian aloille.

Seurantaindikaattorit:

- Työpaikkojen kehitys toimialoittain sekä seuduittain
- Yritysten määrän kehitys, yritysten lukumäärä, uudet yritykset, lopettaneet yritykset
- Viennin ja sen osuuden kehitys
- Tutkimus- ja tuotekehityksen ja niiden jakautuminen julkisen ja yksityisen sektorin kesken
- Palkkasumman ja liikevaihdon kehitys toimialoittain ja seuduittain (osaksi tiedot ilmentävät myös klustereiden kehitystä)
- Yrittäjien keski-ikä kehitys
- Matkailijoiden yöpymisten määrät

Kehittämistoimenpiteitä pääasiassa rahoittavat viranomaiset:

Pohjois-Savon TE-keskus (KTM, TM), Tekes, Finnvera, Pohjois-Savon liitto

6.1.2 Maaseudun ja sen elinkeinojen kehittäminen

Nykytila

Rakennemuutoksen seurauksena **maaseutuväestö** on vähentynyt, esim. 1990-luvulla maaseutu menetti väestöpohjaansa 9782 asukkaalla eli 12,3 %. Vuonna 2000 maakunnan 252.842 asukkaasta taajamien ulkopuolella asui 69500 henkeä eli 27,3 %. Koko maassa vastaava osuus on n. 18%.

Muuttoliikkeen seurauksena **väestön ikärakenne** on muuttumassa vanhusvoittoiseksi. Ikääntyminen näkyy voimakkaimmin syrjäisimmillä seuduilla. Muuttoliike on vääristänyt myös maaseudun sukupuolijakaantumaa, nuoremmista ikäluokissa vahvasti miesvoittoiseksi.

Elinvoimaisimpia myös jatkossa ovat taajamien lähellä olevat maaseutualueet, jotka kattavat noin viidesosan Pohjois-Savon pinta-alasta. Pendelöivän työvoiman osuus taajamien läheisillä maaseutualueilla on hieman yli puolet työllisestä työvoimasta. Pinta-alallisesti suurin (49% Pohjois-Savon pinta-alasta), mutta väestömäärällisesti pienin alue on syrjäisen maaseudun alue, joka tukeutuu pääsääntöisesti maatilatalouteen.

Maaseudulla **maa- ja metsätalouden työpaikat** muodostavat edelleen elinkeinojen rungon. Pohjois-Savossa alkutuotannossa työskentelevien osuus 9,4% on lähes kaksinkertainen muuhun maahan verrattuna. Koillis-Savossa, Sisä-Savossa ja Ylä-Savossa maataloudessa työskentelee kussakin n. viidennes työllisestä työvoimasta. Yksittäisissä kunnissa osuus voi olla jopa lähes kolmannes. Pohjois-Savon maaseudun vahvat toimialat ovat perusmaatalous - erityisesti maidon ja lihan tuotanto, metsätalous, marjanviljely sekä maaseutumatkailu.

Rakennemuutokseen liittyen 1990-luvulla **maatalouden työllinen työvoima** vähentyi yli 40%. Lähes samaa tahtia vähenivät myös **metsätalouden työpaikat** 35%. Maatalouden piirissä työskenteli 7500 henkilöä v. 2000. Metsätalouden piirissä työskenteleviä oli 1300 henkilöä.

Pohjoissavolaiselle perheviljelmälle on ollut tyypillistä **pientilavaltaisuus**. Tilarakenne on kuitenkin nopeasti muuttumassa ja tilojen elinmahdollisuuksia on tilakohtaisesti **pyrityt vahvistamaan aktiivisen investointitoiminnan kautta**. Valtakunnallisestikin vertaillen Pohjois-Savo maatalouden investointitasolla arvioiden on ollut viime vuosina valtakunnan kärkeä. Kuitenkin maaseudun suurimpana uhkana on, että erityisesti syrjäisemmällä alueilla voimakkaasti harveneva tilarakenne ei enää pysty tarjoamaan riittävästi maaseudun toimivuuden perusedellytyksiä mm. palvelujen säilymisen näkökulmasta.

Pohjois-Savon maatiloilla **metsät ja pelto liittyvät läheisesti toisiinsa** talousyksikkönä. Vastaavasti samaan aikaan kun maatilojen kokonaismäärä on vähentynyt, metsätilojen määrä on rakennemuutoksen seurauksena lisääntynyt ja kaupunkimetsänomistajien määrä kasvanut.

Aktiivituloja on Pohjois-Savossa tällä hetkellä 5.150 ja **viljelty peltoala** yhteensä on 140.000 ha. Aktiivitulojen peltoala on tällä hetkellä keskimäärin 27 ha ja kasvaa noin puolen hehtaarin vuosivauhdilla. Tilojen lukumäärä laskee tuotantomäärien pysyessä vähintään entisellään.

Pohjois-Savo on **erikoistunut maitotalouteen** (13% maan maidosta ja 11% naudanlihasta) ja marjantuotantoon (osuus koko maan tuotannosta sekä mansikan että mustaherukan kohdalla 31%). Luomutuotantotiloja on 420 eli 8% kaikista maatiloista. Luomutuotannossa oleva peltoala on 7,8%.

Tulevaisuuteen vaikuttavia ongelmia ovat **viljelijäväestön ikääntyminen** suurten ikäluokkien tullessa eläkeikään ja **sukupolvenvaihdosten vähäisyys** suhteessa tarpeeseen ja tavoitteisiin.

Maaseudun elinkeinopohjan monipuolistaminen ei ole onnistunut tavoitteita vastaavasti. Tavoite 1 –ohjelmakaudella yritystukien rahoitusmahdollisuuksia on kaventanut hakijalta edellytetty maatilakäytäntö.

Vesistöt tarjoavat maaseudulla mahdollisuuksia myös elinkeinokalatalouteen ja kalastusmatkailuun liittyvään yritystoimintaan. Ammattikalastajarekisteriin kuuluu 37 ammattikalastajaa. Rekisteröityjä vesiviljelylaitoksia on 40. Kalastuspalveluja tarjoavia matkailuyrityksiä on kymmeniä.

Laajentuva **loma-asutus** on maaseudun kehittämisen uusi voimavara. Vaikutusta lisää loma-asunnolla vietetyn ajan jatkuminen ja loma-asumisen ympärivuotistuminen liittyen loma-asuntojen tason paranemiseen. Pohjois-Savossa oli v. 2000 28.000 vapaa-ajan asuntoa. Kanta on lähes kaksinkertaistunut vuodesta 1980. Vapaa-ajan asuntojen määrä on ylittänyt 1990-luvulla maaseudun asuntokannan määrän. Muutamissa kunnissa vapaa-ajan asuntojen määrä on jo kaksinkertainen maaseudun vakinaisten asuntojen määrään verrattuna.

Kehittämisen painopisteet:

Perusmaatalouden kilpailukyvyn parantaminen (vastuutahot: oppilaitokset, maatilayritykset, neuvontajärjestöt, kunnat)

- Lähtökohtana vahvistaa maakunnan asemaa perhevilmeliin perustuvana maidon- ja naudanlihan tuotantoalueena, tarvittavan rakennemuutoksen edellyttämän investointitaso turvaaminen.
- Luomutuotanto
- Lähiruoan käytön lisääminen
- Marja- ja puutarhatalouden kehittäminen
- Sukupolvenvaihdokset
- Laatu- ja järjestelmien käyttöönotto
- Maatilojen uudet yhteistyömallit
- Maatalousyrittäjien jaksamisesta huolehtiminen, mm. toimivat lomitusjärjestelmät

Maaseudun elinkeinorakenteen monipuolistaminen (vastuutahot: maatila- ja muut yritykset, neuvontajärjestöt, kunnat, oppilaitokset)

- Keskeisiä kehitettäviä alueita metsätalousyrittäminen (mm. metsätilat, metsäpalveluyritykset) maaseutumatkailu, alihankintatoiminta, käsiteollisuus, elintarvikkeiden jatkojalostus, hevostalous, väestön ikärakenteen vanhenemiseen liittyvän palvelutarpeen kasvun tuomat yrittämisen mahdollisuudet: hoito- ja palvelukotiyritykset, asumisen tukipalveluja tarjoavat palveluyritykset.
- Paikallisen ja seudullisen jatkojalostus- ja markkinointiyhteistyön kehittäminen.
- Tuotekehitys ja yhteistyö

Metsien hoito ja käyttö, puun jatkojalostus, metsä- ja puualan pienyritystoiminta sekä puun energiakäyttö (vastuutahot: metsänomistajat, metsäalan järjestöt ja oppilaitokset, metsäkeskus, kehittämisorganisaatiot, kunnat)

- Metsien kasvukunnon ylläpito
- Metsien uudistamisen ja varhaisoidon oikea-aikainen toteutus
- Hirvikantojen tehokkaampi säätely taimistovahinkojen välttämiseksi.
- Metsänomistajien aktivointi ja neuvonta
- Mekaanisen puunjalostuksen yritysten kehittäminen: teknologia ja tuotekehitys, osaaminen, verkottuminen
- Metsähakkeen käytön lisääminen: puuperäisiä polttoaineita käyttävien lämpölaitosten lisääminen, korjuulogistiikan kehittäminen

Maaseudun yritystoimintaa ja elinolosuhteita tukeva ympäristön parantaminen (vastuutahot: kunnat, yritykset, toimintaryhmät)

- Pienimuotoiset vesistöjen kunnostustoimenpiteet
- Kulttuuriympäristön hoito
- Suojavyöhykkeet ja rakenteelliset toimenpiteet kuten laskeutusaltaat

Infrastrukturi (vastuutahot: kunnat, teleoperaattorit)

- Metsäteiden ja yksityisteiden kunnosta huolehtiminen
- Laajakaistaisten tietoliikenneyhteyksien saaminen maakunnan kaikkiin osiin
- Vesi- ja sähköhuolto

Kalatalouden kehittäminen (vastuutahot: kunnat, osakaskunnat, yliopistot, tutkimuslaitokset, kehittämisorganisaatiot)

- Ensisijaisena lähtökohtana kalan ja kalatuotteiden laadun parantaminen sekä uusien kalatuotteiden kehittäminen sekä myynnin edistäminen
- Vesiviljelyssä mahdollisuuksia erityisesti kalan ja ravun poikastuotannossa sekä ravun kasvatuksessa
- Koulutus

Maaseutu asuinpaikkana (vastuutaho: kunnat, kylät)

- Markkinointi taajamissa työssäkäyville ja etätyötä tekeville
- Maanhankinta ja kaavoitus

Maaseutuyhteisöjen toimivuus (vastuutahot: kunnat, kylätoimikunnat, maakunnallinen kylien yhteenliittymä, toimintaryhmät, asukkaat)

- Kylätoiminnan tukeminen ja muun paikallisen aktiivisuuden edistäminen
- Kylien ja maaseudulla toimivien yhdistysten yhteistyön edistäminen ja perinteisiä kyliä laajempien yhteistyöalueiden muodostaminen.
- Kylien palvelut
- Kylien kokonaisvaltaisen kehittämisen pohjaksi maakunnallisen kyläohjelman laatiminen.

Keskeisimmät hankkeet:

- Yritysten omat hankkeet
- Tiedon ja teknologian siirto yliopistoista ja ammattikorkeakouluista sekä tutkimuslaitoksista yritystoiminnan käyttöön
 - Maito-Savo
 - Sisä-Savon marjaosaamiskeskittymä
 - Metsäntutkimuslaitos, Suonenjoen tutkimusasema
 - Maatalouden tutkimuskeskus, Pohjois-Savon tutkimusasema (Maaninka)
 - Kalatietokeskus
 - Eläinkeskus
 - Hevostietokeskus ja Ylä-Savon hevosharrastus- ja valmennuskeskus
 - Elintarvikeverkosto (ELO/LUMA)
 - Puuteknologian kehittäminen
- Metsien puutuottokyvyn turvaaminen
 - Metsänomistajien aktivointi ja neuvonta
- Uusiutuvien energialähteiden käytön edistäminen
- Kylien omaehtoisen kehittämistoiminnan tukeminen

Seurantaindikaattorit:

- Aktiivitoiminnassa olevien tilojen ja tuotannon määrä
 - Sukupolvenvaihdosten määrä
 - Maatilatalouden tulot
- Luomutilojen määrä ja tuotantomäärä
- Metsätilojen määrä
- Maaseudulla toimivien, maataloihin liittymättömien yritysten määrä toimialoittain
- Metsien kasvu- ja hakkuumäärä
- Puuenergiankäyttöön liittyvät investoinnit
- Ammattikalastajien määrä
- Vesiviljely-yritysten määrä
- Maaseudulla asuvien määrä
- Haja-asutusalueille muuton taso
- Loma-asuntojen määrä

Kehittämistoimenpiteitä pääasiassa rahoittavat viranomaiset:

Pohjois-Savon TE-keskus (MMM, KTM, TM), Finnvera, Pohjois-Savon ympäristökeskus, Itä-Suomen lääninhallitus, Pohjois-Savon liitto, toimintaryhmät

6.2 Osaamisen ja työllisyyden vahvistaminen**6.2.1 Osaaminen, inhimilliset voimavarat ja kulttuuri****Nykytila****Koulutus- ja osaamisketju kilpailukyvyyn avaintekijä**

Korkeatasoinen osaaminen ja sen paikallinen hyödyntäminen ovat Pohjois-Savon vetovoiman ja kilpailukyvyyn kannalta avaintekijöitä: uusia työpaikkoja syntyy erityisesti yritysten kanssa vuorovaikutuksessa toimivien osaamiskeskittymien yhteyteen. Pohjois-Savossa innovaatorakenteet ovat vielä suhteellisen heikkoja, mutta kehittymässä. Niiden yritystoimintaa stimuloiva vaikutus ei ole vielä riittävää, minkä vuoksi erityisesti nuori, koulutettu väestö muuttaa herkästi työn perässä maakunnasta.

Maakunnan väestön **koulutustaso** on hieman alhaisempi kuin koko maassa keskimäärin. Keskiasteen tutkinnon suorittaneita maakunnassa on enemmän kuin maassa keskimäärin, mutta korkea-asteen tutkinnon suorittaneita vähemmän.

Tutkinnon suorittaneet v. 2001 (% 15 v. täyttäneistä)

	Tutkinnon suorittaneet	Koulutusaste		
		Keski-aste	Korkea-aste	Ei perusasteen jälkeistä koulutusta
Pohjois-Savo	58,9	38,4	20,5	41,1
Koko maa	60,2	36,5	23,7	39,8

Tavoitteena Pohjois-Savossa on varmistaa koulutuksellinen tasa-arvoisuus eri puolilla maakuntaa asuville lapsille. Tämän mukaisesti korkeatasoista, lapsen kasvua ja kehitystä tukevaa peruskoulutusta tulee järjestää kohtuullisella etäisyydellä lapsen asuinpaikasta. Syrjäytymiskehitys lähtee liikkeelle jo lapsuusiässä, minkä vuoksi tulee kehittää niitä toimenpiteitä, joilla tämä kehitys voidaan estää. Samoin tulee varmistaa turvallinen ja terveellinen oppimisympäristö.

Pohjois-Savon maakuntasuunnitelmassa v:een 2020 osaamisen vahvistaminen ja elinkeinoelämän kanssa yhteistyötä tekevä koulutus nähdään keskeisenä keinona elinkeinojen kehittämisessä. Tavoitteeksi on asetettu, että tulevaisuudessa jokaisella pohjoissavolaisella olisi vähintään yksi ammatillinen tutkinto. Tätä tavoitetta tukee pyrkimys tarjota maakunnan kaikille nuorille peruskoulun jälkeinen jatko-opiskelupaikka kohtuullisella etäisyydellä kotipaikkakunnasta. Ammattitaitovaatimusten kasvaessa ja nuorten työhön siirtyvien ikäluokkien pienentyessä on **tärkeää ylläpitää olevan työvoiman osaamista** sekä tarpeen mukaan uudelleen kouluttaa heitä muuttuvan elinkeinoelämän tarpeisiin. Elinikäiseen oppimiseen tulee olla mahdollisuus koko aikuisväestöllä.

Pohjois-Savon alueellisen kilpailukyvyyn vahvistumisen kannalta on oleellista, että maakunnassa on toimiva ja kehittymiskykyinen maakunnallinen koulutusketju, jolloin eri koulutusasteet täydentävät toisiaan ja tekevät saumatonta yhteistyötä. Alueiden menestys perustuu aina yritysten menestykseen, mistä syystä yritysten kanssa yhteistyötä tekevä oppilaitosverkko sekä toimivat innovaatioketjut ovat maakunnan menestymisen kannalta oleellisia. Seudullisia, ammatillisten oppilaitosten, Pohjois-Savon ammattikorkeakoulun ja Kuopion yliopiston sekä mahdollisesti muualla olevien oppilaitosten muodostamia osaamiskeskittyimiä tulee vahvistaa tukemaan elinkeinoelämää.

Pohjois-Savon kehittymisen kannalta on tärkeää, että kansainvälistä ja laadukasta korkeakoulutusta on riittävästi tarjolla. Kuopion yliopistoa ja Pohjois-Savon ammattikorkeakoulua sekä muita korkeakouluyksiköitä tulee tukea etenkin niissä toimenpiteissä, jotka edistävät Pohjois-Savon väestön hyvinvointia, nostavat maakunnan osaamista sekä vahvistavat alueen yritystoimintaa ja elinkeinoelämää laajemmaltikin.

Klusteriasiantuntijat arvioivat laadukkaan työvoiman saannin turvaamisen tärkeimmäksi tekijäksi. Erityisen tärkeinä työvoimakysymykset nähtiin ICT-, elintarvike- ja metalliklustereissa. Koulutuksen sisällön osalta klusterit korostivat koulutuksen ja elinkeinoelämän tarpeiden parempaa vastaavuutta ja koulutusyksiköiden ja yritysten käytännön yhteistyön tarvetta.

Kulttuuri on Pohjois-Savossa merkittävä maakunnan hyvinvointia ja kilpailukykyä vahvistava tekijä. Kulttuurin ja liikunnan vaikutusta halutaan edelleen vahvistaa ja lisätä yhteyksiä muihin toimialoihin.

Pohjois-Savossa on noin 3000 **kulttuurialan työllistä**. Mm. maakunnan kulttuuritoimialan koulutustarjonnan tuloksena erityisesti musiikki-, tanssi- ja muotoilualalla on alueella kansainvälisen ja valtakunnallisen tason osaamista. Alan kansalaistoiminta on laajaa. Mm. taide- ja kulttuurialan yhdistyksiä ja ryhmiä on yli 300 ja vastaavasti urheiluseuroja on yli 360. Erityispiirteenä on mm. 41 harrastajateatteria. Maakunnassa on laadukkaat julkiset kulttuuripalvelut, joiden kehittyminen tulee turvata.

Kehittämisen painopisteet:

Maakunnan koulutusrakenteiden kehittäminen (vastuutahot: oppilaitokset, kehittämisorganisaatiot, kunnat)

- Vahvistetaan niitä koulutusrakenteita, joilla edistetään maakunnan osaamis pohjaisten toimialojen kehitystä.
- Vahvistetaan teknillistä koulutusta Kuopion yliopistossa ja Pohjois-Savon ammattikorkeakoulussa.

Koulutustason nostaminen (vastuutahot: oppilaitokset, yritykset, väestö)

- Kehitetään kaikilla koulutusasteilla niitä toimia ja uusia koulutuksen muotoja, joilla vähennetään koulutuksen keskeyttämiä.
- Syrjäytymisen ehkäisyyn panostetaan kaikilla koulutustasoilla.
- Parannetaan ammatillisen koulutuksen vetovoimaa ja imagoa.
- Tavoitteena on kohottaa korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuutta väestöstä.
- Aikuiskoulutuksella nostetaan Pohjois-Savon aikuisväestön koulutustasoa.
- Huolehditaan opettajien tehokkaasta jatkokoulutuksesta.

Oppilaitosten keskinäisen sekä oppilaitosten ja elinkeinoelämän välisen yhteistyön tiivistäminen (vastuutahot: oppilaitokset, yritykset, kehittämisorganisaatiot, tutkimuslaitokset)

- Tiivistetään yhteistyötä ammatillisen II asteen, ammattikorkeakoulutuksen ja yliopistokoulutuksen välillä, mm. toimivat koulutusketjut.
- Muiden yliopistojen kanssa verkostoitumalla laajennetaan Kuopion yliopiston koulutustarjontaa Pohjois-Savossa.
- Yliopistojen, ammattikorkeakoulujen ja toisen asteen ammatillisten oppilaitosten sekä elinkeinoelämän yhteistyönä rakennetaan ja vahvistetaan alueellisia osaamiskeskittyymiä.

Kulttuuri (vastuutahot: oppilaitokset, yritykset, kulttuurialan järjestöt, kunnat)

- Kulttuurin osalta luovan liiketoiminnan kehittäminen sekä kulttuuriteollisuuden ja kulttuuriyrittäjien toimintaedellytysten parantaminen (mm. verkottuminen, tuotekehittely ja markkinointi).
- Lasten ja nuorten syrjäytymisen ennaltaehkäisy, maakunnan aktivointi sekä viihtyisyyden ja hyvinvoinnin vahvistaminen kulttuurin ja liikunnan keinoin.
- Kulttuuripalvelujen yhteistyörakenteiden edistäminen ja laadun kohottaminen.

Keskeisimmät hankkeet:

- Teknillisen koulutuksen käynnistäminen Oulun yliopiston osastona (koulutus, rakennukset ja niiden varustaminen)
- Alueellisten osaamiskeskittymien vahvistamista tukevat toimet
- Tohtoritasoisen työvoiman turvaaminen osaamiskeskittymissä tohtorikoulutusta vahvistamalla
- Vaihtoehtoisten oppimismenetelmien kehittäminen keskeyttämisten ehkäisemiseksi
- Terveelliset oppimisympäristöt (koulujen peruskorjaukset)

Seurantaindikaattorit:

- Peruskoulun suorittaneet
- Tutkinnon suorittaneiden osuus 15 vuotta täyttäneistä
- Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus
- Suoritetut tutkinnot
- Keskeyttäneet
- Työelämään sijoittuneet

- Jatko-opintoihin sijoittuneet
- Omaan maakuntaan työllistyneet valmistumisen jälkeen
- Naisten työvoimaosuus
- Kulttuurin ja liikunnan kansalaistoiminta – ko. yhdistysten jäsenmäärä
- Julkisten kulttuuripalvelujen kävijämäärät

Kehittämistoimenpiteitä pääasiassa rahoittavat viranomaiset:

Itä-Suomen lääninhallitus/OPM, Pohjois-Savon TE-keskus (TM), Pohjois-Savon liitto

6.2.2 Työvoiman saatavuus ja syrjäytymisen ehkäisy

Nykytila

Keskeiset piirteet työllisyyden kehityksestä ja työmarkkinoiden ongelmista

Vaikka työttömyys väheni 1990-luvun loppua kohti myös Pohjois-Savossa, työttömyyden taso säilyi koko ajan 5-6% yli valtakunnallisen keskiarvon. Vuonna 2002 työttömyysaste Pohjois-Savossa oli Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan 12,0%.

Pahimmasta lama-ajasta Pohjois-Savon **työllisyysaste** on parantunut noin viidellä prosenttiyksiköllä. Vuonna 2002 Pohjois-Savon työllisyysaste oli 60,4 %, mikä oli 7,3 % alle koko maan keskiarvon.

Työvoiman saatavuusongelmista on Pohjois-Savossa jo merkkejä. Varsinaista työvoimapulaa ei Pohjois-Savossa kuitenkaan todennäköisesti esiinny ennen vuosikymmenen loppua. Suurten ikäluokkien vaikutuksesta viiden lähivuoden aikana työvoiman ikäjakauman huippu siirtyy 50 – 54 vuotiaisiin ja myös 55–59-vuotiaiden määrä kasvaa voimakkaasti. Työvoiman ikääntyminen on selkeintä Kuopio–Siilinjärvi -alueen ulkopuolella. Näillä alueilla työvoiman supistuminen eläkkeelle siirtymisen vuoksi on nopeutumassa.

Työllisyyden kohentuminen näkyy maa- ja metsätaloutta lukuun ottamatta kaikilla aloilla, mutta erityisesti terveydenhoito-, sosiaali- ja palvelualoilla. Alojen naisvaltaisuuden vuoksi naisten työttömyys on laskenut nopeasti. Painotuksen jatkuminen riippuu suuresti sosiaali- ja terveydenhuollon rahoitusmahdollisuuksista.

Nuorten työttömyysaste oli viime vuonna Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan edelleen korkea, 30 %, kun koko maan luku oli kymmenen prosenttiyksikköä pienempi. Ero koko maan lukuihin on pienentynyt nuorten työllisyystilanteen heikennyttyä myös muualla maassa. Pohjois-Savon nuorten hyvä koulutus ja heikko työllisyystilanne lisäävät muuttopainetta alueelta.

Pitkäaikaistyöttömien määrä on vähentynyt melko tasaisesti ja painunut lähelle kolmea tuhatta. Pitkäaikaistyöttömyys on painottunut 55–59-vuotiaisiin, jonka vuoksi pelkkä eläkkeelle siirtyminen vähentää pitkäaikaistyöttömien määrää tuntuvasti lähivuosina. Työttömyys on laskenut alle 20-vuotiaita nuoria ja yli 55-vuotiaita lukuun ottamatta kaikissa muissa ikäryhmissä.

Sosiaalisen syrjäytymisen ehkäisyssä keskeisiä ryhmiä ovat pitkäaikaistyöttömät, ammatillista koulutusta vailla olevat nuoret, vajaakuntoiset työttömät ja maahanmuuttajat. Etenkin työttömien ja ammattikouluttamattomien nuorten määrä on kasvanut yleisestä työllisyystilanteen kohentumisesta huolimatta, mikä osaltaan kuvastaa vaatimustason nousua työmarkkinoilla.

Lähivuosien keskeisiä ongelmia ja uhkia työmarkkinoilla ovat:

- Koulutettuihin nuoriin ikäluokkiin painottuva muutto ja työvoiman ikääntyminen heikentävät työvoiman tarjontaa. Nuorten vaikea työllisyystilanne lisää myös syrjäytymisen riskiä.
- Vuosina 2005-2015 suhteellisesti suurinta työvoiman poistuma on keskusalueiden ulkopuolella, alueilla joilla väestö ja työvoima on keskimääräistä vanhempaa – näillä alueilla myös poistuman korvaaminen eli uuden työvoiman saaminen on vaikeinta.
- Korkeammin koulutettua työvoimaa on vaikea saada syrjäisiin maaseutukuntiin mm. puoliso-työpaikkojen puutteen vuoksi.
- Ammatillinen peruskoulutus ei vastaa kaikilta osin työelämän rakenteita.

Kehittämisen painopisteet:

Osaamisen kehittäminen (vastuutahot: oppilaitokset, yritykset, väestö, työvoimaviranomaiset, kunnat, työmarkkinajärjestöt, työttömien järjestöt)

- Strategia painottuu osaamisen kehittämiseen tavoitteena ammatillisen koulutuksen päivittäminen ja myös tutkinnon hankkiminen. Jatkossa määrärahoja kohdennetaan ensisijaisesti työvoiman osaamistason kohottamiseen ammatillisen työvoimakoulutuksen keinoin. Ammatillisen osaamisen vahvistaminen parantaa parhaiten työttömän henkilön mahdollisuuksia työllistyä, ja samalla varmistaa sitä, että osaavan työvoiman saanti alueen yrityksille on tulevan työvoimapulan aikanakin turvattu.

Työvoiman saatavuuden varmistaminen (vastuutahot: oppilaitokset, yritykset, väestö, työvoimaviranomaiset, kunnat, työmarkkinajärjestöt, työttömien järjestöt)

- Huolehditaan siitä, että osaavaa työvoimaa on edelleenkin riittävästi tarjolla. Kysymys on samalla varautumisesta ikärakenteen vanhenemisesta johtuvaan niukkenevaan työvoiman tarjontaan. Välineinä käytetään:
 - Itä-Suomen tavoite 1- ohjelmaa, jossa työssä oleviin kohdistuvien toimenpiteiden rahoituksen painopiste työvoimaosastolla on ikääntyvän ja ikääntyneen henkilöstön ammatillisen osaamisen vahvistaminen ja työssä jaksamisen ja työkyvyn ylläpidon vahvistaminen.
 - Kansallisen työvoimakoulutusrahoituksen keskittämistä yhteishankintakoulutukseen ja tutkintoon tähtäävään ammatilliseen koulutukseen.
 - Työvoiman saatavuusasioissa tuetaan erityisesti työnantajapalveluiden toimivuuden tukemista.
 - Ammatillisen koulutuksen resurssien työelämän tarpeita vastaavaa kohdentamista.
 - Oppilaitosten ja työnantajien välisen kumppanuuden tiivistämistä.

Syrjäytymisen ehkäisy ja työttömyyden alentaminen (vastuutahot: oppilaitokset, yritykset, väestö, työvoimaviranomaiset, kunnat, työmarkkinajärjestöt, työttömien järjestöt)

- Syrjäytymisen ehkäisyssä yksi painopiste on uusien aktiivisen työvoimapolitiikan menetelmien kehittäminen
- Erityistä huomiota kiinnitetään nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn. Tämä huomioiden etsitään malleja, joilla voidaan edistää ammattikoulutettujen nuorten työllistymistä ensimmäiseen koulutusalan työpaikkaan alueella.
- Pohjois-Savossa on lukuisia edistyksellisiä kierrätyskeskus- ja ekotori- yksiköitä, joiden toimintaan monet tahot ovat sitoutuneet. Nämä antavat yhdessä hyvän kumppanuuden kanssa mahdollisuuksia ehkäistä pitkäaikaistyöttömien ja erityisryhmien syrjäytymistä.

Keskeisimmät hankkeet:

- Työvoiman osaamisen kehittäminen
 - Ammatillinen työvoimakoulutus
- Työvoiman saatavuuden varmistaminen
 - Ikääntyvän henkilöstön ammatillisen osaamisen vahvistaminen
 - Työssä jaksamisen ja työkyvyn ylläpidon vahvistaminen
- Syrjäytymisen ehkäisy
 - Erityisesti nuorten syrjäytyminen, keskeistä nuorten työttömyyden poistaminen kaikin eri tavoin
 - Työllistymiskynnyksen alentaminen, mm. työpajatoiminta, kompensointi vajaakuntoisten työllistämiseen yrityksissä

Seurantaindikaattorit:

- Tutkinnon suorittaneiden määrä % 15 vuotta täyttäneistä
- Rekrytointiongelmia kokeneiden toimipaikkojen osuus työministeriön työnantajakyselyssä.
- Työvoimatoimistojen asiakkaina olevien pitkäaikaistyöttömien määrä ja nuorten työttömien (alle 20 v.) määrä keskimäärin vuodessa.

Kehittämistoimenpiteitä pääasiassa rahoittavat viranomaiset:

Pohjois-Savon TE-keskus (TM), Itä-Suomen lääninhallitus

6.3 Hyvinvoinnin vahvistaminen

6.3.1 Hyvinvointipalvelujen järjestäminen

Pohjois-Savon maakuntasuunnitelmassa 2020 on tarkasteltu kattavasti hyvinvoinnin ja sen eri osatekijöiden tilaa maakunnassa. Maakuntaohjelmassa tarkastelunäkökulma on hyvinvointipalvelujen, **erityisesti sosiaali- ja terveystalvelujen järjestämisessä**. Lähitulevaisuudessa suuria maakunnallisia haasteita on **kuntien välisten yhteistyömallien luominen ja alueella olevan hyvinvointiosaamisen hyödyntäminen palvelujen järjestämisessä ja tuottamisessa**.

Nykytila

Sosiaali- ja terveystalvelujen järjestäminen on asetettu kunnan tehtäväksi. Kunta voi järjestää palvelut kunnan omana toimintana, olemalla jäsenenä kuntayhtymässä tai ostamalla palvelut joko toiselta kunnalta tai yksityiseltä palvelun tuottajalta. Kunta voi myös tuottaa palvelut yhteistyönä toisen kunnan kanssa.

Väestön ikääntyminen, asutuksen keskittyminen, korkea sairastavuus ja syrjäytyneiden määrän lisääntyminen aiheuttavat varsinkin pienimmille kunnille kohtuutonta menojen kasvua. Panostaminen ennaltaehkäiseviin toimiin vähentää jonkin verran ongelmien lisääntymistä ja menojen kasvua. Sosiaali- ja terveystalvelujen järjestäminen riittävänä ja laadukkaina myös tulevaisuudessa edellyttää **kuntien välistä yhteistyötä, alan yritysten ja tutkimuksen osaamisen hyödyntämistä, uuden teknologian ja uusien toimintatapojen käyttöönottoa sekä työvoimakysymyksen ratkaisemista**.

Pohjois-Savon kunnissa on virinnyt näkemys **sosiaali- ja terveystalvelujen järjestämisestä nykyistä laajemmin kuntien välisenä yhteistyönä**. Yhteistyötä on perinteisesti harjoitettu terveydenhuollossa. Perusterveydenhuollon kuntayhtymiä ovat Koillis-Savo, Sisä-Savo, Pielavesi-Keitele, Siilinjärvi-Maaninka sekä Iisalmen seutu. Kuntayhtymiin kuulumattomat kunnat ovat solmineet sopimuksia mm. päivystyksen järjestämiseksi, psykologin palveluista, röntgenpalveluista ja laboratoriopalveluista kuntayhtymien tai toisten kuntien kanssa.

Kuopion yliopistollinen sairaala ja Iisalmen ja Varkauden sairaalat ovat myös osa Pohjois-Savon kuntien omistamaa terveydenhuollon palveluketjua.

Sosiaalipalveluissa kunnat tekevät yhteistyötä **seutukunnittain ja kuntapareittain**. Kunnat ovat sopineet yhteistyönä palvelujen hinnoittelusta, menettelytavoista ja tehneet yhteistä strategiatyötä esim. vanhustenhuollossa ja päihdehuollossa. Muita yhteistyöalueita ovat sosiaaliasiamiespalvelujen, perheneuvolapalvelujen ja päihdehuollon järjestäminen. Jotkut seutukunnat ovat myös selvittäneet kaikkien sosiaalipalvelujen järjestämistä seudullisesti. Maakunnallisia sosiaalialan kehittämishankkeita ja erikoispalveluhankkeita on vireillä.

Yhteistyön seurauksena palvelut ovat yhä enemmän keskittyneet suuriin kuntakeskuksiin, mikä ei aina olisi välttämätöntä. Pienemmät kunnat voisivat toimia palvelujen tuottajina suuremmille kunnille ja näin säilyttää palvelut lähellä. **Liikkuvien ja verkossa toimivien palvelujen lisääminen sekä palvelujen tuottaminen yrityksissä ja yhdistyksissä tarjoavat uusia vaihtoehtoja kunnille palvelujen järjestämisessä**.

Pohjois-Savon kunnat ovat ulkoistaneet eli ostavat sosiaalipuolella yksityisiltä palveluiden tuottajilta lähinnä asumis-, kuntoutus-, ateria- ja hoivapalveluita. Terveydenhuollossa kunnat ovat ulkoistaneet mm. sairaankuljetusta, diagnostisia palveluja, hammashuoltoa sekä **kunnat ostavat yhä enemmän yksityisiä lääkäripalveluja**. Myös yksityisille sairaanhoitopalveluille ovat markkinat avautumassa johtuen alan pahenevasta työvoimapulasta.

Verkottuminen ja yhteistyö hyvinvointiyritysten, tutkimuslaitosten ja yliopiston kanssa on ollut kunnissa vähäistä ja satunnaista. Tuotekehityksen tuominen lähemmäksi loppukäyttäjää ja tuotteiden pilotointi alueella on myös hyvinvointiteknologiayritysten menestymisen edellytys.

Kolmas sektori on vakiinnuttanut toimintansa kaikkiin Pohjois-Savon kuntiin. Toimintaa on pääasiassa lasten ja nuorten parissa, vanhusten ja vammaisten palveluissa sekä päihdeongelmaisten kuntoutuksessa.

Palvelurakenteen kehittämiseksi Pohjois-Savossa on **menossa suuri joukko kehittämishankkeita**. Hankkeita on käynnistetty kunnissa, keskus- ja aluehallinnossa, kehittämisorganisaatioissa jne. Ongelmana on hankkeiden keskinäisen koordinaation puute ja se, että hankkeisiin käytetyt resurssit valuvat hukkaan, jos niiden vaikuttavuus kunnan palvelurakenteeseen ei ole pysyvää.

Sosiaali- ja terveystieteiden palvelujen järjestämisen vahvuuksia ovat Pohjois-Savossa mm.:

- Vahva hyvinvointiosaaminen ja -rakenteet: Kuopion yliopisto, Kuopion yliopistollinen sairaala, Pohjois-Savon ammattikorkeakoulu, hyvinvointiteknologian osaamiskeskus, Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus ja alueen tutkimuslaitosten osaamisalat
- Kasvava hyvinvointiteknologiayritysten klusteri ja hyvät hyvinvointipalvelutuotteiden kehittämismahdollisuudet.

Kehittämisen painopisteet:

Sosiaali- ja terveystieteiden palvelujen kehittämisen painopisteet: (vastuutahot: kunnat, sosiaali- ja terveysalan kuntayhtymät, oppilaitokset, tutkimuslaitokset, kehittämisorganisaatiot, väestö)

- Yhteistyömallien kehittäminen ja yhteistyöverkoston vahvistaminen
- Ongelmia ennaltaehkäisevien toimintojen lisääminen, painopisteenä lapset ja nuoret
- Ikääntyvän väestön omatoimisuuden vahvistaminen ja toimintakyvyn tukeminen
- Alan työvoiman osaaminen ja riittävyyden varmistaminen
- Innovaatiotoiminta: uuden teknologian ja uusien toimintamallien käyttöönotto

Maakunnassa panostetaan uusien palveluiden yhteistyömallien suunnitteluun ja kokeiluun.

Kuntien yhteistyöverkoston vahvistaminen kattaa kuntien keskinäisen yhteistyön, kuntien yritys-yhteistyön sekä kuntien ja tutkimus- ja kehittämisorganisaatioiden välisen yhteistyön. Toimintaa on seurattava ja vaikutuksia on arvioitava kriittisesti. Yhteistyön ja toimintamallien arvo määräytyy palveluiden saatavuuden, saavutettavuuden ja laadun kehittymisen kautta. Yhteistyömallien kehittämisen ohella huolehditaan, että kuntien voimavaroja lisätään niille asetettujen velvoitteiden ja palvelutarpeen lisääntymisen mukaisesti. Kuntien palvelut tulee turvata myös infrastruktuurin osalta siten, että kehittämishankkeiden lisäksi varataan riittävästi resursseja terveyskeskusten rakentamiseen ja peruskorjauksiin. Samalla lisätään yksilön vastuuta omasta ja läheisten hyvinvoinnista.

Pohjois-Savon palvelumallin loppuraportti valmistuu helmikuun 2004 loppuun mennessä. Raportti sisältää nykytilan arvioinnin, vaihtoehtoiset palvelumuodot, johtopäätökset ja toimeenpanosuositukset. Tavoite on, että mahdolliset uudet organisaatio- ja toimintamuodot saadaan käytännön toimintaan uuden valtuustokauden alusta lukien.

Keskeisimmät hankkeet:

- Terve Kuopio –ohjelman toteuttaminen
Hyvinvointipalvelujen uusien tuottamismallien ja hoitokonseptien kehittäminen:
 - Hoito- ja palveluketjujen kehittäminen
 - Potilas- ja asiakaskohtaisen tiedonsiirron kehittäminen
 - Vanhustenhuollon kehittäminen
 - Lapsiperheiden hyvinvointipalvelujen kehittäminen
 - Kolmannen sektorin toiminta

- Hyvinvointitutkimuksen ja -tuotekehityksen vahvistaminen:
 - WellTeknia: yritysten tuotekehitys- ja pilotointiympäristön hyödyntäminen
 - MediTeknian hyödyntäminen
 - Hyvinvointiosaamiseen painottuvan teknisen opetuksen käynnistäminen Kuopion yliopistossa Oulun yliopiston osastona
 Hyvinvointi- ja terveysturkailu

- Kuntien yhteistyömallien kehittäminen sosiaali- ja terveysturkailuissa
 - Pohjois-Savon liiton käynnistämä palvelurakenteen selvitys ja uudet palvelutuotantomallit (ml. kolmas sektori)
 - Työvoiman osaaminen ja riittävyys Pohjois-Savossa
 - Kansalliset ja alueelliset hankkeet sosiaali- ja terveysturkailujen palveluiden kehittämiseksi ja turvaamiseksi
 - Alueellinen kumppanuusverkko, tiedonsiirto ja tiedonhallinta
 - Uuden teknologian ja uusien toimintatapojen käyttöönotto

- Ennaltaehkäisevien toimintojen lisääminen ja sairastavuuden väheneminen
 - Terveysturkailun ja mielenterveyden edistämiseen tähtäävät hankkeet
 - Syrjäytymisen ehkäisy
 - Lasten ja nuorten tukeminen ja lastensuojelu
 - Vanhusten itsenäinen selviytyminen ja toimintakyvyn ylläpito

Seurantaindikaattorit:

Väestön hyvinvoinnin tilaa seurataan olemassa olevien tilastotietojen ja hyvinvointi-indikaattoreiden avulla. Näitä seurantaindikaattoreita ovat mm.:

- Palveluiden saatavuus ja saavutettavuus
- Palveluiden hinta/laatusuhde eli asiakastyytyväisyys
- Ennaltaehkäisevien toimien määrä
- Sairastavuusindeksit

Kehittämishankkeita pääasiallisesti rahoittavat viranomaiset:

Kunnat, STM, Stakes, Itä-Suomen lääninhallitus, Pohjois-Savon liitto, Pohjois-Savon TE-keskus, RAY

6.3.2 Asuminen

Nykytila

Pohjois-Savon asunto-olot muodostavat parhaimmillaan **vetovoimatekijän**, jolla on merkitystä sekä osaavan työvoiman saannin sekä perheiden tulomuuton kannalta. Hyviä edellytyksiä tähän muodostavat Pohjois-Savon asuntokannan pientalovaltaisuus, luonnonläheisyys - mm. järvenranta-asutuksen lisäämismahdollisuudet kestävä kehityksen periaatteita noudattaen - asumisen edullisuus mm. pääkaupunkiseutuun nähden ja hyvä vuokra-asuntojen saatavuus. Asumisen ja vapaa-ajan asumisen kehittäminen tukevat myös suurten ikäluokkien paluumuuttoa.

Asumisen kehittäminen tukee myös **hyvinvoinnin strategiaa**, jossa ikääntyvät pohjoissavolaiset sekä asumisen erityisryhmät asuvat mahdollisimman pitkään omissa kodeissaan.

Pohjois-Savon **asuntokanta** oli v. 2000 yhteensä 123 000 asuntoa, joista vakinaisessa asuinkäytössä oli 112 000. Asuntokannassa on 53 000 omakotiasuntoa ja 20 200 rivitaloasuntoa. Vastaavasti asuinkerrostaloissa oli 46 400 asuntoa. Hallintamuodoltaan omistusasuntoja oli 59,8 %.

Elinkeinojen ja väestön muutoksia seuraten asuntokanta on kasvanut eniten Kuopio-Siilinjärvi-alueella. **Kasvualueella** on toiminnallista seutuyhteistyötä asuntoasioissa, ja pitkän aikavälin maankäytön suunnitelmaa Kuopion seudun maakuntakaavaa laaditaan parhaillaan.

Pohjois-Savon aravavuokra-asuntokanta oli v. 2001 yhteensä 20 800 asuntoa, joista 10 900 sijaitsi Kuopion kaupungin ja Siilinjärven kunnan alueilla. Myös lisälmen ja Varkauden aluekeskusten vuokra-asuntokanta on hyvä. Aravarahoitteisia opiskelija-asuntoja oli 1500, joista lähes kaikki Kuopiossa. Vuokra-asuntokanta on merkittävä voimavara maakunnan kehittämisessä.

Tyhjillään olevia kunnallisia vuokra-asuntoja oli v. 2001 yhteensä n. 200, kun tyhjillään oloaika oli enintään kaksi kuukautta - kohdistuen pääosin eräisiin supistuviin kuntiin. Tavoitteena on ennakoida käytössä olotilannetta ja etsiä tarvittaessa vaihtoehtoisia käyttömuotoja.

Vailla vakinaista käyttöä olevat asunnot ovat muuttuneet pääasiassa vapaa-ajan käyttöön. **Asuntovarauma**, johon kuuluvat lisäksi mm. opiskelija-asunnot, on kasvanut Pohjois-Savossa jo 11 100 asuntoon v. 2000 eli 9 %:iin kaikista asunnoista. Seitsemässä maaseutukunnassa asuntovarauma on jo yli 12 %.

Maakunnassa onkin tarpeen noudattaa **alueellisesti eriytyvää, kannustavaa asuntopolitiikkaa** ja siihen liittyviä toimenpiteitä. Asuntokanta on erittäin pysyvä rakenne, jonka vuoksi myös **tulevaisuuden tarpeiden ennakointi** riittävän hyvissä ajoin on varmistettava.

Kehittämisen painopisteet:

- **Maakunnan vetovoimaisuuden ja kilpailuaseman vahvistaminen soveltuvan asuntotuotannon ja asunto-olojen kehittämisen avulla** (vastuutahot: kunnat, rakennuttajaorganisaatiot, rakennussuunnittelijat)
- **Asuntovarauman hyväksikäyttö** (vastuutahot, kunnat, asuntojen omistajat)
- **Terveiden edistäminen asuntotuotannossa ja korjaustoiminnassa** (vastuutahot: yliopistot, tutkimuslaitokset, rakennussuunnittelijat, asuntojen omistajat, järjestöt)
- **Korjausrakentamisen edistäminen ja siihen liittyen korjaus- ja energia-avustusten käytön aktivointi, jossa erityisesti ikääntyvän väestön aktivointi omatoimiseen asuntojen korjaukseen yhteistyössä sosiaali- ja terveystoimen kanssa** (vastuutaho: kunnat, muut viranomaiset, järjestöt, Pohjois-Savon ammattikorkeakoulu).

- **Puurakentamisen edelleen kehittäminen** (vastuutahot: yliopistot, tutkimuslaitokset, rakennuttajat, kehittämisorganisaatiot, alan yritykset, Pohjois-Savon ammattikorkeakoulu)
- **Asumisen ja rakentamisen yhteistyön ja verkostojen kehittäminen** (vastuutahot: rakennuttajat, asumisyhteisöt, kehittämisorganisaatiot, kunnat, koulutusorganisaatiot).
- **Asuinalueiden ja asuinyhteisöjen kehittäminen** (vastuutahot: kunnat, rakennuttajaorganisaatiot, asunto-osakeyhtiöt, asukkaat).

Keskeisimmät hankkeet:

- Asuntokannan käytön vahvistaminen 2003-2006
 - Asuntokannan korjaustoiminnan ja esteettömyyden edistäminen
 - Asuntovarauman hyväksikäyttö
- Asumisen tulevaisuuden ennakointi 2003-2006
 - Maakuntasuunnitelman tulevaisuusstrategioiden toteutus (ks. myös painopisteet yllä)
 - Asumisen ja rakentamisen teknologian uudistaminen
- Asuntokannan, vapaa-ajan asuntokannan ja soveltuvan tuotannon käyttö maakunnan elinvoimaisuutta vahvistavana tekijänä 2003-2006

Seurantaindikaattorit:

- Asuntokannan määrä
- Asuntotuotannon määrä
- Asuntovarauman määrä
- Asuntokannan käyttökelpoisuus (varustetaso, esteettömyys, hissit)
- Asuntoinvestointien, korjausavustusten, energia-avustusten ja muiden mm. Tekesin erityisohjelmien avustusten määrä
- Asunto-oloja kehittävien projektien määrä maakunnassa

Kehittämistoimenpiteitä rahoittavat viranomaiset:

Tekes, YM, STM, valtion asuntorahasto ARA, kunnat, Pohjois-Savon ympäristökeskus, Itä-Suomen lääninhallitus

6.4 Perusrakenne, saavutettavuus ja ympäristö

6.4.1 Infrastruktuuri ja yhteydet

Liikennejärjestelmä

Nykytila

Liikennejärjestelmän ja sen eri liikennemuotojen tarkastelu maakuntaohjelmassa perustuu v. 2001 laajan maakunnallisen yhteistyön tuloksena valmistuneeseen Pohjois-Savon liikennestrategiaan ja sen pohjalta laadittuun aiesopimukseen. Aiesopimus sisältää vuosina 2002–2005 ja vuoden 2005 jälkeen toteutettavat liikennejärjestelmän keskeiset toimenpidekokonaisuudet ja niitä tukevat yksittäiset kehittämis-, suunnittelu-, selvitys-, ym. toimenpiteet. Sopimuksen allekirjoittaneet 11 liikennejärjestelmän kannalta keskeistä tahoja sitoutuvat sopimuksessa esitettyjen hankkeiden edistämiseen omien toimivaltuuksiensa puitteissa.

Liikennejärjestelmän ongelmana Pohjois-Savossa ovat eri liikennemuotojen yhteistyöhön liittyvät puutteet niin tavara- kuin henkilöliikenteessäkin.

Kuntien sisäiset henkilökuljetukset rakentuvat nykyisellään paljolti kuntien tukeman matkustamisen ja matkojen yhdistelykeskuksen (MYK) varaan. Kuopion seudulla palvelutaso on hyvä ja muualla maakunnassa kysyntään nähden tyydyttävä. Maakunnalliset ja ylimaakunnalliset yhteydet ovat elinkeinoelämän kuljetuksille tyydyttävät.

Tavaraliikenteen logistiikan kustannukset ovat Pohjois-Savon teollisuusyrityksissä keskimäärin 11-12 % liikevaihdosta eli n. yhden prosenttiyksikön verran korkeammat kuin keskimäärin Suomessa.

Suurimpia tavaraliikenteen ongelmia ovat

- korkeat kustannukset,
- logistiikan heikko tuntemus,
- yhteistyön ja logistiikan kokonaisnäkömyksen puute,
- kuljetusvirtojen ohuus ja paluukuormien vähäisyys.

Pohjois-Savon kilpailukykyä naapurimaakuntiin nähden heikentää se, että maakunta ei kuulu kuljetustuen piiriin.

Kehittämisen painopisteet:

- Liikennejärjestelmän taloudellisuuden parantaminen
- Maankäytön suunnittelun ja liikennejärjestelmäsuunnittelun yhteen kytkeminen.
- Matkailuliikenteen kannalta keskeisten tekijöiden kehittäminen.
- Peruspalvelujen saavuttaminen tasapuolisesti ja turvallisesti.
- Liikennemuotojen yhteistyön kehittäminen.
- Liikenneturvallisuuden parantaminen läänin liikenneturvallisuuksuunnitelman tavoitteiden mukaisesti.
- Liikenteestä ympäristöön, luontoon ja maisemaan kohdistuvien haittojen minimointi.
- Joukkoliikenteen, pyöräilyn ja kävelyn toimintaedellytysten ja olosuhteiden parantaminen erityisesti työ- ja koulumatkoilla.

- Virkistys- ym. reitistöjen toteuttaminen/kehittäminen ja yhteensovittaminen liikenneverkon kanssa.
- Liikennejärjestelmäsuunnittelun jatkaminen kaupunkiseuduilla.
- Logistiikkayhteistyön kehittäminen.

Tieverkko

Nykytila

Tieliikenteen rooli on Pohjois-Savossa kuten myös koko maassa keskeinen. Tieliikenne kasvoi 1980-luvulla lähes 50 %. 1990-luvulla kasvu on vaihdellut taloudellisten suhdanteiden mukaan yltäen viime vuosina noin 2 % vuotuisen kasvuun. Liikenteen kasvun ennustetaan jatkuvan erityisesti suurimpien taajamien ympäristössä. Liikenne keskittyy vahvasti valtatielle 5 ja Kuopion seudulle. Kuopion seudun vahva elinkeinotoiminta heijastuu kasvavina liikennemäärinä koko liikenneverkolle. Kuopion seutu toimii Pohjois-Savon keskuksena niin liikenneinfrastruktuurin kuin logistiikankin kannalta. Valtatie 5 välittää Pohjois-Savon yhteyksiä sen tärkeimpään liikennesuuntaansa eli pääkaupunkiseudulle. Viime vuosina merkitystään ovat nostaneet myös yhteydet muihin valtakunnanosakeskuksiin ja erityisesti koko Joensuu-Kuopio-Jyväskylä-Tampere- akseli. Vuodesta 1997 vuoteen 2020 henkilöautoliikenteen ennustetaan kasvavan Pohjois-Savossa noin 28 %.

Alueen erityispiirteitä ovat raskaiden kuljetusten suuri suhteellinen osuus sekä matkailuliikenne.

Päätieverkolla on keskeinen merkitys maakunnan saavutettavuuden ja elinkeinoelämän toimintaedellytysten kannalta. Tieverkon luokitus ei kuitenkaan tue kaikilta osin maakunnan elinkeinoelämän ja liikenneyhteyksien kehittämistä.

Päätieverkon merkittävimmät ongelmat ovat osin liikenteen vahvasta kasvusta johtuen valtatie 5 eräillä tieosuuksilla sekä moniongelmaiseksi luokitellulla valtatiellä 17. Merkittäviltä osin ongelmat johtuvat tienpidon rahoituksen niukkuudesta, jolloin mahdollisuudet investointeihin ovat pienentyneet ja seurauksena on ollut liikenteen sujuvuuden heikkeneminen em. teiden lisäksi erityisesti maakuntakeskuksen ympäristössä.

Investointien vähäisyys heijastuu suoraan myös liikenneturvallisuuteen kasvavina onnettomuuslukuina. Rahoituksen niukkuus rajoittaa myöskin pohjavesi- ja melusuojausten teon pelkästään hankkeiden yhteyteen.

Pientieverkon (vähäliikenteiset yleiset tiet ja yksityistiet) kunto on heikkenemässä. Maakunnassa on kelirikon uhanalaista yleistä tieverkkoa yli 1000 km. Samoin yleisten teiden päällystysprosentti on Pohjois-Savossa maamme alhaisimpia. Kuvaavaa alueen tieverkon tasolle on, että myös seututeillä on soratieosuuksia. Pientieverkon kunnolla on vaikutuksia elinkeinoelämän, mm. metsäteollisuuden ja maatalouden kuljetuksiin. Metsäteiden ja yksityisteiden kunnosta huolehtiminen sekä kuormausalueiden ja varastopaikkojen lisääminen palvelevat kaikkia maaseudun raskaan liikenteen tarpeita.

Yritystoiminnan kehittämisen edellyttämien elinkeinoalueiden rakentaminen sekä uusien palvelu- ja asuinalueiden rakentaminen edellyttää merkittäviä tieinvestointeja erityisesti maakuntakeskuksen ympäristössä. Merkittävien matkailukeskusten (mm. Tahko, Runni, Metsäkartano) kehittämisen edellytyksenä on myös samanaikainen liikenneympäristön kehittäminen. Maaseutumatkailun toimintaedellytyksenä on alemman tieverkon hyvä kunto. Myös sosiaali – ja terveyspalvelujen saavutettavuus ja kuntien välinen yhteistyö näissä palveluissa sekä tavoitteet senioreiden kotona asumisesta korostavat alemman tieverkon (ml. kuntien väliset maantiet) kunnan ja hoidon merkitystä.

Kehittämisen painopisteet:

- Päätieverkon kehittäminen painottaen elinkeinoelämän sijoittumis- ja kuljetustarpeita sekä alue- ja yhdyskuntarakenteen kehittämistarpeita.
- Päivittäisten liikenneyhteyksien varmistaminen koko maakunnan alueella.
- Tieluokituksen tarkistaminen päätieverkon osalta.
- Liikenneturvallisuuden parantaminen.
- Pientieverkoston hoito (mm. valtion ylläpitoavustukset, ylläpidon organisointiin liittyvä koulutus).
- Liikenneturvallisuuden parantaminen.

Rataverkko ja raideliikenne

Nykytila

Ratojen sähköistys puuttuu väleiltä Iisalmi-Kajaani-Oulu, Iisalmi-Ylivieska, Siilinjärvi-Viinijärvi ja Pieksämäki-Joensuu. Sähköistyksen puute rajoittaa mm. junatarjonnan kehittymistä.

Pohjois-Savon alueella on runsaasti liikenneturvallisuutta heikentäviä tasoristeyksiä.

Matka-ajat pääliikennesuuntiin ovat erittäin pitkät, mistä johtuen raideliikenne ei pysty kilpailemaan lentoliikenteen kanssa eikä tietyillä yhteyksillä myöskään autoliikenteen kanssa.

Kehittämisen painopisteet:

- Sähköistyksen jatkaminen
- Junaliikenteen nopeuttaminen
- Junayhteyksien monipuolistaminen
- Liikenneturvallisuuden parantaminen

Lentoliikenne ja lentoasemat

Nykytila

Kuopion lentoasema on matkustajamäärillä mitattuna maamme kuudenneksi suurin. Kuopion ja Varkauden lentoasemien terminaalit on uusittu viime vuosien aikana. Kuopion lentoasema on liikennemäärillä mitaten keskisen Suomen merkittävin. Varkauden lentoasemalla on huomattava merkitys erityisesti Varkauden seudun elinkeinoelämän kannalta.

Ongelmana on poikittaisyhteyksien sekä suorien ulkomaan yhteyksien puute.

Kehittämisen painopisteet:

- Lentoasemien vuorotarjonnan kehittäminen ja monipuolistaminen.
- Kuopion lentoaseman henkilö- ja tavaraliikennepalvelujen kehittäminen ja yhteensovittaminen Kuopion matkakeskuksen palvelujen kanssa.
- Varkauden lentoaseman toimintaedellytysten turvaaminen.

Vesiliikenne ja vesitieverkko

Nykytila

Suomen suurin sisävesistö Vuoksen vesistö ulottuu valtaosaan Pohjois-Savon kunnista. Maakunnan läntisimmät osat kuuluvat Kymijoen vesistö-alueeseen. Ko. vesistöalueiden välillä ei ole vesitieteyhteyttä. Tavaraliikenteen tärkein vesitieteyhteyks on Saimaan syväväylä, joka ulottuu Pohjois-Savossa Varkauden ja Kuopion kautta Siilinjärvelle. Vesireitti Iisalmi-Varkaus on myös merkittävä raakapuun kuljetusväylä, jossa kuljetusmäärät ovat viime vuosina olleet uiton osalta n. 350 000 – 400 000 m³ ja proomukuljetusten osalta n. 100 000 m³. Uitto ja osa puutavaran proomuliikenteestä käyttää aina kuljetusten alkuvaiheessa syväväylien ulkopuolista matalampaa väyläverkostoa, mistä syystä myös ko. väyläverkoston kunnosta huolehtiminen on välttämätöntä metsäteollisuuden kuljetusten kannalta. Alueen merkittävimmät tavaraliikenteen satamat ovat Varkauden, Kuopion ja Siilinjärven Kemiran satamat.

Vesistöjen ja vesiliikenteen merkitys on matkailulle Pohjois-Savossa erittäin suuri. Erityisesti tästä näkökulmasta korostuu reitistöjen varrelle sijoittuvien veneilypalvelujen kehittämisen tarve.

Tavaraliikenteen puolella keskeinen ongelma on ympärivuotisen meritieteyhteyden puuttuminen. Teollisuuden kuljetustarpeiden näkökulmasta on jo lähivuosina tärkeää selvittää Saimaan kanavan talviliikennemahdollisuuksia sekä ennen kaikkea uuden Saimaan kanavan vuokrasopimuksen syntyminen ohjelmakaudella.

Kehittämisen painopisteet:

- Vesiliikenteen toimintaedellytysten turvaaminen ja parantaminen.

Tietoliikenne

Nykytila

ISDN-verkko on Pohjois-Savossa saatavilla kaikissa kunnissa lähes asumattomia alueita lukuun ottamatta. Laajakaistaisia ADSL- yhteyksiä tarjotaan toistaiseksi vain taajamissa. Laajakaistaisen yhteyksien kysyntää rajoittaa osaltaan nopeita yhteyksiä vaativien palvelujen vähäinen tarjonta.

Haja-asutusalueilla yritysalamä ei pysty täysimääräisesti hyödyntämään uutta teknologiaa.

Kehittämisen painopisteet:

- Tieto- ja viestintätekniikan suomien mahdollisuuksien aiempaa laajempi hyödyntäminen sekä tietoyhteiskunnan palvelujen ja mahdollisuuksien luominen kaikkien ulottuville.
- Keinoja toimintaan laajakaistayhteyksien saamiseksi maakunnan kaikkiin osiin.
- Julkisen sektorin tulee omalla kysynnällään vaikuttaa osaltaan laajakaistaverkon laajentamiseen.

Tpk:n 4.1 ”Infrastrukturi ja yhteydet”

Keskeisimmät hankkeet:

- Liikennejärjestelmän kehittäminen
 - Pohjois-Savon liikennestrategian toteuttaminen

- Tieverkon ylläpito ja tieyhteyksien kehittäminen
 - Valtatien 5 parantaminen välillä Päiväranta-Vuorela, 30 M€, (vastuutaho: Tiehallinto)
- Hallinnollisina toimenpiteinä esitetään kantateiden 88 Iisalmi-Pulkki ja 77 Siilinjärvi-Viitasaari muuttamista valtateiksi, (vastuutaho: LVM)
 - Perustienpidon turvaaminen ja rahoituskehityksen nostaminen (vastuutaho: LVM, tiehallinto)
 - Em. perustehtävien jälkeen pyritään rahoituksen mahdollistaessa valtateiden liikenteellisten pullokaulojen poistamiseen seuraavasti: VT5 Siilinjärvi-Pöytä, VT 17 Vartiala- Riistavesi, VT9 liikenneturvallisuuden ja sujuvuuden parantaminen, (Vehmasmäki-Koskelo) VT 23 liikenneturvallisuustoimenpiteet, VT5 Leppävirta-Vehmasmäki, KT75 ja yhteys kantatieltä Tahkavuorelle
 - Varaudutaan mm. kaavoituksessa Vaajasalon sillan toteuttamiseen ohjelmakauden jälkeen
- Raideyhteyksien kehittäminen
 - Savonradan perusparantamisen loppuun saattaminen, (vastuutaho: RHK)
 - Savonradan nopeustason nostamiseen liittyvien töiden käynnistäminen välillä Pieksämäki-Kuopio, kokonaiskustannukset, 27 M€, (vastuutaho: RHK)
- Lentoliikenteen kehittäminen
 - Kuopion lentoaseman ns. järvi-terminaalin toteuttaminen, 1 M€, (vastuutahot: ILL, kunnat)
- Vesitieteyksien kehittäminen
 - Päijänne-Saimaa (Savon) kanavan rakennussuunnittelu ja ympäristövaikutusten arviointi, (vastuutahot: LVM, Järvi-Suomen merenkulkupiiri)
 - Päijänne-Saimaa (Savon) kanavan rakentaminen, mikäli hanke todetaan kannattavaksi ja rahoitus järjestyy, 30 M€, (vastuutahot: LVM, Järvi-Suomen merenkulkupiiri)
 - Saimaan syväväylän/meritieteyksien toimintaedellytysten turvaaminen (LVM)
 - Nykyisen väyläverkoston turvaaminen ja kehittäminen (vastuutahot LVM ja MKL/Järvi-Suomen merenkulkupiiri)
- Tietoliikenneyhteyksien kehittäminen
 - laajakaistaisen tietoliikenneyhteyksien nopeuden lisääminen ja laadun parantaminen sekä toteuttaminen koko maakuntaa kattavana, (vastuutahot: kunnat, teleoperaattorit)
 - Kirjastojen ja koulujen kautta tarjottavien tietoyhteiskuntapalvelujen kehittäminen.
- Ulkoilureitistöjen kehittäminen
 - Luontomatkailun kehittämistä tukevan koko maakunnan kattavan moottorikelkka-, patikointi-, melonta- ja ratsastusreitistöjen toteuttaminen (vastuutahot: kunnat, matkailuyrittäjät, maanomistajat)
 - Reitistöjen tuotteistaminen ja markkinointi (vastuutahot: matkailuyritykset, kunnat, matkailun kehittämisorganisaatiot)

Seurantaindikaattorit:

- Liikenteessä kuolleet ja loukkaantuneet
- Elinkeinoelämää tukevat liikennehankkeet (lkm, M€)
- Julkisen liikenteen kehittämishankkeet (lkm, M€)
- Kevyen liikenteen väylät ja ulkoilureitit (km)
- Laajakaista-liittymien määrä (lkm/1000 as)
- Henkilöauto/asukas eri kunnissa
- Matkapuhelinliittymiä/asukas eri kunnissa

Kehittämistoimenpiteitä rahoittavat viranomaiset:

LVM, TM, Tiehallinto, Ratahallintokeskus, Ilmailulaitos, Pohjois-Savon liitto, Pohjois-Savon TE-keskus

6.4.2 Ympäristön parantaminen ja luonnonvarojen kestävä käyttö

Nykytila

Ympäristökuormitus on Pohjois-Savossa melko vähäistä. Taajamat ovat enimmäkseen pieniä, teollisuus toimii yleensä pienissä yksiköissä ja suurin osa käytetystä energiasta tuotetaan muualla. Pistemäiset päästölähteet ovat melko hyvin hallinnassa nykyisellä puhdistustekniikalla. **Ongelmana on edelleenkin liian suurena jatkuva vesistöjen hajakuormitus.** Maakunnan luonto on kuitenkin säilynyt varsin hyvässä tilassa.

- Pohjois-Savon ilman laatu on maakunnallisesti tarkastellen hyvä, mutta paikallisesti liikenne ja tuotantotoiminta voivat heikentää ilman laatua taajamissa.
- Pohjois-Savon suuret järvet voivat toistaiseksi hyvin. Yhdyskuntien ja teollisuuslaitosten jätevesien puhdistus on parantanut aiemmin huonokuntoisia vesistöjen osia, mutta reittivesien yleinen vedenlaatu ei ole kuitenkaan parantunut. Pohjois-Savossa on kunnostustarpeessa n. 150 järveä ja 20 jokea. Näistä on kunnostettu pari kohdetta vuosittain. Vuonna 2000 vajaa puolet Pohjois-Savossa vesistöön tulevasta kokonaisfosforista oli peräisin maatalouden hajakuormituksesta. Lannoitefosforin vuotuinen käyttö on pudonnut kolmasosaan 1990-luvulla. Maatalouden vesiensuojelutyö on päässyt hyvään alkuun 1990-luvulla ja on edelleen parantunut EU:n ympäristötuen myötä.
- Pohjavesien tila on Pohjois-Savossa maakunnallisesti tarkastellen hyvä. Tyypillinen ongelma on lievä happamuus ja joillakin alueilla korkeat rauta- ja mangaanipitoisuudet.
- Yhdyskuntajätteet käsitellään ja hyödynnetään kolmella alueellisella jätteenkäsittelylaitoksella. Kaikki Pohjois-Savon kunnat ovat laajan jätehuoltoyhteistyön piirissä. Lisäksi kahdeksan eteläsavolaisen ja keskisuomalaisen kunnan jätteet käsitellään Pohjois-Savossa. Suurimmilla teollisuuslaitoksilla on kymmenen omaa kaatopaikkaa. Yhdyskuntajätteistä hyödynnetään 40 % ja teollisuuden jätteistä noin 80 %.
- Pohjois-Savossa pilaantuneita tai pilaantuneiksi epäiltyjä maa-alueita on noin 1100, joista suurin osa on huoltoasemien jakelupisteitä tai muita pienehköjä kohteita. Kunnostuksia on tehty 70 kohteessa.
- Kaikki Pohjois-Savon kuntien keskustaajamat käyttävät pohja- tai tekopohjavettä. Keskitetyn vesihuollon piirissä on 90 % ja jätevesihuollon piirissä 77% alueen asukkaista. Tärkeimmät kehittämistarpeet liittyvät vesihuollon varmentamiseen sekä jätevesihuollon järjestämiseen harvaan asutuilla alueilla.
- Osan Pohjois-Savon 88 valtakunnallisesti merkittävän ja runsaan 200 maakunnallisesti merkittävän (seutu/maakuntakaavassa osoitettu) kulttuuriympäristökohteen tai alueen kunto/tila on heikentynyt.
- Pohjois-Savon **merkittävimmät luonnonvarat** ovat metsät ja vesistöt rantoineen. Sora- ja pohjavesivarat ovat niukat ja epätasaisesti jakaantuneet. Puhtaan ilman ja veden ja meluttomuuden arvottaminen luonnonvarana on vielä kehittämätöntä.
- Pohjois-Savon maa-alasta (1,65 milj.ha) on metsätalousmaata 83%. Rehevien kasvupaikkojen eli lehtojen, lehtomaisten kankaiden ja tuoreiden kankaiden osuus metsämaasta on kolme neljäsosaa. Koko maassa vastaava osuus on noin kolmasosa. Lähes puolet maakunnan metsiköistä on luokiteltu metsätaloudellisesti hyväksi. Metsien kehitysluokkajakauma on lähellä metsätaloudellista tavoitetta. Pohjois-Savon metsät on sertifioitu v. 2000.
- Viljelyksessä oleva peltoala, 140.000 ha, joka on kasvanut lievästi viime vuosina huolimatta tilojen määrän vähenemisestä.
- Hiekka- ja soravaroja on Pohjois-Savossa noin 1650 milj. m³, josta mahdollisesti käytettävissä on noin 16 % eli 256 milj. m³. Karkean kiviaineksen vähäistä osuutta on 1990-luvulla korvattu enenevässä määrin kalliokiviaineksella ja myös murskauskelpoisella moreeniaineksella.
- Vuoden 2001 alussa ympäristöluvan varassa toimivia turvetuotantoalueita oli 8400 ha. Tuotantoalueita on erityisesti lisälmen reitin ja Rautalammin reitin pohjoisosissa.

- Rantaviivaa Pohjois-Savossa on 17.000 km. Vuonna 2001 oli loma-asuntoja 29.000 kpl. Oikeusvaikutteiset rantaosayleiskaavat kattavat 40 % kokonaisrantaviivasta. Loma-asuminen on maaseudun tärkeimpiä kehitystekijöitä.
- Luonnon virkistysarvoa hyödyntävä matkailu työllistää tällä hetkellä Pohjois-Savossa noin 2.200 henkeä. Alueella on satoja kilometrejä ulkoilureittejä ja noin 2.000 km moottorikelkkareittejä.

Ympäristöala kokonaisuutena on informaatioteknologian ja hyvinvointiteknologian kanssa nopeimmin kasvavia teollisuuden aloja maailmassa. Suomen ympäristöalan markkinat ovat laskutavasta riippuen 4.3 - 5.0 miljardia euroa vuodessa. Alan kasvu Suomessa on 10 -15 % vuodessa. Vaatimukset kestävän kehityksen mukaisista tuotteista ja tuotantomenetelmistä lisääntyvät koko ajan sekä Suomessa että muualla maailmassa.

Kehittämisen painopisteet:

- **Ilmansuojelussa** paneudutaan typenoksidipäästöjen ja hiukkaspäästöjen vähentämiseen, mutta pyritään ylläpitämään myös rikkipäästöjen osalta saavutettua hyvää tasoa. Typenoksidipäästöt vähenevät autokannan uusimisella, joukkoliikennettä ja kevyttä liikennettä lisäämällä ja yleensä liikennettä vähentävillä toimenpiteillä (vastuutahot: ympäristökeskus, yritykset, kunnat).
- **Melualueille** ei kaavoiteta uusia asuntoalueita, ja olemassa olevia asuntoalueita ei altisteta lisämelulle. Melun leviämistä ehkäistään ennalta ja tarvittaessa torjutaan kaavoituksella ja rakenteellisilla ratkaisuilla (vastuutahot: kunnat).
- **Vesistöjen kunnostustoimintaa** lisätään nykyisestäään ja vesistöjen tilan seurantaan kiinnitetään nykyistä enemmän huomiota (vastuutahot: ympäristökeskus, kunnat).
- **Vesi- ja jätevesihuoltoa** kehitetään laajoina seudullisina kokonaisuuksina. Jatketaan yhdyskuntien jätevesikuormituksen pienentämistä laitoksia ja verkostoja saneeraamalla ja hoidon tasoa parantamalla. Yhdyskuntien ja teollisuuden fosforikuormitusta pienennetään puhdistusprosesseja tehostamalla. Pienistä kunta- ja taajamakohtaisista puhdistamoista luovutaan ja jätevedet käsitellään seutujen keskuspuhdistamoissa (vastuutahot: ympäristökeskus, kunnat, yritykset).
- **Haja-asutuksen ja loma-asuntojen jätevesien käsittelyratkaisuja** tehostetaan. Maatalouden kuormitusta vähennetään mm. rakentamalla tiiviit ja riittävän tilavat lantavarastot ja edistämällä karjanlannan hyväksikäyttöä (vastuutahot: kunnat, maatilayritykset, loma-asukkaat).
- **Turvetuotannon kuormitusta** tarkastellaan yksittäistä kuormittajaa laajemmin valuma-aluekohtaisesti. Turvetuotannon päästöjä vähennetään tehokkailla vesiensuojelurakenteilla (vastuutahot: turvetuottajat).
- Rakentamisessa käytettävien mineraalisten raaka-aineiden suunnitelmallinen, tarkoituksenmukainen käyttö (vastuutahot: kunnat, yritykset, GTK).
- **Jätteiden syntyä ehkäistään** neuvonnalla, parhaan tekniikan ja ympäristönhallintajärjestelmien käyttöönotolla. Jätteistä hyödynnetään suurin osa (70 %) vuoteen 2006 mennessä, mikä edellyttää biojätteen laitospolttamisen ja jättepolttoaineiden käytön lisäämistä. Jätteiden hyödyntämisteknologian kehittämistä tuetaan. Haja-asutusalueilla jätteiden kuljetuksen ja välivarastoinnin logistiikkaa parannetaan (vastuutahot: kunnat, ympäristökeskus, jätealan yritykset, jätteentuottajat, yliopistot, tutkimuslaitokset).
- **Yrityksissä otetaan käyttöön ympäristöhallintajärjestelmiä** (vastuutahot: yritykset).
- **Maaperän pilaantuminen** estetään ennalta. Pilaantuneita maa-alueita kunnostetaan kiireellisyysjärjestyksessä ja niiden puhdistusmenetelmiä kehitetään. Maakuntaan rakennetaan riittävästi pilaantuneiden maa-ainesten käsittelykapasiteettia (vastuutahot: kunnat, alan yritykset).
- **Luonto ja kulttuuriympäristö** otetaan huomioon kaikissa hankkeissa kohteiden arvoa lisäävänä ja/tai toimenpiteitä rajoittavana tekijänä (vastuutahot: kaikenlaisien hankkeiden toteuttajat ja suunnittelijat).

- **Metsätaloussuunnittelussa** otetaan huomioon metsien kasvavat ympäristö- ja monikäyttövaatimukset metsälain hengen ja metsänhoitosuosituksen mukaisesti. Kehitetään luontoa säästäviä puunkorjuumenetelmiä (vastuutahot: alan yritykset, tutkimuslaitokset).
- **Rantojen käytön ja niihin liittyvän infrastruktuurin suunnittelussa** otetaan huomioon matkailu, maaseudun perinteinen asutus ja loma-asuntojen käytön muuttuminen ympärivuotiseksi (vastuutahot: kunnat).
- **Luonnon virkistyskäytössä ja luontomatkailussa** ohjataan liikkumista ympäristönäkökohdat huomioivasti (vastuutahot: Pohjois-Savon liitto, kunnat, matkailuyritykset).
- **Kulttuuriympäristöohjelmilla**, hankekohtaisella kehittämisellä ja kunnostuksella pyritään kohentamaan ja löytämään arvon mukaista käyttöä kulttuuriympäristölle.

Keskeisimmät hankkeet:

Vesistöjen ja valuma-alueiden kunnostus (painopisteinä Ylä-Savo ja Varkauden seutu)

Vesihuollon parantaminen

- Kuopion kaupungin pohjavedenhankinta
- Ylä-Savon lisävedenhankinta
- Muut vedenhankinnan parantamiseen tähtäävät kohteet
- Jätevedenpuhdistuksen tehostaminen (Rautavaara, Vehmersalmi)

Alueellisen jätehuollon kehittäminen (mm. Peltomäen ympäristöyrittäjäpuisto)

Pilaantuneiden maa-alueiden kunnostus (mm. pohjavesiriskien poistamiseksi)

Kulttuuriympäristöohjelmien laatiminen, kehittämishankkeet ja kulttuuriympäristön kunnostaminen

Seurantaindikaattorit:

- Kunnostetut vesistöt/valuma-alueet
- Vesilaitosten turvallisuusluokkien parantaminen (vesilaitosten raakavesikapasiteettien nosto mm. elintarviketeollisuutta varten)
- Jätevesien puhdistusaste
- Jättemäärät ja hyötykäyttöaste
- Kunnostetut pilaantuneet maa-alueet
- Kunnostetut kulttuuriympäristöt
- Valtakunnallisten luonnonsuojeluohjelmien toteutustilanne
- Kulttuuriympäristöohjelmat

Kehittämistoimenpiteitä rahoittavat viranomaiset:

Pohjois-Savon ympäristökeskus (YM, MMM, TM), Pohjois-Savon TE-keskus (TM, MMM), Itä-Suomen lääninhallitus, Pohjois-Savon liitto

7. TARKASTELU SEUDUITTAIN

POHJOIS-SAVON SEUTUKUNTIEN PROFIILI

Kunkin seutukunnan %-osuudet koko maakunnasta keskeisten rakennemuuttujien osalta

	Kuopion seutukun- ta	Ylä-Savon seutu- kunta	Sisä- Savon seutukun- ta	Koillis- Savon seutukun- ta	Varkaude- n seutukun- ta	Pohjois- Savo
VÄESTÖ	46,1	24,6	6,5	8,6	14,2	100
0-14 vuotiaat	48,5	24,2	5,8	7,8	13,8	100
Yli 65- vuotiaat	36,7	28,3	9,1	10,8	15,0	100
Korkea-asteen tutk.suorittaneet	58,5	18,3	4,6	4,9	13,7	100
Eläkkeensaajat	38,2	27,4	8,4	11,2	14,8	100
Työllinen työvoima	49,2	23,4	5,8	7,7	14,1	100
Alkutuotannon työllinen työvoima	19,0	45,0	11,7	17,1	7,2	100
Jalostuksen työllinen työvoima	41,4	23,3	4,9	7,7	22,7	100
Palvelujen työllinen työvoima	56,7	20,0	5,2	6,2	11,9	100
BKT	48,2	22,3	5,5	6,9	17,1	100
Investoinnit	49,3	24,7	5,4	8,1	12,6	100
Teollisuuden jalostusarvo	36,2	21,4	2,6	5,8	34,1	100
Vienti	18,1	23,0	2,0	5,6	51,4	100
Teoll.käyttöomaisuuden invest.	34,1	28,1	2,7	5,3	29,8	100
Yritysten lkm	43,9	25,1	8,3	9,0	13,7	100
Yritysten perustaminen	46,5	24,8	9,0	6,6	13,0	100
Aktiivitulojen lukumäärä	17,7	45,6	13,0	16,7	7,0	100
Viljelty pelto (ha)	18,2	51,6	9,9	15,5	4,8	100
Maidontuotanto	16,4	53,0	7,7	18,7	4,2	100
Marjantuotanto	11,7	10,8	57,3	6,0	14,2	100
Kesämökki	28,3	23,8	14,3	19,3	14,3	100
Vesistöala	26,3	23,9	18,2	17,0	14,6	100

Taulukon muuttujien absoluuttiset arvot on esitetty liitteessä.

Eri klustereitten kehittämisen painopisteet seutujen itsensä määrittelemänä ovat seuraavat:

SEUTUKUNTA	KLUSTERIT					
	Elintarvike	Hyvinvointi	ICT	Matkailu	Metalli	Metsä
Kuopion	x	X	X	X	x	x
Ylä-Savon	X			X	X	X
Sisä-Savon	X			X	X	X
Koillis-Savon	X			X	X	X
Varkauden			X	X	X	x

Todettakoon, että klustereiden kehittämisen rajaukset tiettyihin klustereihin eivät ole selväpiirteiset. Esimerkiksi Kuopion seudun osalta suurimmat odotukset julkisen kehittämisrahoituksen osalta kohdistuvat hyvinvointi-, ICT- ja matkailuklustereihin, mutta myös perinteisten elinkeinojen kehitysedellytykset ja kilpailukyky turvataan. Ensimmäisessä tämä tapahtuu kuitenkin Kuopion kaupungin omalla panostuksella.

Eri seutujen määrittelemät kehittämisensä painopisteet vastaavat hyvin myös maakunnallista näkemystä eri seutujen tavoitteellisista kehittämisprofiileista ja seutujen keskinäisestä alueellisiin vahvuuksiin pohjautuvasta työnjaosta huomioiden maakunnan tasapainoisen alueellisen kehityksen lähtökohta.

Pohjois-Savon kehityksen kannalta strategisessa asemassa ovat Kuopion yliopisto, Pohjois-Savon ammattikorkeakoulu sekä muut ammatillista koulutusta tarjoavat oppilaitokset.

KUOPION SEUTUKUNTA

Kuopion seutu, erityisesti Kuopio-Siilinjärvi –alue edustaa **maakunnassa veturiasemaa**. Kuopio on valtakunnanosakeskus ja seutukunnan väestö v. 2002 lopussa 117.007 henkeä, mikä on noin 46 % Pohjois-Savon väestöstä.

Maakunnan maaseutukunnista tapahtuvan lähtömuuton patoamisessa omaan maakuntaan Kuopioon kohdistuu merkittävimmät odotukset. Samalla Kuopio on myös maakunnan ulkopuolelta suuntautuvassa muuttoliikkeessä tärkein vastaanottoalue.

Maakunnan seutukunnista **vain Kuopion seutu on kasvattanut väestöään**. Koko Pohjois-Savon kehittämisessä Kuopion seudulla on siis erityisasema. Strategisesti tärkeää on **kehittää ja vahvistaa mekanismeja, joilla Kuopion seudun myönteinen kehitys voidaan heijastusvaikutuksina siirtää tukemaan myös muun maakunnan kehitystä**. Tämä edellyttää entistä tiiviimpien yhteistyöverkostojen muodostamista maakunnan keskusalueen ja ympäristön välillä. Yhteistyön keskeinen kanava on oppilaitosverkosto ja sen yhteydet elinkeinoelämään sekä toisaalta osaamiskeskusverkko.

Kuopion oman strategian mukaan tavoitteena on vahvistaa Kuopion **asemaa yhtenä Suomen merkittävimmistä kaupunkiseuduista**. Keskeiset keinot ovat toisaalta yritysten toimintaympäristön parantaminen sekä hyvän elinympäristön turvaaminen asukkaille mm. palvelujen kehittämisen ja asuinympäristöjen viihtyvyyden parantamisen kautta. Yritysten toimintaympäristössä keskeistä osaa näyttelee osaavan työvoiman saannin turvaaminen.

Kuopio haluaa kehittyä vahvuusalueillaan johtavaksi hyvinvointiosaamisen tutkimuksen, koulutuksen, soveltamisen ja tuotteistamisen keskuksi Euroopassa. Tavoitteen toteutumista tukee hyvinvointiosaamiseen painottuva Kuopion seudun osaamiskeskus.

Eri klustereitten osalta **Kuopion seutu painottaa erityisesti hyvinvointiklusterin ja ICT-klusterin kehittämistä**. Hyvinvointiklusteri nähdään keskeisenä klusterina nyt ja tulevaisuudessa. Olennaista klusterin kehittämisessä ovat tuotekehitys ja siihen liittyen osaamisen ja tutkimuksen kytkeminen vahvemmin yritystoimintaan, yrittäjyyteen panostaminen ja innovaatioiden etsintä sekä kaupallistaminen. Sateenvarjohankeena on Terve Kuopio –ohjelma.

ICT-klusteri liittyy Kuopion seudulla monipuolisesti eri aloille ja se on ollut viime vuosina vahvassa kasvussa. Seutu on myös panostanut voimakkaasti ko. klusterin kehittämiseen mm. toimitilojen ja alan opetuksen lisäämisen osalta.

Kuopion seudun strategian yksi lähtökohta on **monipuolisen elinkeinopohjan turvaaminen ja kehittäminen alueella**. Tästä lähtökohdasta myös seudulle perinteisesti vahvojen klustereiden eli elintarvike-, matkailu-, metalli- sekä metsäklusterin kehittäminen entistä vahvemmaksi pyritään turvaamaan.

Kuopion seutu on **nimetty aluekeskusohjelma-alueeksi** vuosiksi 2001-2003. Aluekeskusohjelman ytimen muodostaa osaamisen ja yritystoiminnan vahvistaminen sekä hyvinvointipalvelujen kehittäminen.

Karttulan, Maaningan ja Vehmersalmen osalta keskeisen strategian muodostaa asuntokuntaidea, luonnonläheinen asumisvaihtoehdon tarjoaminen seudun keskuskunnissa työssäkäyville.

YLÄ-SAVON SEUTUKUNTA

Ylä-Savon seutukuntaan sisältyy kahdeksan kuntaa, joiden yhteinen asukasluku oli 61.692 henkeä vuoden 2002 lopussa. Selkeä seutukunnankeskus on Iisalmi. Seudun väestöpohja on kaventumassa, mutta kuitenkin Ylä-Savo on edelleen **elinvoimainen yhteistyöalue**, jonka aluetalous on vahva ja väestörakenne tasapainoinen.

Elinkeinorakenne painottuu Iisalmea ja Keiteleitä lukuun ottamatta alkutuotantoon. **Seudulla on valtakunnallisesti tunnettuja ja menestyviä korkean osaamistason teollisia yrityksiä.** Keskuskaupunki Iisalmen teollinen rakenne on monipuolinen. **Alkutuotanto on seudulla vahvaa** ja mm. alueen viime vuosien investointitaso on ollut maataloudessa suhteellisesti korkein Pohjois-Savossa. Alueen **maito-osaamiseen** liittyen Ylä-Savoon sijoittuu yksi valtakunnallisista elintarvikealan osaamisen solmukohdista maidontuotannon ja jalostuksen osalta eli Maito-Savo –osaamiskeskus, jota koordinoi Aluekehityssäätiö/Ylä-Savon Instituutti.

Ylä-Savo on nimetty yhdeksi **aluekeskusohjelma-alueeksi** maassamme vuosille 2001–2003. Ylä-Savon lisäksi ohjelma-alueeseen kuuluu Rautavaaran kunta Koillis-Savon seutukunnasta. Ylä-Savon aluekeskusohjelman painopistealueet ovat seuraavat:

- kestävä taloudellinen perusta: toteutetaan tavoite 1 –ohjelman painopisteiden kehittämisen kautta
- ympäristö ja ympäristöteknologia
- osaaminen
- alueellinen ja sosiaalinen eheys

Aluekeskusohjelman päätavoitteita ovat aluetalouden vahvistaminen, työllisyyden edistäminen, muuttoliikkeen hillitseminen sekä työpaikkojen uudistaminen. Tavoitteisiin kuuluvat myös väestön hyvinvoinnin lisääminen, osaamisen monipuolistaminen, ympäristön hyödyntäminen sekä uusien seudullisten yhteistyö- ja palvelutuotantotapojen käyttöönotto. Ensimmäisessä vaiheessa toteutuksen painopisteiksi on valittu yhteistyö ja verkottuminen, osaaminen sekä hyvinvointi ja sosiaalinen eheys.

Seudun tavoite 1 –ohjelmakaudelle laaditun **elinkeinoelämän kehittämisstrategian** mukaan keskeiset kehittämisen painopistealueet ovat:

- maito, elintarviketalous ja maaseutu
- metsä; metsätalous, mekaaninen puunjalostus ja bioenergia
- metalliteollisuus ja
- matkailu

Strategiassa on määritelty **tärkeimmäksi tavoitteeksi yritys- ja elinkeinotoiminnan kilpailukyvyyn parantaminen** toisaalta kohottamalla tuottavuutta investointien avulla ja toisaalta muuttamalla ja kehittämällä tuotantorakenteita. Keskeistä on myös **osaamisen määrätietoinen kanavoiminen keskeisiin toimialoihin** ja toimenpiteisiin sekä tarpeellinen osaamisen rakennemuutos. **Teknologia- ja osaamisstrategia** kohdistuu ensisijassa yritysten toimintaympäristön kehittämiseen sekä **tuote- ja yrityskehitysstrategia** yritysten sisäiseen toimintaan ja tarpeisiin.

Kehittämistyön perustana ovat painopistealueille nimetyt kehittämiskeskukset, joiden toimintaa ohjaa lähinnä toimialan yrittäjistä valittu ohjausryhmä. Ohjausryhmät tekevät linjaukset toiminnan suuntaamisesta ja vastaavat tavoitteiden toteutumisesta seutuhallitukselle.

Vuonna 2003, osana Ylä-Savon seutustrategiaprosessia tarkistetaan Ylä-Savon kehittämisen painopisteet ja yhteen sovitetaan ohjelmat ja strategiat sekä kehitetään seudullisia toimintatapoja.

SISÄ-SAVON SEUTUKUNTA

Sisä-Savon seutukunta käsittää neljä kuntaa yhteiseltä väestöpohjaltaan 16.287 asukasta (31.1.2002). Seutukunnan keskuskunta on Suonenjoki.

Alueella sijaitseva **teollisuus pohjautuu vahvasti alueen omien raaka-aineiden jatkojalostukseen**, erityisesti metsä, marjat ja maito. Seudulla on vahvoja pk-vientirytyksiä metalli-, mekaanisessa puunjalostus- ja elintarviketeollisuudessa.

Elinkeinorakenteeltaan Sisä-Savo on **alkutuotantovaltainen**. Seutu on alkutuotannon osalta profiloitunut **vahvasti marjanviljelyyn**. Sisä-Savo tuottaa sekä mansikasta että mustaherukasta 31 % koko maan sadosta. Marjanviljely on alueella selvä vahvuustekijä, joka on hidastanut mm. pienempien tilojen poistumaa. Suonenjoella sijaitsee eräiltä osin **koko valtakuntaa palveleva marjaosaamiskeskus**, joka on yksi elintarvikealan osaamiskeskuksen solmupisteistä. Tervon Lohimaan yhteyteen on käynnistynyt koko valtakuntaa palveleva **Kalatiokeskus**.

Sisä-Savon oman kehittämisstrategian mukaan elinkeinojen kehittämisessä painotetaan seuraavia klustereita:

- puutuoteteollisuus, metsä, mekaaninen puunjalostus
- elintarviketeollisuus, marjat ja ympärivuotinen vihannestuotanto
- metalliteollisuus, kontti- ja elementtirakentaminen
- matkailu

Erityisenä potentiaalina nähdään alueella matkailun kehittäminen. Alue on profiloitunut ennen kaikkea vesi- ja luontomatkailun kehittämiseen. Seudulla sijaitsee Järvi-Suomen kalastusmatkailun yksi kärkikohteista, Lohimaa. Päijänne-Saimaa kanava mahdollistaa vesimatkailun kehittämisen alueen ja koko Järvi-Suomen todelliseksi matkailulliseksi vetovoimatekijäksi. Luontomatkailussa vaellusratsastuksesta kehitetään maakunnallinen kärkituote, joka perustuu erityisesti Rautalammilla tehtyyn uraa uurtavaan työhön.

Kaikkien klustereiden osalta Sisä-Savo **korostaa strategiassaan yritysjohton markkinointi- ja liikkeenjohdollisen osaamisen vahvistamista sekä koulutusyksikköjen ja yrityselämän kiinteämpien yhteyksien tarvetta sekä siihen liittyen innovaatio- ja teknologiansiirtojärjestelmien kehittämistä, samoin kuin yritysten yhteistyön ja verkostoitumisen lisäämistä**. Erityisen tärkeänä pidetään osaamiskeskusverkoston merkitystä sovelletun tiedon ja osaamisen kentälle jakajana. Yrityspuisto Futurian ja Sisä-Savon verkostohautomon avulla toteutetaan innovaatiojärjestelmää ja luodaan yhteydet maakunnan koulutus- ja kehittämisorganisaatioihin. Metsäntutkimuslaitoksen Suonenjoen aseman toimintaa on kehitettävissä mm. valtion hajasijoitustoiminnan kohteena.

KOILLIS-SAVON SEUTUKUNTA

Koillis-Savoon kuuluu viisi kuntaa yhteiseltä asukas pohjaltaan 21.400 asukasta (31.12.2002). Kunnat ovat suunnilleen tasavahvoja eikä alueella ole selkeää aluerakenteellista keskusta. Mm. etäisyystekijöistä johtuen yhteistyökysymykset kaikkia seudun kuntia koskevana on osoittautunut vaikeaksi. Sen sijaan kuntapareittain yhteistyötä kuntien kesken on tehty ja se on tiivistymässä. Nilsiä on suuntautunut toiminnallisesti useissa asioissa Kuopioon.

Elinkeinorakenteeltaan Koillis-Savo on **vahvasti maa- ja metsätalouteen painottuva. Nopeimmin kasvava elinkeinoala on matkailu.** Kasvumahdollisuudet liittyvät erityisesti valtakunnallista ja osaksi myös kansainvälistä vetovoimaa omaavan Nilsiän **Tahkon alueen vetovoimaan ja sen nykyistä laajempaan hyödyntämiseen koko seudun matkailun kehittämässä.** Matkailun kehittämistä tukee myös osaltaan valmistunut Tahkon vesireitti. Tahkon kehittämissuunnitelma sisältää lähivuosina huomattavan suuria investointeja, jotka liittyvät ensisijaisesti alueen palveluvarustuksen monipuolistamiseen ja ympärivuotisen vetovoiman lisäämiseen. Matkailun kehittämisstrategia sisältää yhteisten reitistöjen rakentamista, olevan luonnon tuotteistamista ja yhteistä markkinointia.

Koillis-Savon oman kehittämisohjelman mukaan seutukunnan klustereitten painopistealueet ovat: matkailu-, metsä-, muovi-, metalli- ja elintarvikeklusterit.

Seudun **elinkeinojen kehittämisstrategia** määrittellään seuraavasti:

- **Keskitetään resursseja seutukunnan kärkiyritysten toimintojen kehittämiseen** valituissa klustereissa
 - kohdennetaan rahoitusresursseja kasvuyrityksiin
 - tuetaan kärkiyritysten kansainvälistymistä mm. vientirengastoiminnalla
 - rakennetaan infrastruktuuri- ja yritystoiminnan näkökulmasta
 - kehitetään yritysten toimintaympäristöä jalostusketjujen näkökulmasta
- **Tuetaan aloittavia ja mikroyrityksiä** erityisesti sellaisilla painopistetoimialoilla, joilla on kapea yrityspohja
 - järjestetään yrityshautomotoimintaa
 - kehitetään aloittavien yritysten rahoitusjärjestelyjä esim. mikroluototustoiminnalla
- **Kehitetään yrittämisen toimintaympäristöä**
 - suunnataan alueen koulutuspalveluja elinkeinoelämän tarpeiden suuntaisesti
 - luodaan yrittäjyyttä kannustavaa ilmapiiriä, erityisesti koulutuksessa ja nostetaan alueen sisäistä imagoa
 - tuetaan yritysten välistä yhteistoimintaa

Koillis-Savon omissa työpaikkatavoitteissa matkailulle on arvioitu suurin kasvu. Kasvuennuste perustuu ennen kaikkea Tahkoa koskeviin suunnitelmiin, jonne myös merkittävimmät infrastruktuuriin liittyvät investoinnit suuntautuvat. Koko seutukuntaa koskevana sähköisen tietoverkon rakentaminen ja kehittäminen yritystoiminnan verkostoitumista ja tarpeita varten on yksi keskeisimpiä kehittämistehtäviä.

VARKAUDEN SEUTUKUNTA

Varkauden seutukuntaan kuuluu keskuskaupungin Varkauden lisäksi Leppävirta ja Kangaslampi. Seudun kokonaisväestömäärä oli 31.12.2002 35.590 asukasta. Varkauden seudun yhteistyöalueeseen sisältyy kuntia myös Etelä-Savon maakunnan puolelta. Alueella on yhteinen aluekeskusohjelma ja yhteistyöelimenä seutuhallitus.

Varkauden seutukunta muodostaa **vahvan teollisen keskuksen**, jonka tuottama teollisuuden jalostusarvo muodostaa yli kolmanneksen koko maakunnan teollisuudesta. Vastaavasti viennin osalta koko maakunnan viennistä Varkauden seutukunnan osuus on 51%. **Teollinen rakenne painottuu pitkälle integroituun puunjalostusteollisuuteen, metalliteollisuuteen sekä nopeasti kasvaneeseen ICT--alan yritystoimintaan.**

Varkauden talousalueen kehittämisen **strategisena ytimenä on osaamisen kehittäminen uudelle tasolle valituilla Varkauden talousalueen elinkeinoelämän vahvoilla osaamisalueilla.** Alueellisten kehittämistoimien kärki suuntautuu Kaakkois-Suomen osaamiskeskusohjelman mukaisesti osaamistason nostamiseen vuoteen 2006 mennessä uudelle, laadullisesti korkeammalle tasolle.

Varkaus on mukana **Kaakkois-Suomen osaamiskeskusohjelman toteutuksessa vuoden 2003 alusta lukien.** Sen myötä panostukset suunnataan voimakkaasti tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoimintaan ja kansainvälisesti kilpailukykyisen teknologian siirtoon alueen yritysten kilpailukyyn ja osaamisen lisäämiseksi.

Varkauden talousalueen **aluekeskusohjelman päämääränä on, että talousalue on kansallisesti ja kansainvälisesti tunnettu ja merkittävä metsän, metallin ja korkean teknologian yritysten ja yritysverkostojen kehittyvä osaamisen keskittymä.** Yritysten osaamis- ja teknologiapohjaa monipuolistetaan panostamalla innovaatiojärjestelmän luomiseen sekä yliopisto- ja korkeakoulutasoiseen tutkimukseen ja verkostoihin

Kehittämispänsökset suunnataan kansainvälisesti menestyvien osaamisalueiden metsän, metallin ja korkean teknologian teollisuuden sekä matkailualan ja niitä tukevien verkostojen toimintaan.

Alueen kuntien yhteistyötä tiivistetään palvelujen järjestämisessä, maakunnallisia, kansallisia ja kansainvälisiä yhteistyöverkostoja vahvistetaan sekä pyritään rajojen haitat poistamaan seudun kehittämiseen. Kansainvälisyyden kohtaamiseen panostetaan kaikilla toiminnan sektoreilla.

Klustereitten kehittämisessä Varkauden seutu painottaa strategiassaan erityisesti **yritysverkostojen vahvistamista.** Maakuntatasoisten klusteriasiantuntijaryhmien näkemyksiin nähden seudulla painotetaan keskimääräistä enemmän myös **vientiä ja kansainvälistymistä** sekä **tutkimuksen ja tutkimustiedon hyväksikäytön tehostamista.**

Erityistä huomiota kiinnitetään myös **haja-asutusalueiden toimintaedellytysten turvaamiseen sekä syrjäytymisen ehkäisemiseen.**

Seudun keskeisimpiä hankkeita ovat osaamiskeskittymän rakentuminen Tyyskään ja Kuvansinjoen alueelle (Navitas 2 ja 3).

8. MAAKUNTAOHJELMA JA ALUEIDENKÄYTTÖ

Maakuntakaavoituksella ja muulla alueiden käytön suunnittelulla on tärkeä rooli edellytysten luomisessa maakunnan myönteiselle kehitykselle. Näin kehittämissuunnittelu ja alueiden käytön suunnittelu liittyvät prosesseina kiinteästi toisiinsa.

Nykytila

Pohjois-Savon **seutu- ja maakuntakaavoitustilanne** on oheisen kartan mukainen. Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ovat olleet voimassa 1.1.2002 lähtien. Maakuntakaavoituksessa keskitytään valtakunnallisesti ja maakunnallisesti tärkeiden, minimissään ylikunnallisten asioiden käsittelyyn. Hyvä esimerkki on vuonna 2000 vahvistetussa Sisä-Savon seutukaavassa oleva Päijänne-Saimaa kanava.

Kuopion seudun maakuntakaava on ”lähtötiedot ja tavoitteet” – vaiheessa. Tavoitteena on saada aikaan ehdotus vuonna 2005 Ympäristöministeriöön lähetettäväksi. Pohjois-Savon rantaosayleiskaavoitus on edennyt hyvin 1990-luvulla, osittain myös edellisen ohjelmakauden EU-tuilla. Pohjois-Savon kunnat eivät ole käyttäneet hyväkseen valtion avustusta aluearkkitehtitoimintaan.

Taajamien, kehittyvien matkailukeskusten ja kehitettävien kylien osalta tarvitaan eheyttävää kaavoitussuunnittelua.

Klusteriryhmien esittämässä tärkeysjärjestyksessä kehittämisen eri osa-alueiden suhteen ensimmäisenä on **työvoima**. **Alueidenkäytölle tämä merkitsee kysyntää vastaavien asuinympäristöjen mahdollistamista** muiden reunaehtojen puitteissa niin laadultaan kuin määrältään. Kohtuullisen tärkeinä oli pidetty myös yhteyksien ja imagon kehittämistä. Imagon suhteen maakunnan voimavara on erityisesti vesistöissä ja maisemassa.

Maa- ja metsätaloudesta elantonsa saavat ihmiset vähenevät edelleen 1000 ihmisellä vuoteen 2006 mennessä. Tämä merkitsee maaseudun palvelujen kysynnän heikkenemistä ja asutuksen harvenemista varsinkin syrjäisimmillä seuduilla. Maiseman säilymisen kannalta viljelty peltoala säilyy ennallaan.

Alueellisena kilpailutekijänä hyvä ympäristö on nousemassa entistä tärkeämpään asemaan. Tämän turvaamisessa ja luomisessa alueidenkäytön suunnittelulla on keskeinen rooli.

SEUTUKAAVOITUS-/ MAAKUNTAKAAVOITUSTILANNE 2003

**Kuopion seudun alueilla (pl. Vehmersalmi ja Karttula)
ovat voimassa seutukaava 1, vahvistettu 1980
seutukaava 2, vahvistettu 1985
seutukaava 3, vahvistettu 1989**

POHJOIS-SAVON LIITTO

Kehittämisen painopisteet:

Maakunnan kaavallisten valmiuksien kehittäminen

- Pohjois-Savon maakuntakaava 2030
- Strategisten kartoitusten teko em. maakuntakaavaa varten, esim. potentiaalisten matkailukeskittymien osoittamiskartoitus, aluerakenne- ja palveluselvitys
- Aluearkkitehtitoimintaan osallistuminen

Keskusseutujen kaavallisten valmiuksien kehittäminen

- Kuopion seudun maakuntakaava 2020-2030
- Seutujen yleiskaavoitus
- Ylikunnallisten hankkeiden valmistelu yleissuunnitelma- ja hanke-YVA - tasolle

Kehittämisohjelmien laatiminen valtakunnallisesti ja maakunnallisesti tärkeille kohteille ja – alueille

- Maakunta-, seutu- tai kunta/kaupunkikohtaiset kulttuuriympäristöohjelmat (rakennussuojelu, muinaismuisto- ja maisemakohteet)
- Elinkeinopoliittisesti tärkeät yrityspuistoalueet
- Luonto- ja virkistysalueohjelmat
- Taajamien kehityskuvatarkastelut

9. RAHOITUSSUUNNITELMA

Valtakunnallisen ohjeen mukaan maakuntaohjelman tulee sisältää suunnitelman sen toteuttamiseen tarvittavasta rahoituksesta. Suunnitelmasta tulee ilmetä rahoitustarve vuosittain, valtion rahoitus hallinnonaloittain sekä alueen kuntien osuus ohjelman rahoituksesta. Lisäksi on tarpeen arvioida ohjelman rahoitukseen sitoutuvan yksityisen rahoituksen määrää. Rahoitussuunnitelmaa tarkennetaan vuosittain laadittavalla toteuttamissuunnitelmalla.

Maakuntaohjelman rahoitustaulukossa esitetään määrärahat A- ja B -momentteina. A-momentit ovat kaikille maakunnille samat valtakunnallisen seurannan vuoksi. B- momentteina maakunnat voivat esittää itselleen tärkeinä pitämiään määrärahoja. Sisäasiainministeriö on antanut ohjeet toteuttamissuunnitelmissa käytettävistä A- ja B- momenteista. B-momentteja on ohjeen mukaan vähemmän kuin maakuntaohjelman liitteenä 4 olevassa momenttikohtaisessa taulukossa. Toteuttamissuunnitelmaan mukaan otettavien momenttien lopullinen sisältö on edelleen pohdittavana ministeriössä erityisesti OPM:n ja LVM:n osalta. Ohjeet tarkentuvat tältä osin vielä myöhemmin.

Maakuntaohjelmaan on otettu toisaalta tavoite 1 –ohjelmarahoitus ja toisaalta valtion kansallinen budjettirahoitus momenttitasoisena, jotta maakuntaohjelman ja vuosittaisten toteuttamissuunnitelmien yhteys olisi mahdollisimman konkreettinen. Liitteenä 4 oleva momenttikohtainen tarkastelu on viitteellinen ja momentit tarkentuvat vuosittain laadittavien toteuttamissuunnitelmien yhteydessä.

Määrärahaesitykset on kerätty hallinnonaloittain ja ne edustavat osin aluehallintoviranomaisten ja osin liiton näkemystä ao. määrärahatarpeista. Kuntien ja yksityinen rahoitus on arvioitu kunkin määrärahan aikaisemman käytön ja siihen sitoutuneen kuntien ja yksityisen rahoituksen mukaan. Kuntien ja yksityistä rahoitusta ei ole pystytty arvioimaan täysin kattavasti kansallisten momenttien osalta.

EU-rahoitus ja siihen liittyvät kansalliset vastinrahat vuosille 2004-2006 ovat 10.3.2003 hyväksytyyn maakunnan yhteistyöasiakirjan mukaisia. Niissä ei ole huomioitu mahdollisia indeksointivaroja eikä suoritusvarausta.

Taulukossa 1 esitetään yhteenveto maakuntaohjelman rahoituksesta toimintalinjoittain ja toimenpidekokonaisuuksittain eri rahoituslähteiden mukaan kaudella 2003-2006. Taulukossa 2 esitetään ohjelman rahoitus toimintalinjoittain ja hallinnonaloittain kaudella 2002-2006. Taulukossa 3 ohjelman rahoitus esitetään hallinnonaloittain ja vuosittain kaudella 2002-2006.

Maakuntaohjelman tavoitteet vaativat toteutuakseen huomattavan rahoituksen lisäyksen em. momenteille. Lisästarve on nykytasosta (n. 341 M€) noin 85 M€ vuoteen 2006 mennessä. Suurimmat lisäySPAINEET ovat liikenne- ja viestintäministeriön, kauppa- ja teollisuusministeriön sekä opetusministeriön hallinnonaloilla.

Taulukko 1

Pohjois-Savon maakuntaohjelman 2003-2006 rahoitus eri toimintalinjojen (TL) ja toimenpidekokonaisuuksien (tpk) osalta rahoituslähteittäin (koko ohjelmakausi yhteensä, milj. euroa)

	Tavoite 1		Valtion budjettivarat kansall.	Kunnat	Yksityiset	YHTEENSÄ
	EU	Vastin- rahat				
TL 1 YRITYSTOIMINNAN JA ELINKEINOJEN KEHITTÄMINEN	57,213	51,597	210,348	21,457	310,595	651,21
tpk 1.1 Yritystoiminnan kehittäminen	42,551	37,204	101,813	9,548	253,771	444,887
tpk 1.2 Maaseudun ja sen elinkeinojen kehittäminen	14,662	14,393	108,535	11,909	56,824	206,323
TL 2 OSAAMISEN JA TYÖLLISYYDEN VAHVISTAMINEN	46,816	36,131	246,439	80,215	51,348	460,949
tpk 2.1 Osaaminen, inhimilliset voimavarat ja kulttuuri	31,469	22,933	121,825	8,536	47,204	231,967
tpk 2.2 Työvoiman saatavuus ja syrjäytymisen ehkäisy	15,347	13,198	124,614	71,679	4,144	228,982
TL 3 HYVINVOINNIN VAHVISTAMINEN	0,723	0,525	197,737	0,198	0	199,183
tpk 3.1 Hyvinvointipalvelujen järjestäminen 1)	0,723	0,525	37,737	0,198	0,000	39,183
tpk 3.2 Asuminen			160,000			160,000
TL 4 PERUSRAKENNE, SAAVUTETTAVUUS JA YMPÄRISTÖ	9,339	8,078	234,929	9,371	4,989	266,706
tpk 4.1 Infrastrukturi ja yhteydet	7,002	6,379	217,180	3,423	0,000	233,984
tpk 4.2 Ympäristön parantaminen ja luonnonvarojen kestävä käyttö	2,337	1,699	17,749	5,948	4,989	32,722
YHTEENSÄ	114,091	96,331	889,453	111,241	366,932	1578,048

1) Pääosa tpk:n 3.1 "Hyvinvointipalvelujen järjestäminen" rahoituksesta suuntautuu normaalin valtionosuusjärjestelmän kautta.

Taulukko 2

Pohjois-Savon maakuntaohjelman rahoitus toimintalinjoittain ja hallinnonaloittain sekä arvio kuntien ja yksityisen rahoituksen määrästä vuosina 2002-2006

Toimintalinja	SM 1000 e	VM 1000 e	OPM 1000 e	MMM 1000 e	LVM 1000 e	KTM 1000 e	STM 1000 e	TM 1000 e	YM 1000 e	Kunnat	Yksityinen	YHT. 1000 e
TL 1	21 475		13 821	166 339		188 398		8 576	370	14 225	365 824	779 028
TL 2	2 289		189 036			3 038		194 096		98 851	64 000	551 311
TL 3	31 058						12 534		197 689	261	0	241 543
TL 4	500			15 052	279 550				12 011	25 580	13 385	346 079
Yhteensä	55 322	0	202 857	181 391	279 550	191 436	12 534	202 672	210 070	138 917	443 210	1 917 959

Taulukko 3

Pohjois-Savon maakuntaohjelman rahoitus hallinnonaloittain ja vuosittain sekä arvio kuntien ja yksityisen rahoituksen määrästä vuosina 2002-2006

Hallinnon- ala	Määräraha 2002 1000 e	TAE 2003 1000 e	TAE 2004 1000 e	TAE 2005 1000 e	TAE 2006 1000 e	Yhteensä
SM	7 306	8 408	11 016	14 237	14 354	55 322
VM	0	0	0	0	0	0
OPM	36 435	38 702	39 356	42 682	45 682	202 857
MMM	31 186	34 526	39 786	37 481	38 412	181 391
LVM	49 489	41 910	56 600	63 952	67 599	279 550
KTM	30 664	31 488	42 620	42 269	44 395	191 436
STM	1 175	2 087	2 974	3 074	3 224	12 534
TM	39 481	39 652	40 451	40 989	42 099	202 672
YM	40 711	42 027	42 380	42 371	42 581	210 070
Kunnat	25 802	24 282	29 800	28 592	30 441	138 917
Yksityinen	76 863	77 846	96 209	95 242	97 050	443 210
Yhteensä	339 112	340 929	401 192	410 890	425 837	1 917 959

10. MAAKUNTAOHJELMAN VAIKUTTAVUUS

10.1 Sosiaaliset vaikutukset

YVA –laissa (ympäristönvaikutusarviointi) **sosiaalisilla vaikutuksilla tarkoitetaan ihmisiin kohdistuvia vaikutuksia, joita ovat vaikutukset ihmisten terveyteen, elinoloihin ja viihtyvyyteen.**

Pohjois-Savon kannalta tärkeä sosiaalisten vaikutusten osa-alue on **terveys**, josta voi muodostua merkittävä osa kehittämisen koko strategiasta. Mm. terveellisyydestä voisi tulla valtti alueen tuotteille. Maakunnan suuria ongelmia on korkea sairastavuus verrattuna maan keskimääräiseen tilanteeseen.

Merkittävällä osalla maakuntaohjelman hankkeista on **yhteys hyvinvointipainotteiseen Kuopion seudun osaamiskeskukseen**, jossa terveysnäkökulma on vahvasti esillä. On odotettavissa, että osaamiskeskuksen hankkeiden toteutus ainakin pidemmällä aikavälillä heijastuu myönteisesti maakunnan väestön terveydentilaan ja elämänlaatuun, mm. terveydenhuollon teknologiaan liittyvän kehittämistyön kautta.

Maakuntaohjelmaa perustuu tavoitteelle, että elinkeinot ja työmahdollisuudet eri klustereilla kehittyvät voimakkaasti. Samalla maakunnassa syntyy voimavaroja hyvinvointipolitiikan, mm. terveyspolitiikan toteuttamiseen.

Tulotason ja koulutustason kehittyminen suotuisasti vaikuttaa myönteisesti myös sekä fyysiseen että psyykkiseen terveyteen, kun vastaavasti työttömyydellä ja sairastavuudella on myös selvä keskinäinen yhteys. Myönteisestä kehityksestä huolimatta tarvittavat muutokset esim. osaamis pohjassa ovat niin suuria ja yksilön näkökulmasta vaativia, että uusia väestöryhmiä saattaa nousta syrjäytymisuhan piiriin. Näin ollen tavoitteellisen kehityksen toteutuessa **tarvitaan syrjäytymistä ehkäiseviä toimenpiteitä** terveydellisen tasa-arvon toteutumiseksi.

Maakunnan sisällä tarvitaan tulevaisuudessa **alueellisesti tasaavia toimenpiteitä**, koska uusien elinkeinojen arvioidaan painottuvan aluksi pääosin Kuopion seutukuntaan.

Elinolosuhteiden osatekijät ovat **elintaso ja elämän laatu**. Maakuntaohjelman toimenpiteet tähtäävät tavoitteeseen, jossa elintason osatekijät – maakunnan ihmisten tulotaso, asumistaso, työllisyys ja koulutus – voisivat kehittyä siten, että Pohjois-Savon asema kilpailukykyisenä maakuntana voimistuisi.

Maakuntaohjelmalla on myös elämän laatua kohottavaa vaikutusta. Maakuntasuunnitelma merkitsee toteutuessaan paranevaa ympäristöä, jolloin ihmisen ja luonnon välinen suhde säilyy voimavarana. Elämän laadun paranemista merkitsee myös toimenpiteet palvelujen saavutettavuuden ja laadun parantamiseksi, maaseudun perusrakenteiden turvaamiseksi, asumisviihtyvyyden lisäämiseksi kuin myös alueidentiteetin vahvistamiseksi ja yhteistyön ja vuorovaikutusverkostojen tiivistämiseksi sekä yhteisöjen että yksilöiden välillä.

Viihtyvyys on tunnetasolla yksilöllisesti koettu asia. Viihtymisen edellytykset ovat eri ihmisillä erilaisia. Asumisviihtyvyyden turvaaminen edellyttää asumispreferenssien ennakoimista ja niiden mukaista asuntojen ja asuntoalueiden suunnittelua ja toteutusta. Selvitysten mukaan esim. ikääntyvä väestö haluaisi asua ensisijaisesti omissa asunnoissaan myös syrjäisellä haja-asutusalueella, mikäli asumisolosuhteet ja palvelut järjestetään tarpeita vastaavasti. Kuopion seudun kasvualueella on tärkeää, että uudet asunnot ja asuntoalueet ovat myös tänne muuttavien toiveiden ja tarpeiden mukaisia.

Viihtymisessä rakennetulla ympäristöllä on tärkeä merkitys. Tämä edellyttää kaavoittamisen ja rakentamisen korkeaa laadullista tasoa.

Asiakkaan tarpeista lähtevä tuotekehitys on edellytys matkailijan viihtymiselle. Työssä viihtyminen puolestaan edellyttää työyhteisöjen toiminnan kehittämistä.

Ihmisille vapaa-ajan viihtyminen on tärkeä osa elämää. Maakuntaohjelma toteutuessaan lisää ja monipuolistaa vapaa-ajan vieton mahdollisuuksia. Osaltaan tähän on vaikuttamassa matkailupalvelujen kehittäminen samojen palvelujen ollessa myös paikallisten asukkaiden käytettävissä.

Erityisen tärkeää tulevaisuuden kannalta on, **että maakunnassa asuvat ja tänne työhön ja opiskelemaan muuttavat nuoret viihtyvät Pohjois-Savossa**. Palvelujen kehittämisessä nuorten tarpeet pyritään huomioimaan erityisellä painoarvolla.

Liikenneyhteyksillä, liikennejärjestelmien esteettömyydellä ja turvallisuudella on merkittäviä sosiaalisia vaikutuksia. Monet maakuntaohjelmassa esitetyt liikennehankkeet tähtäävät ko. päämääriin.

10.2 Ympäristövaikutukset

Kehittämissuunnittelun ympäristövaikutuksista on neuvoteltu klusterivastaavien, muiden suunnitelman laatijoiden ja ympäristökeskuksen edustajien kanssa. Kukin klusteriryhmä on tarkastellut oman toimialansa vaikutuksia ja ne on otettu huomioon toimialan kehittämistavoitteissa, toimenpiteissä ja varsinaisissa hankkeissa. Vaikutusten kuvaus perustuu myös vaikutusten arviointiin tavoite 1 – ohjelmassa, jonka toimialoitainen tarkastelu vastaa maakuntaohjelman rakennetta.

Yritystoiminnan näkökulmasta Pohjois-Savon sijainti on epäedullinen suhteessa vientisatamiin ja kotimaan väestön painopistealueisiin. Jotta kuljetuskustannukset eivät muodosta liian suurta osuutta tuotteen hinnasta, on mielekästä tuottaa alueella **mahdollisimman pitkälle jalostettuja tuotteita ja tuotantomenetelmiä**. Tavaratuotannon korkea jalostustaso merkitsee valvottavien tuotantoprosessien lisääntymistä ja monimutkaistumista ja edellyttää samalla yritystoiminnan yhtenä strategiana mainitun prosessien ympäristövaikutusten hallinnan tehostamista jätehuollossa ja vesien ja ilman suojelussa. **Hyvin hoidetut ympäristöasiat parantavat myös tuotteiden kilpailukykyä, erityisesti vientimarkkinoilla**. Yritysten ympäristöasioiden hyvä hoito on välttämätöntä, jos hyvä ympäristö alueellisena vahvuustekijänä halutaan säilyttää.

Elintarviketalous perustuu paikallisiin luonnonvaroihin. Elintarviketalouden edistäminen pitää maaseudun asuttuna, infrastruktuurin käytössä ja viljelykset hoidettuina, marjantuotannon osalta erityisesti pientilavaltaisilla alueilla. Luonnonmukaisen viljelyn edistäminen vähentää ravinnepäästöjä ja torjunta-aineiden käyttöä. Maidontuotanto perustuu nurmiviljelyyn, jonka ravinnepäästöt ovat vähäisiä. Maatalouden viljelytavoista ja ravinteiden käytöstä aiheutuvia haitallisia ympäristövaikutuksia kuten esim. vesistöjen hajakuormitusta pyritään vähentämään maataloustuen ja säädösten edellyttämien maatalouden ympäristönsuojelutoimenpiteiden avulla.

Puun jalostuksen ja puun energiakäytön edistäminen on Pohjois-Savossa luonnollinen ratkaisu. Puuvarojen hyödyntäminen sijaintimaakunnassa pitää kuljetusmatkat kohtuullisina. Harvennettujen metsien kasvu säilyy voimakkaana ja hiilidioksidin sitoutuminen hyvänä. Puun käyttö vähentää uusiutumattomien raaka-aineiden käyttöä. Puun ja muiden biopolttoaineiden energiakäytön lisääminen vähentää rikki- ja kasviuonepäästöjä, kun fossiilisten polttoaineiden käyttö vähenee. Metsänhoitosuosittelun mukaisilla ja tuetuilla metsänkäsittely- ja luonnonhoitotoimenpiteillä voidaan edistää metsäluonnon monimuotoisuutta. **Turpeen käyttö** parantaa alueen energiaomavaraisuutta.

Turvetuotanto lisää alapuolisten vesistöjen pilaantumisriskiä. Hanketasolla kuormitusta voidaan vähentää kuivatuksen suunnittelulla, tehokkaalla kiintoaineen pidätyksellä ja pitämällä käytössä kohtuullisia tuotantoaloja. Aluetasolla tuotantoalueiden toimintaa pitäisi yhteen sovittaa valuma-alueisiin perustuvalla yleissuunnittelulla. Tuotanto pitäisi suunnata jo ojitetuille soille.

Ympäristö- ja biotekniikan ja ympäristöyrittötoiminnan tukeminen edesauttaa uusien tekniikoiden kehittämistä ympäristöongelmien ratkaisemiseksi, millä on myönteisiä ympäristövaikutuksia. Teollisuudessa myönteistä on esimerkiksi polttotekniikan kehittäminen, joka mahdollistaa kotimaisen energian käytön lisäyksen. Toisaalta teollisuuden jätehuollossa on ongelmana raskasmetalleja sisältävien jätevesien ja lietteiden käsittely. Verkostoituminen voi myötävaikuttaa tuotantoklustereissa myös ympäristöhallinnan järjestämistä ja tietotaidon parantamista. Ympäristötiedolla on myös markkinointimahdollisuuksia esim. Venäjällä.

Pohjois-Savon matkailu perustuu maakunnan omiin luonnonvaroihin, vaihtelevaan metsäiseen ja runsasvesistöiseen luontoon ja maaseutumaisemiin. Ympäristön yleinen hoito parantaa matkailun kehittämismahdollisuuksia. Vesistöjen laadun ja vesimaisemien parantamiseen tähtäävät toimet edistävät samalla matkailun mahdollisuuksia. Metsien monikäytön painottaminen matkailualueiden metsätaloudessa on myös ensiarvoista. Maaseutumaiseman hoidolla on itseisarvonsa lisäksi suora vaikutus matkailun edellytysten parantamiseen. Matkailun lisääntyminen voi parantaa olemassa olevan rakennuskannan hyödyntämismahdollisuuksia.

Matkailijamäärien kasvu lisää liikennettä ja liikkumista. Tämä lisää tiestön ja veneily- ja ulkoilureittien suunnittelun ja ylläpidon tarvetta. Reittien avulla veneily ja etenkin moottorikelkkailu voidaan ohjata luontoa vähiten häiritseville alueille. Jätehuollon järjestämisen tarve kasvaa niin jätteiden keräyksen ja käsittelyn kuin jätevesien käsittelynkin osalta. Pohjois-Savon kesämatkailuaktiviteetit lomakylistä yksittäisiin vuokramökkeihin perustuvat pitkälti vesistöihin. Matkailun toiminnallisella suunnittelulla ja kaavoituksella matkailupalvelujen alueet, omarantainen loma-asutus, satamat ja ulkoilureitit voidaan ohjata parhaiten alueen luontoa ja sen vetovoimaa pilaamatta ja vahvistamaan vakinaisen asutuksen säilymisedellytyksiä

Osaamisen vahvistamiseen tulisi sisältyä laatu- ja ympäristöjärjestelmien kehittäminen ja käyttöönoton edistäminen. Tuotantoalan koko ketju alihankkijoista pääyrittökseen on nähtävä yli yritysrajojen ulottuvana kokonaisuutena, jossa ympäristöhallintajärjestelmät varsinaisen tuotteiden laadun hallinnan ohella on ulotettava pääyrittöksistä pieniin alihankkijoihin saakka. Yritystoiminta on näiltäkin osin kiinteässä yhteydessä alueen koulutukseen. Koulutuksen tulisi koskea oppilaitoksissa annettavaa ammattiopetusta, mutta myös yritysten ympäristöhallinnan koulutusta. Yritysten ja oppilaitosten verkostoituminen edistää tätä myönteisesti.

Suomen kansanvarallisuudesta **yhdyskuntarakenteen** osuudeksi on arvioitu lähes kolme neljäsosaa. Yhdyskuntarakenteen ylläpito mahdollistaa tasapainoisen alueellisen kehittämisen ja toisaalta edellyttää sitä. **Tasapainoisen aluerakenteen tavoite on siis olemassa olevan yhdyskuntarakenteen käyttämisen kannalta kestävä kehityksen mukainen.** Olemassa oleva perusrakenne säilyy käytössä ja sen ylläpito on perusteltua. Vapaa-ajan asutus hyödyntää taantuvan maaseudun infrastruktuuria, mutta myös laajentaa verkostoja. Maaseudun toisaalta taantuva toisaalta verkostojen laajentamiseen johtava kehitys edellyttää suunnittelua ja kompromisseja maakunta- ja kuntakaavoituksessa ja maaseudun kehittämissuunnitelmassa.

Pohjois-Savon tieliikenteen väylät tullaan parantamaan suurimmaksi osaksi nykyisissä käytävissä, mikä säästää luonnonvaroja ja maa-alaa. Uusien väylävaihtoehtojen vaikutukset on arvioitu. Teiden parantamisen seurauksena teiden geometria paranee ja ruuhkat vähenevät, mikä vähentää myös päästöjä. Lisäksi parannustöiden yhteydessä tehtävät luiskien suojaukset vähentävät pohjaveden

pilaantumisriskejä. Lisääntyvät liikennemäärät lisäävät päästöjä ja melua. Alueen sisäisen alemman asteisen tieverkon kehittäminen vastaa maakuntien tasapainoisen aluerakenteen kehittämisen vaatimuksia. Maaseutualueella sekä henkilö- että tavaraliikenne perustuu lähes yksinomaan tieliikenteeseen. Myös tavaraliikenteen logistiikan parantaminen vähentää energian tarvetta kuljetettavaa tavarayksikköä kohden.

Pohjois-Savossa **Savonrataa** parannetaan entisellä paikallaan, joten maankäytölliset ympäristöhaitat ovat vähäisiä. Sen sijaan meluhaitat lisääntyvät junien nopeuden kasvaessa. Radalla on myös myönteisiä ympäristövaikutuksia, etenkin jos maantiekuljetuksia ja henkilöliikennettä saadaan merkittävässä määrin siirtymään rautateille.

Proomuliikenteen yleistymisen on myönteinen kehityssuunta ja myös kuorma-autoliikennettä korvaava liikennemuoto. Näillä toimilla edistetään EU:n yhteistä liikennemuotojen parempaan integrointiin ja ympäristöhaittojen vähentämiseen tähtäävää politiikkaa.

Toimintalinjoittainen tarkastelu

1. Yritystoiminnan ja elinkeinon kehittäminen

Tutkimus- ja tuotekehitystoiminnalla sekä uusien teknologioiden käyttöönotolla päästään ympäristön kannalta kestävämpiin tuotteisiin ja menetelmiin. Tässä voidaan hyödyntää maakunnan omaa ympäristöalan osaamista. Mm. puun jalostusasteen kohottaminen ei välttämättä merkitse hakkuiden lisäämistä, vaan nykyisin hakattavan puun entistä suurempaa aluetaloudellista hyötykäyttöä omalla alueella. Puuenergian käytön lisääntyminen vähentää rikki-, hiilidioksidi- ja typen oksidien päästöjä. Em. vaikutusta vähentää kuitenkin kuljetusten aiheuttamat hiilidioksidipäästöt. Itä-Suomen matkailustrategia perustuu kestävän kehityksen periaatteen huomioimiseen matkailun kehittämisessä. Matkailun ympäristöhaittoja voidaan vähentää ohjaamisella ja keskittämällä. Huolellisesti suunniteltu ja toteutettu reittien ja satamaverkostojen rakentaminen ohjaa käyttäjiä merkityille, tarkoitukseen varatuille alueille ja vähentää muualle luontoon kohdistuvaa kulutusta.

Erityisesti maaseutuelinkeinon osalta metsien moninaiskäytön tehostuminen parantaa metsäluonnon moninaisuutta. Teknologian kehittyminen vähentää ympäristövahinkoja. Puun lisääntyvä käyttö lisää hakkuiden tarvetta ja edellyttää metsätalouden ympäristötoimien kehittämistä alueen metsäsuunnitelman mukaisesti.

Koulutustoimenpiteillä parannetaan ympäristötietoisuutta, edistetään ympäristönsuojelua ja ympäristöystävällisten menetelmien käyttöönottoa.

Toimenpidekokonaisuudesta rahoitetaan myös maatilojen ympäristöhankkeita ja kun tavoitteena on LUOMU-tuotannon huomattava lisäys, voidaan kokonaisuudessaan arvioida ympäristön tilan parantuvan.

Kalaston seurantaan perustuva valikoiva kalastus parantaa vesistöjen tilaa ja kalakantoja. Kalanviljelyn haittoja voidaan vähentää tuotantomenetelmien kehittelyllä.

2. Osaamisen ja työllisyyden vahvistaminen

Koulutustason kasvu edistää kestävän kehityksen periaatteiden omaksumista. Avoimet oppimisympäristöt ja etäopiskelun mahdollistavat opetusteknologiset ratkaisut vähentävät päivittäisiä matkoja ja siten liikenteen haitallisia ympäristövaikutuksia. Uuden teknologian käyttöönotto yrityksissä vähentää haitallisia ympäristövaikutuksia.

Työllisyyden paraneminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen lisäävät hyvinvointia ja viihtyvyyttä.

3. Hyvinvointi

Väestön hyvinvoinnin paraneminen luo kaiken kaikkiaan positiiviset lähtökohdat myös ympäristön myönteiselle kehitykselle. Mm. vanhusten terveydentilan paraneminen mahdollistaa vanhusten asumisen nykyistä pitempään omassa asunnossaan, esim. maaseudulla, millä on aluerakennetta tasapainottava vaikutus. Samoin tulotason nousu lisää yksilötasolla mahdollisuuksia ympäristön kannalta positiivisten valintojen tekemiseen.

4. Perusrakenne ja saavutettavuus

Liikenteen ja kuljetusten nykyiset ympäristöhaitat kohdistuvat pohjavesiin, kaupunkiseutujen ja taajamien ilmanlaatuun sekä liikennemelulle altistuviin ihmisiin. Taajamakuvan ongelmia ovat taajaman luonteen ja alkuperäisen ympäristön voimakas muuttuminen, teiden ja liikennealueiden väärä mittakaava suhteessa ympäristöönsä sekä ympäristön sekavuus.

Liikenteen osalta suunnittelussa ja toteutuksessa tavoitteena on liikkumistarpeen vähentäminen ja ympäristön kannalta kestävien kulkutapojen mahdollistaminen.

Informaatioteknologian käyttöönoton ja avoimien oppimisympäristöjen rakentamisen avulla on mahdollista vähentää liikkumista ja sitä kautta vähentää ympäristölle aiheutuvaa kuormitusta. Uusien rakenteiden käyttöönotossa otetaan huomioon kaikilta osin kestävän kehityksen mukaiset periaatteet.

Pohjois-Savossa teiden parantamishankkeet aiheuttavat keskimäärin melko vähän ympäristöongelmia. Teiden parantaminen tapahtuu suurelta osin nykyisissä käytävissä, mikä säästää maa-alaa ja luonnonvaroja. Parantamis-/rakentamistöiden yhteydessä tehtävät luiskien suojaukset vähentävät pohjavesien pilaantumisriskejä. Teiden parantamisen ja rakentamisen seurauksena ruuhkat vähenevät, polttoaineen kulutus vähenee liikenteen sujuvuuden lisääntyessä sekä samoin onnettomuusriskit vähenevät.

Kuljetuslogistiikan parantamisella saadaan yhdistettyä ohuita kuljetusvirtoja ja näin vähennettyä kuljetuskaluston tyhjänä tai vajaakuormilla ajoa. Tämä vähentää sekä energiankulutusta että myös liikenteestä ympäristölle aiheutuvia ongelmia.

Raideliikenteen puolella ohjelmalla edistetään toimenpiteitä, joilla voidaan lyhentää matka-aikoja ja hyödyntää uutta junakalustoa. Parantamistoimilla on ympäristöhaittoja lähinnä maankäytön vuoksi. Parantamisella voi olla myös merkittäviä positiivisia ympäristövaikutuksia, etenkin jos maantiekuljetuksia ja henkilöliikennettä saadaan siirtymään rautateille.

Proomuliikenteen toimintaedellytysten parantaminen ja ympärivuotinen meritieyhteys aikaan saavat kuljetusten siirtymistä maalta vesiteille, mikä merkitsee kuljetusten aiheuttaman ympäristökuorman vähentymistä. Meritieyhteyden edellyttävät kanavaratkaisut vaativat lakisääteisen YVA:n laatimista, missä yhteydessä hankkeen toteuttamismahdollisuudet ja -edellytykset ratkaistaan. Kymijoen ja Vuoksen vesistöt yhdistävästä Päijänne-Saimaa -kanavahankkeesta on laadittu yleissuunnitteluvaiheessa ympäristöselvitys, jonka mukaan hankkeella ei ole merkittäviä kielteisiä ympäristövaikutuksia. Jos hanke etenee toteutukseen, tullaan siitä tekemään toteuttajan toimesta lakisääteinen ympäristövaikutusten arviointi.

Toimivat ja kattavat tietoliikenneyhteydet luovat perusedellytyksiä tasapainoisemmalle aluerakenteen kehittymiselle sekä yritysten että asukkaiden näkökulmasta, mikä on ympäristön kanssa positiivinen asia.

Tietoliikenteen osalta merkittävimmät kielteiset ympäristövaikutukset aiheutuvat jatkuvasti kasvavasta radiomastojen määrästä. Mastot pyritään sijoittamaan ympäristöään korkeammille maastokohteille, mikä

lisää niiden maisemallisia haittavaikutuksia. Osasyynä mastojen runsaaseen rakentamiseen on ollut yhteistyön puute toiminnanharjoittajien välillä.

11. SEURANTA

Maakuntaohjelman seuranta tapahtuu systematisoidusti ja mahdollisimman ajantasaisesti. Ohjelman konkreettisen luonteen vuoksi toimenpidetasolla erityisesti hankkeiden osalta maakuntaohjelman toteutumista voidaan seurata hankkeiden edetessä.

Uuden alueiden kehittämislain yksi keskeinen tavoite on tehostaa kansallisen ohjelmatyön seurantaa ja vaikuttavuuden arviointia. Tähän liittyen **sisäasiainministeriö on antanut toukokuussa 2003 ohjeet seurannan tunnusluvuiksi maakuntaohjelmassa.**

Tunnusluvut ovat seuraavat:

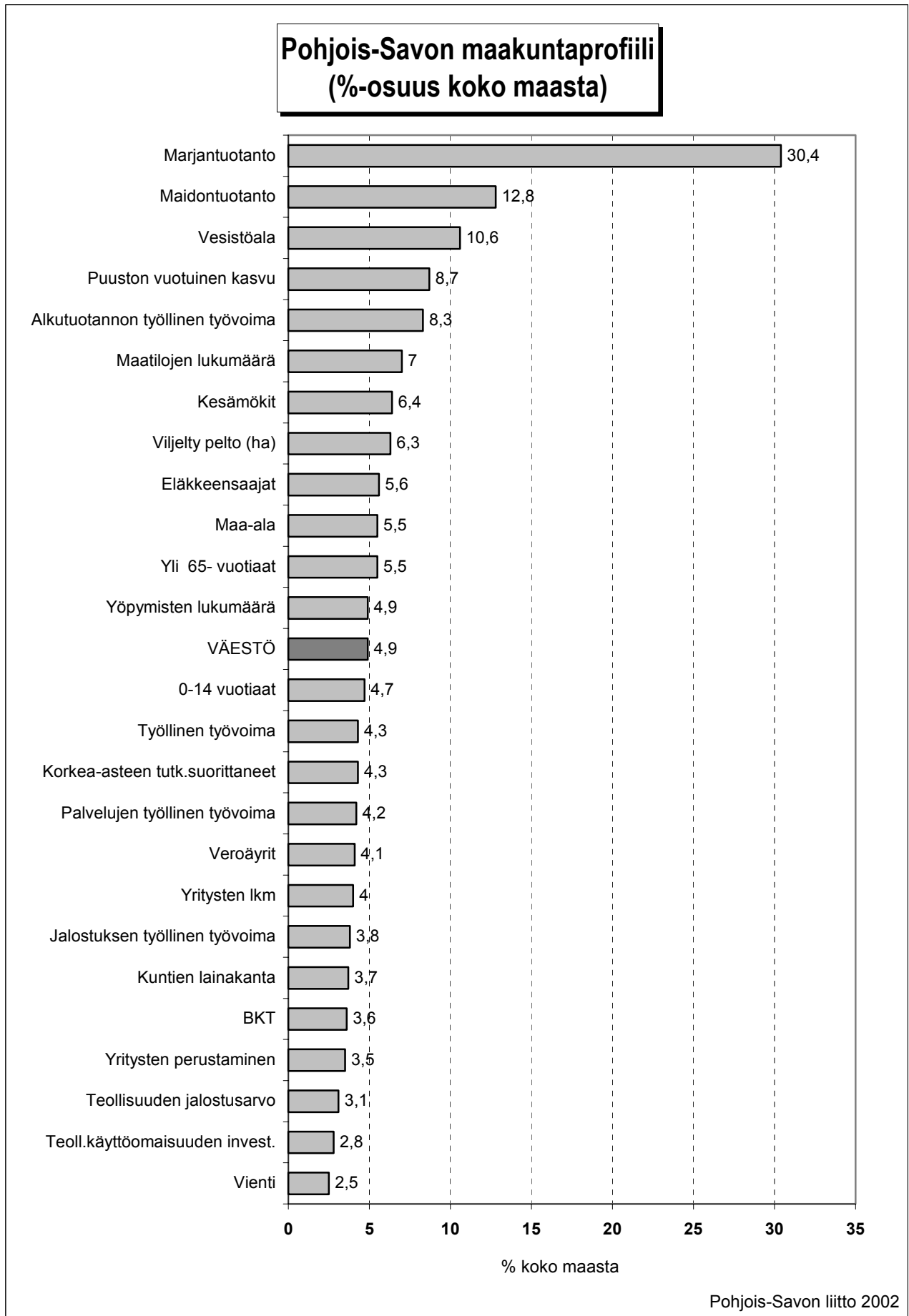
- 1) **Koulutustaso**
 - * tutkinnon suorittaneiden osuus 15 vuotta täyttäneistä
 - * korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus
- 2) **Työmarkkinatilanne**
 - * työllisyysaste, työttömyysaste (aikasarja)
 - * työpaikkojen määrä (indeksi v. 2000 = 100)
- 3) **Muuttoliike ja väestö**
 - * nettomuutto; osuus väestöstä
 - * luonnollinen väestönkasvu; osuus väestöstä
 - * huoltosuhde (ei-työlliset/työlliset)
- 4) **Alueellinen bruttokansantuote, tuotanto**
 - * bkt/asukas
 - * tuotannon kasvu
 - * liikevaihdon kehitys (nopeat suhdannemuuttujat)
 - * yritysten lukumäärä, uudet yritykset, lopettaneet yritykset

Esitetty indikaattoriluettelo on **vähimmäisvaatimus**, joka varmistaa valtakunnallisen ohjelmien seurannan yhdenmukaisesti eri maakuntien osalta. **Tämän lisäksi maakunnittaisissa ohjelmissa voi olla täydentäviä tunnuslukuja ohjelman sisällöstä riippuen.**

Pohjois-Savon osalta indikaattorit on esitetty aikaisemmin tässä ohjelma-asiakirjassa toisaalta ohjelmatasoisena kappaleessa 5. "Maakuntaohjelman ydinstrategia" sekä toimenpidekokonaisuuksien yhteydessä kuvaten ko. toimenpidekokonaisuuden kehitystä ja toimenpiteiden vaikutusta. **Ohjelma-asiakirjan seurantaindikaattorit** sisältävät valtakunnallisen ohjeistuksen mukaiset indikaattorit, mutta indikaattorijoukko on **ko. minimivaatimukseen nähden huomattavasti laajempi.**

Aluetalouden kehitystä voidaan seurata **yleisillä valtakunnallisesta tilastotuotannosta saatavissa olevilla indikaattoreilla.** Tämän lisäksi keskeinen seurantatieto on Tilastokeskuksesta maakunnallisena yhteistyönä erillistilauksena hankittava **alv-pohjainen yritystilastoaineisto.** Tämän seurantatiedon oleellinen etu on sen **ajantasaisuus** verrattuna em. yleisestä tilastoaineistosta saataviin tietoihin. Alv-pohjainen aineisto mahdollistaa noin neljännesvuoden viiveellä tapahtuvan seurannan keskeisimpien yritystoiminnan kehittymistä kuvaavien muuttujien osalta, joita ovat liikevaihto, palkkasumma ja vienti. Alv-tilastot perustuvat toimialoitaiseen tietoon, mutta niillä voidaan kuvata suuntaa antavasti myös klustereiden kehitystä. Ko. yritysaineistoon perustuva seuranta toteutetaan paitsi maakuntatasolla, myös seutukunnittain.

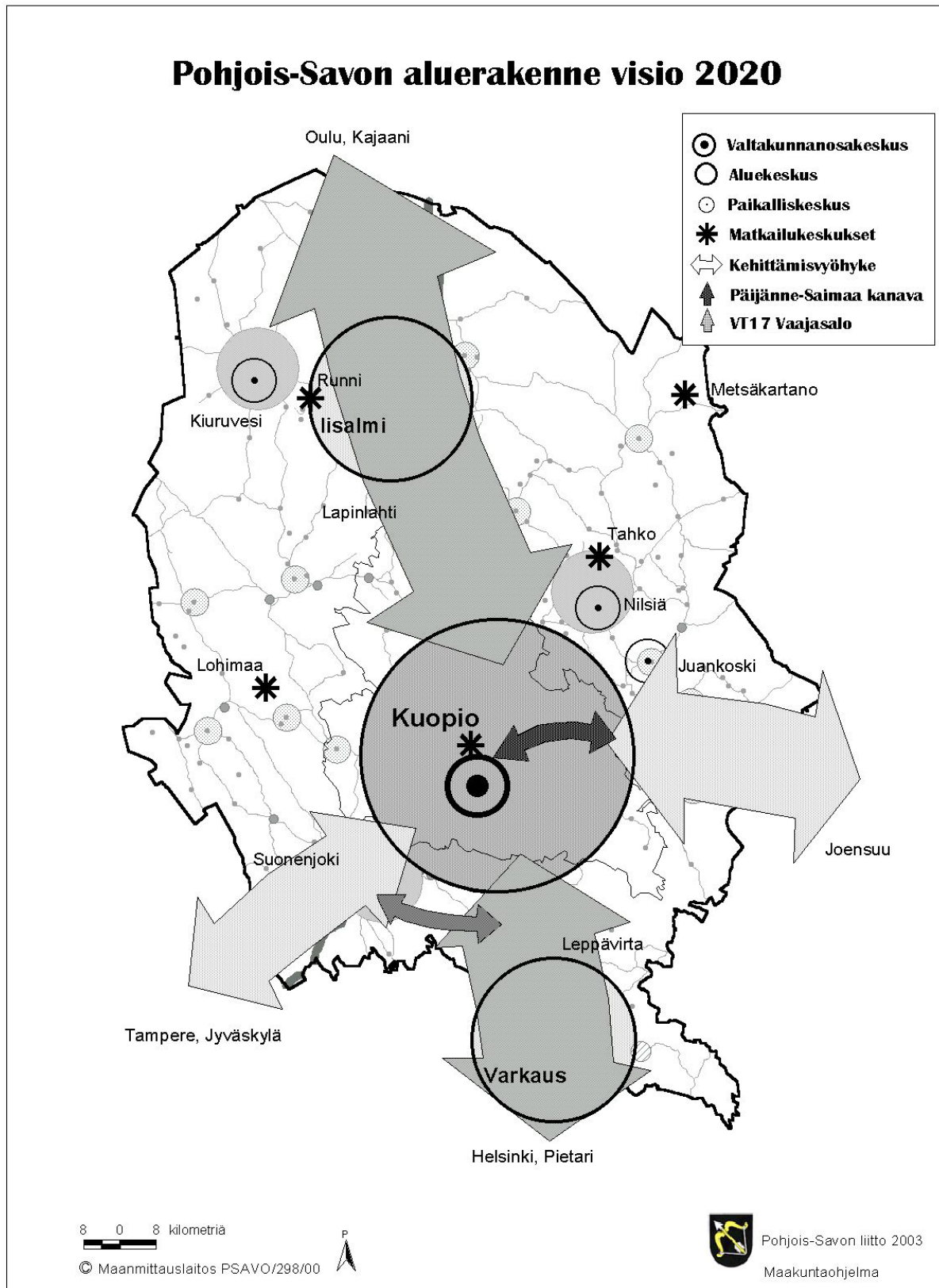
LIITE 1

LIITE 2

Yleistietoja Pohjois-Savon seutukunnista

	Kuopion seutukunta	Ylä-Savon seutukunta	Sisä-Savon seutukunta	Koillis-Savon seutukunta	Varkauden seutukunta	Pohjois- Savo
VÄESTÖ 31.12.2001	116 540	62 257	16 511	21 730	35 804	252 842
0-14 vuotiaat 31.12.2001	21 444	10 688	2 551	3 431	6 081	44 195
Yli 65- vuotiaat 31.12.2001	15 718	12 151	3 904	4 652	6 453	42 878
Korkea-asteen tutk.suorittaneet 31.12.2000	24 580	7 716	1 936	2 064	5 755	42 051
Eläkkeensaajat 31.12.2000	26 700	19 152	5 908	7 837	10 354	69 951
Työllinen työvoima 31.12.2000	46 891	22 282	5 498	7 362	13 354	95 387
Alkutuotannon työllinen työvoima 31.12.2000	1 803	4 264	1 106	1 618	682	9 473
Jalostuksen työllinen työvoima 31.12.2000	9 317	5 232	1 094	1 732	5 114	22 489
Palvelujen työllinen työvoima 31.12.2000	34 992	12 274	3 163	3 837	7 308	61 574
BKT (arvonlisäys brutto) v. 2000, milj. euroa	1 998	925	226	287	711	4 147
Investoinnit keskim./v kaudella 1995-2000, milj.euroa	377	189	41	62	96	762
Teollisuuden jalostusarvo v. 2000	370 851	218 881	26 312	59 370	349 466	1 024 880
Vienti v. 2000	237 203	302 262	26 221	73 032	674 412	1 313 130
Teoll.käyttöomaisuuden invest. v. 2000	38 238	31 508	3 020	5 913	33 377	112 056
Yritysten lkm 31.12.2001	4 288	2 446	811	879	1 334	9 758
Yritysten perustaminen v. 2001	357	190	69	51	100	767
Aktiivitulojen lukumäärä, kpl v. 2000	1 004	2 581	735	944	398	5 662
Viljelty pelto v. 2000, ha	25 462	72 051	13 840	21 663	6 666	139 682
Maidontuotanto 1998/1999-2001/2002, litraa	50 217 123	162 303 665	23 419 340	57 209 046	12 824 495	305 973 669
Marjantuotanto, sato tn, v. 2001	526	485,5	2569,2	268,6	638	4487,3
Kesämököt 31.12.2001	8 289	6 965	4 171	5 639	4 187	29 251
Vesistöala km2	935	849	649	606	519	3 558

Taulukko 4

Pohjois-Savon maakuntaohjelmaan sisältyvät tavoite 1 -ohjelman rakennerahastovarot ja niiden valtion vastinrahat sekä valtion kansalliset budjettivarat momenteittain vuosina 2002-2006

A-MOMENTIT

Hallinnon-ala	Momentin nimi	Momentti	Määräraha 2002 1000 e	TAE 2003 1000 e	TAE 2004 1000 e	TAE 2005 1000 e	TAE 2006 1000 e
KTM	Finnvera Oyj:n korkotuet, osa	323042	1 172	813	930	930	930
KTM	Finnvera Oyj:n tappiokorvaukset, osa	323043	176	440	760	460	260
KTM	Alueellinen kuljetustuki	323044	0	0	500	500	500
KTM	Yritysten investointi- ja kehittämishankkeiden tukeminen, osa	323045	505	400	5 000	5 000	5 000
KTM	EU:n rakennerahastojen valtion rahoitusosuus KTM:n osalta, osa	323062	9 376	9 406	8 750	7 441	6 906
	Kauppa- ja teollisuusministeriö yhteensä		11 229	11 059	15 940	14 331	13 596
LVM	Perustienpito, osa	312421	36 200	30 000	32 500	33 000	35 000
LVM	Joukkoliikenteen palvelujen osto ja kehittäminen, osa	316063	2 980	3 330	3 400	3 400	3 450
LVM	EU:n rakennerahastojen valtionosuus liikenne- ja viestintäministeriön osalta	319962	664	590	0	2 252	3 537
	Liikenne- ja viestintäministeriö yhteensä		39 844	33 920	35 900	38 652	41 987
MMM	Euroopan maatalouden ohjaus- ja tukirahaston osallistuminen maaseudun kehittämiseen	301461	3 563	3 516	3 613	3 671	3 671
MMM	Valtion rahoitusosuus EU:n osaksi rahoittamasta maaseudun kehittämisestä	301462	2 744	4 017	3 786	3 503	3 503
MMM	Tuki puutuotannon kestävyuden turvaamiseen	303144	5 380	5 930	7 130	7 130	7 130
MMM	Metsäluonnon hoidon edistäminen	303145	1 100	1 100	2 000	2 500	2 500
MMM	Elinkeinokalatalouden markkinoinnin ja rakennepolitiikan edistäminen, osa	304162					
	Maa- ja metsätalousministeriö yhteensä		12 787	14 563	16 529	16 804	16 804
OPM	EU:n rakennerahastojen valtion rahoitusosuus opetusministeriön osalta	290162	5 020	4 940	4 380	4 560	4 666
	Opetusministeriö yhteensä		5 020	4 940	4 380	4 560	4 666
SM	Maakunnan kehittämisraha	269843	880	1 090	2 000	2 000	2 000
SM	Euroopan aluekehitysrahaston osallistuminen EU:n rakennerahasto-ohjelmiin	269861	16 345	16 164	14 316	14 381	14 426
SM	EU:n rakennerahastojen valtion rahoitusosuus sisäasiainministeriön osalta	269862	1 633	1 547	1 396	1 242	894
	Sisäasiainministeriö yhteensä		18 858	18 801	17 712	17 624	17 320
STM	EU:n rakennerahastojen valtion rahoitusosuus STM:n osalta, osa	330162	0	0	174	174	174
STM	Valtionosuus/-avustus kunnille sosiaali- ja terveyspalvelujen perustamiskustannuksiin	333231	746	606	750	800	800
STM	Valtionavustus kunnille sosiaali- ja terveydenhuollon hankkeisiin	333236		315	500	500	500
	Sosiaali- ja terveysministeriö yhteensä		746	921	1 424	1 474	1 474
TM	Euroopan sosiaalirahaston osallistuminen EU:n rakennerahasto-ohjelmiin	340561	9 901	10 169	9 396	9 937	10 599

TM	EU:n rakennerahastojen valtion rahoitusosuus työministeriön osalta	340562	3 799	4 406	4 171	4 036	4 320
TM	Valtion rahoitus kuntien, KELAn ja työhallinnon yhteisiin palveluihin	340622	375	340	0	0	0
TM	Valmentavan työvoimakoulutuksen ja työvoimapalvelujen hankinta	340627	1 703	1 681	1 800	1 800	1 800
TM	Ammatillisen työvoimakoulutuksen hankinta (mom. jaettu kahteen osaan 06.27 ja 06.29)	340629	7 918	8 393	8 500	8 600	8 700
TM	Palkkaperusteinen työllistämistuki kunnille ja kuntayhtymille	340630	6 955	7 000	7 000	7 500	7 500
TM	Valtionapu työttömyyden lieventämiseen	340663	8 164	7 600	8 000	8 000	8 000
TM	Sijoitusmenot työllisyyden turvaamiseksi mom. .64 ja .77 yhteensä	340677	3 216	3 200	4 400	4 600	5 000
	Työministeriö yhteensä		42 031	42 789	43 267	44 473	45 919
VM	EU:n rakennerahastojen valtion rahoitusosuus valtiovarainministeriön osalta	280162	0	0	0	0	0
	Valtiovarainministeriö yhteensä		0	0	0	0	0
YM	Ympäristösuojelun edistäminen, osa	351063	393	160	500	400	400
YM	Ympäristötyöt	351077	1 277	630	500	780	990
YM	Avustukset kuntien kaavoitukseen ja maankäytön ohjaukseen, osa	352037	23	60	60	50	50
YM	EU:n rakennerahastojen valtion rahoitusosuus ympäristöministeriön osalta	359962	442	453	350	289	290
YM	Eräät avustukset, osa	359965	3	20	10	10	10
	Ympäristöministeriö yhteensä		2 138	1 323	1 420	1 529	1 740
A-MOMENTIT YHTEENSÄ			132 653	128 316	136 573	139 447	143 506

B-MOMENTIT

Hallinnon-ala	Momentin nimi	Momentti	Määräraha 2002 1000 e	TAE 2003 1000 e	TAE 2004 1000 e	TAE 2005 1000 e	TAE 2006 1000 e
KTM	Teknologinen tutkimustoiminta	322027 *)	5 132	5 400	7 000	8 000	9 000
KTM	Avustukset teknologiseen tutkimukseen ja kehitykseen	322040 *)	3 300	3 600	7 000	8 000	10 000
KTM	Lainat teknologiseen tutkimukseen ja kehitykseen	322083 *)	1 000	1 400	1 800	2 200	2 600
KTM	Energiatuki	326040 *)	118	300	2 000	2 000	2 000
	Kauppa- ja teollisuusministeriö yhteensä		9 550	10 700	17 800	20 200	23 600
LVM	Valtionapu yksityisten teiden kunnossapitoon ja parantamiseen	312550	980	900	1 200	1 500	1 500
LVM	Eräät tiehankkeet (kehittäminen)	313078	0	2 500	11 500	11 500	5 500
LVM	Perusradanpito, osa (EU:n vastinrahoitusta, 1 meuroa)	314021	8 000	4 000	8 000	10 000	15 000
	Liikenne- ja viestintäministeriö yhteensä		8 980	7 400	20 700	23 000	22 000
MMM	Valtionapu metsätalouden edistämisen- ja valvontaorganisaatioille	303142	3 074	3 170	3 270	3 270	3 270

MMM	Lainat puuntuotannon kestävyden turvaamiseen	303183 *)	20	75	20	20	20
MMM	Vesistö- ja vesihuoltotyöt	305177 *)	1 190	975	4 270	1 745	2 650
MMM	Avustukset	305131 *)	380	500	500	500	500
MMM	MAKERA lainat	3014 *)	10 500	12 000	12 000	12 000	12 000
MMM	MAKERA avustukset	3014 *)	3 000	3 000	3 000	3 000	3 000
	Maa- ja metsätalousministeriö yhteensä		18 164	19 720	23 060	20 535	21 440
OPM	Kehittämistoiminta	290122	232	280	400	500	600
OPM	Ammattikorkeakoulujen kehittäminen	292025	229	228	400	550	700
OPM	Valtion osuus ja -avustus kunnallisten ja yksityisten ammattikorkeakoulujen käyttökustannuksiin	292030	15 992	16 479	17 000	18 000	19 000
OPM	Yleissivistävän koulutuksen kehittäminen	294025	85	84	100	150	200
OPM	Valtionosuus yl.siv. ja am.op. ja amk:n perustamiskustannuksiin	294034	3 277	3 573	4 000	4 500	5 000
OPM	Työssä oppiminen ja harjoittelutoiminta	296024	151	151	200	250	300
OPM	Ammatillisen koulutuksen kehittäminen	296025	95	94	200	300	400
OPM	Valtionosuus oppisopimuskoulutukseen	296031	4 422	4 965	5 500	6 000	6 500
OPM	Aikuiskoulutuksen kehittäminen	296925	162	162	200	250	300
OPM	Valtionavustus aikuisten koulutustason kohottamisohjelman (Nosto-ohjelma)	296934		600	800	1 100	1 300
OPM	Valtionosuus ja -avustus aikuiskoulutuksen perustamiskustannuksiin	296952	50	59	100	150	200
	Opetusministeriö yhteensä		24 695	26 675	28 900	31 750	34 500
SM	Kuntien yhdistymisavustukset ja kuntajako	269732 *)	0			3 000	3 000
SM	Kuntien harkinnanvarainen rahoitusavustus	269734 *)	2 332	3 500	5 000	6 000	7 000
	Sisäasiainministeriö yhteensä		2 332	3 500	5 000	9 000	10 000
STM	Valtionavustus kunnille lasten ja nuorten psykiatrian palveluihin	333237	154	225	300	300	300
STM	Valtionavustus kunnille huumeiden käyttäjien hoitoon	333238	275	274	350	350	350
STM	Valtionavustus kunnille syrjäytymisuhan alaisten lasten ja nuorten palveluihin	333332 *)		667	700	750	900
STM	Sosiaali- ja terveysministeriö yhteensä		429	1 166	1 350	1 400	1 550
	Palkkaperusteinen työllistämistuki valtionhallinnolle	340602 *)	1 703	1 300	1 300	1 300	1 300
TM	Työministeriö yhteensä		1 703	1 300	1 300	1 300	1 300
YM	Avustukset rakennusperinnön hoitoon	352064 *)	77	79	200	200	200
YM	Luonnonsuojelualueiden hankkiminen	352087 *)	200	0	300	250	250
YM	Valtion asuntorahasto	353070	37 689	40 000	40 000	40 000	40 000
	Ympäristöministeriö yhteensä		37 966	40 079	40 500	40 450	40 450
	B-MOMENTIT YHTEENSÄ		103 819	110 540	138 610	147 635	154 840
	KAIKKI MOMENTIT YHTEENSÄ		236 472	238 856	275 183	287 082	298 346

*) ko. momentti sisältyy sisäasiainministeriön ohjeisiin toteuttamissuunnitelmaan sisällytettävistä B-taulukon momenteista

POHJOIS-SAVON LIITON JULKAISULUETTELO

Sarja A

- A:1 Kunnallistalouden pitkän aikavälin kehitysnäkymistä Pohjois-Savossa, valm. 1991
 A:2 Varkauden seudun pohjoisosan seutukaava Varkaus, Leppävirta
 A:3 Saimaan Vuoksi, Veneily ja vesimatkailu/Lähtökohtaselvitys, valm. 1991
 A:4 Pohjois-Savon jätehuoltosuunnitelma, valm. 1992
 A:5 Koillis-Savo. Ulkoilureitistön yleissuunnitelma, valm. 1993
 A:6 Maakuntasuunnitelma 2017 - Tavoitteet, valm. 1993
 A:7 Koillis-Savon seutukaava. Ehdotus 14.6.1993.
 A:8 Lähetäänpäs käymään taululla. Satu Syrjä: sosiaalityön suuntautumisvaihtoehdon pro gradu-tutkielma, Tampereen yliopisto 1993
 A:9 Lineaarikihtiymen sijaintipaikkatutkimus Pohjois-Savon alueella, valm. 1994
 A:10 Pohjois-Savon kalastusmatkailu 2000, valm. 1994
 A:11 Pohjois-Savon kehittämisohjelma 1995-1999, valm. 1994
 A:12 Kyläkauppa muuttuu - Kyläkauppiiaan oheislukemisto, valm. 1995
 A:13 Kirkollisiin rakennuksiin ja alueisiin liittyvät uhkatekijät Pohjois-Savossa, valm. 1995
 A:15 Pohjois-Savon 6-ohjelma 1995-1999, valm. 1995
 A:16 Pohjois-Savon 5b-ohjelma 1995-1999, valm. 1995
 A:17 Alueellinen kehittäminen yrittäjyyden ja omatoimisuuden edistäjänä Savossa, valm. 1997
 A:18 Sisä-Savon seutukaava. Ehdotus 9.6.1997.
 A:19 Pohjois-Savon maakuntasuunnitelma 2020, valm. 1997
 A:20 Koillis-Savon seutukaava, valm. 1998
 A:21 Pohjois-Savon kehittämisohjelma 1998-2000, valm. 1998
 A:22 Varkauden seudun pohjoisosan seutukaavan muutos, Leppävirta
 A:23 Korjataan yhdessä - Pohjois-Savon asuntokannan korjaustoiminnan edistämis-projektin loppuraportti
 A:24 Pohjois-Savon elintarvikealan kehittämisohjelma v. 2000-2006
 A:25 Pohjois-Savon Maakuntakuvatutkimus 2000
 A:26 Pohjois-Savo vuonna 2000 - nykytilanne ja aiempien maakuntasuunnitelmien tavoitteiden toteutuminen, valm. 2000
 A:27 Pohjois-Savon matkailustrategia 2001-2006
 A:28 Pohjois-Savon hyvinvointiklusteri – TOIMINTAOHJELMA 2002-2006
 A:29 Pohjois-Savon ICT-yritysten toimintaympäristö
 A:30 Pohjois-Savon maakuntasuunnitelma v. 2020
 A:31 Sisä-Savon seutukaava
 A:32 Pohjois-Savon kulttuuriklusterin käynnistämiselvitys
 A:33 **Pohjois-Savon maakuntaohjelma 2003-2006**

Sarja B

- B:1 Pohjois-Savon Liiton kuntainliittosuunnitelma 1991-95, toimintasuunnitelma 1991 ja talousarvio 1991, valm. 1991
 B:2 Pohjois-Savon Liiton kuntainliittosuunnitelma 1992-96, toimintasuunnitelma 1992 ja talousarvio 1992, valm. 1992
 B:3 Pohjois-Savon toimipaikkarekisteri 1991
 B:4 Pohjois-Savon lähiajan kehitysnäkymät 1991
 B:5 Maakunnallisen kehittämisrahan seurantaraportti vuosilta 1989-91, valm. 1992
 B:6 Pohjois-Savon Liiton toimintakertomus vuodelta 1991, valm. 1992
 B:7 Pohjois-Savon Liiton kuntainliittosuunnitelma 1993-97, toimintasuunnitelma 1993 ja talousarvio 1993, valm. 1992
 B:8 Pohjois-Savon toimipaikkarekisteri 1992
 B:9 Pohjois-Savon Liiton toimintakertomus vuodelta 1992, valm. 1993
 B:10 Maakuntien ja kuntien muuttuva asema eurooppalaisessa yhteydessä - vaikutuksia Pohjois-Savoon, valm. 1993
 B:11 Kuntayhtymäsuunnitelma 1994-98, toimintasuunnitelma 1994 ja talousarvio 1994, valm. 1993
 B:12 Pohjois-Savon toimipaikkarekisteri 1993
 B:13 Pohjois-Savon Liiton toimintakertomus vuodelta 1993, valm. 1994
 B:14 Pohjois-Savon Liiton kuntayhtymäsuunnitelma 1995-1999, toimintasuunnitelma 1995 ja talousarvio 1995, valm. 1994
 B:15 Pohjois-Savon toimipaikkarekisteri 1994
 B:16 Savon Liiton toimintakertomus vuodelta 1994, valm. 1995
 B:17 Savon Liiton kuntayhtymäsuunnitelma 1996-2000, toimintasuunnitelma 1996 ja talousarvio 1996
 B:18 Pohjois-Savon toimipaikkarekisteri 1995
 B:19 Savon Liiton toimintakertomus vuodelta 1995, valm. 1996
 B:20 Savon Liiton toimintasuunnitelma 1997, talousarvio 1997 ja taloussuunnitelma 1997-1999
 B:21 Pohjois-Savon toimipaikkarekisteri 1996
 B:22 Savon Liiton toimintakertomus vuodelta 1996, valm. 1997
 B:23 Maakunnan kehittämisrahan seurantaraportti 1996,
 B:24 Maakuntarahen seurantaraportti 1994
 B:25 Maakunnan kehittämisrahan seurantaraportti 1995
 B:26 Maakunnallisen kehittämisrahaston seurantaraportti vuosilta 1989-1995, valm. 1996
 B:27 Savon Liiton toimintasuunnitelma 1998, taloussuunnitelma 1998-2000, talousarvio 1998, valm. 1997
 B:28 Pohjois-Savon toimipaikkarekisteri 1997
 B:29 Savon Liiton toimintakertomus vuodelta 1997, valm. 1998
 B:30 Maakunnan kehittämisrahan seurantaraportti 1997
 B:31 Toiminta- ja taloussuunnitelmia 1999-2001 sekä talousarvio 1999
 B:32 Pohjois-Savon kehitykseen vaikuttavat sektoripolitiikat ja aluekehityspolitiikka sekä alueen taloussosiaalinen tila
 B:33 Pohjois-Savon toimipaikkarekisteri 1998
 B:34 Savon Liiton toimintakertomus vuodelta 1998, valm. 1999
 B:35 Työvoimatarpeen ja ammatillisen koulutuksen kohtaaminen Pohjois-Savossa 1998-1999, Faktat ja visiot -loppuraportti, valm. 1999
 B:36 Osaaminen ja koulutustarve Pohjois-Savon yrityksissä ja toimipaikoissa
 B:37 Maakunnan kehittämisrahan seurantaraportti 1998, valm. 1999
 B:38 Toimintasuunnitelma ja talousarvio 2000 sekä taloussuunnitelma 2001 - 2002, valm. 1999
 B:39 Pohjois-Savon toimipaikkarekisteri 1999, valm. 2000
 B:40 Pohjois-Savon liiton toimintakertomus vuodelta 1999, valm. 2000
 B:41 Pohjois-Savon väliaikainen ammattikorkeakoulu - kokeilusta vakinaiseksi ammattikorkeakouluksi, valm. 2000
 B:42 Maakunnan kehittämisrahan seurantaraportti 1999, valm. 2000
 B:43 Pohjois-Savon liiton toimintasuunnitelma 2001 sekä talousarvion 2001 puitteet
 B:44 Pohjois-Savon toimipaikkarekisteri 2000, valm. 2001-03-08
 B:45 Pohjois-Savon liiton toimintakertomus vuodelta 2000, valm. 2001
 B:46 Maakunnan kehittämisrahan seurantaraportti 2000, valm. 2001
 B:47 Maakunnallisen kehittämisrahaston seurantaraportti vuosilta 1996-2000
 B:48 Pohjois-Savon liiton toimintasuunnitelma ja talousarvio 2002 sekä taloussuunnitelma 2003-2004
 B:49 Pohjois-Savon liiton toimintakertomus vuodelta 2001, valm. 2002
 B:50 Maakunnan kehittämisrahan seurantaraportti 2001, valm. 2002
 B:51 Pohjois-Savon toimipaikkarekisteri 2001, valm. 2002
 B:52 Pohjois-Savon liiton toimintasuunnitelma ja talousarvio 2003 sekä taloussuunnitelma 2004-2005